

ӨРЛЕУ

**Үздіксіз
білім жаршысы
Вести непрерывного
образования**

Республикалық ғылыми-әдістемелік ақпараттық журнал
Республиканский научно-методический информационный журнал

қазан-қараша
желтоқсан 2018
октябрь-ноябрь
декабрь 2018

4(23)

ӨРЛЕУ Үздіксіз білім жаршысы ӨРЛЕУ Вести непрерывного образования

№4(23)/2018

қазан-қараша-желтоқсан

2013 жылдан бастап шығады
Жылына 4 рет шығады

октябрь-ноябрь-декабрь

Издается с 2013 года
Выходит 4 раза в год

Меншік иесі – «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты
Собственник – Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт повышения квалификации педагогических работников по Карагандинской области

Бас редактор – Главный редактор
С.Д.МУКАНОВА,
доктор педагогических наук

Бас редактордың орынбасары
М.А. Жетписбаева, канд.филол.наук, доцент

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Г.К. Ахметова	доктор пед. наук, профессор
У.М.Бахтикиреева	доктор филол. наук, профессор (Россия)
Ж.Ж.Наурызбай	доктор пед. наук, профессор
М.Н. Сарыбеков	доктор пед. наук, профессор
С.Т. Каргин	доктор пед. наук, профессор
Б.А. Жетписбаева	доктор пед. наук, профессор
А.К. Кусаинов	доктор пед. наук, профессор
С.К. Исламгулова	доктор пед. наук, доцент
Л.В. Моисеева	доктор пед. наук, профессор (Россия)

Басуға 29.12.2018 ж.
қол қойылды.
Пішімі 60x84 1/8.
Офсеттік қағазы.
Көлемі 6,0 б.т.
Таралымы 100 дана.
Бағасы келісім бойынша.
Тапсырыс №178

Подписано в печать 29.12.2018 г.
Формат 60x84 1/8.
Бумага офсетная.
Объем 6,0 п.л.
Тираж 100 экз.
Цена договорная.
Заказ №177
Беттеген:
А.А.Разбеков

Адрес редакции: 100019, г. Караганды, ул. Жанибекова, 42
Тел.: +7 7212 41-68-59; **факс:** +7 7212 41-70-10.
Адрес сайта: orleu-krg.kz **E-mail:** ipk.karaganda@mail.ru

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген
03.05.2013 ж. №13605-Ж мерзімді баспасөз басылымды тіркеуге қойылғаны туралы куәлік
Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан.
Свидетельство о постановке на учет периодического печатного издания №13605-Ж от 03.05.2013 г.
© Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт повышения квалификации педагогических работников по Карагандинской области, 2013

РУХАНИ ЖАҒЫРУ

ТҰРСЫНОВА М.А., ЖУЫНТАЕВА З.Н. Жаңа қазақ жазуы және орфографиялық мәселелер.....	4
САТТИБАЕВА Р.М. Географиялық өлкетануды ұйымдастыру ерекшеліктері.....	8
МУКУШЕВА М.А. Латын әліпбиіне көшудегі біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын іріктеу тәсілдері	14

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ**ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

КИСАБЕКОВА М.Е., МАЙБАСОВА У.А. Профессиональное развитие педагогов общеобразовательных школ в контексте инклюзивного образования.....	22
САКАЕВА А.Н. Индивидуальный подход к обучению в условиях инклюзивного образования.....	28

КӨПТІЛДІ БІЛІМ БЕРУ**ПОЛИЯЗЫЧНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

КИТІБАЙЕВА А.К., MUSINA N.M. To the question of studying professional motivation of a professionally oriented foreign language.....	38
SARZHANOVA G. B., ALSHYNBAEVA M.A. Adapting of first year students to university life.....	44
ХАДЖАЕВА Ж.Б., СТАМБЕКОВА А.С. Қазақстан Республикасы бастауыш мектептерінде үш тілде білім берудің мәселелері мен болашағы.....	50

АШЫҚ АУДИТОРИЯ: ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ПРАКТИКАДАН**ОТКРЫТАЯ АУДИТОРИЯ: ИЗ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРАКТИКИ**

САЗОНОВА В.П. Модель организации обучения смешанного типа старшекласников, не имеющих возможности регулярного посещения школы очно (на примере учащихся, ориентированных на спорт).....	56
АКУЛЬБЕКОВА Н.З. Дифференциация как неотъемлемый элемент планирования урока.....	64
ЕРМАГАНБЕТОВА Ф. «Step by Step» технологиясын балабақшада ұйымдастырылған оқу әрекетінде қолдану.....	72
ТУСУПКАЛИЕВА Г.К. Тарих сабағында сұрақ қою арқылы оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту.....	80

ҚҰРМЕТТІ ОҚЫРМАН!

Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы қазіргі әлемдік экономикада материалдық құндылықтарға қарағанда адами капитал сапасына көп назар аударылады. Ұлттың жоғары бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етудің маңызды факторы заманауи және тиімді білім беру жүйесін қолдау мүмкіндігі, оқыту мен біліктілігін арттыру арқылы жұмыс күші әлеуетін көбейту болып табылады.

Қазіргі заманғы қазақстандық білім беру жүйесі барлық деңгейдегі жаңғырту жағдайында әлемдік үрдістерді және ұлттық сана аясындағы өзгерістер қажеттілігін ескере отырып дамып келеді. Қоғамдық сананы жаңғыртудың маңызды жобасы қазақ тілінің латын әліпбиіне кезеңмен көшуі және «Туған жер» бағдарламасын іске асыру болып табылады. Білім беру кеңістігі көптілді және адамды дамытатын әлеуметтік тұрғыда бағытталған болды, көптілді және инклюзивті білім берудің өзектілігін, білім беру мазмұнын жаңартуын көздейді. Аталған аспектілер біздің журналымыздың осы

шығарылымы материалдарында көрсетілген.

Номер шығарылымы 2019 Жаңа жылдың қарсаңында жарыққа шығады.

Біздің оқырмандарымызға кәсіби қызметте жаңа табыстар, жаңа жарқын эмоциялар мен жаңа бақытты оқиғалар тілейміз! Барлықтарыңызға жақсылық пен игілік!

Ізгі ниетпен, С. Муканова

ДОРОГОЙ ЧИТАТЕЛЬ!

В современной мировой экономике в условиях четвертой промышленной революции качеству человеческого капитала уделяется больше внимания, чем материальным ценностям. Важным фактором обеспечения высокой конкурентоспособности нации является ее способность поддерживать систему современного и эффективного образования, увеличивать потенциал рабочей силы через обучение и повышение квалификации.

Система современного казахстанского образования развивается в условиях модернизации всех уровней с учетом мировых тенденций и необходимости изменений в рамках национального сознания. Важными проектами модернизации общественного сознания является поэтапный переход казахского языка на латиницу и реализация программы «Туған жер». Образовательное пространство становится поликультурным и социальноориентированным на развитие человека, что обуславливает актуальность полиязычного и инклюзивного образования, обновления содержания образования. Указанные аспекты освещены в материалах данного выпуска нашего журнала.

Выпуск номера происходит в канун Нового 2019 года. Желаем нашим читателям новых успехов в профессиональной деятельности, новых ярких эмоций и новых счастливых событий! Всем добра и блага!

С уважением, С. Муканова

ӘОЖ 372.462+811.124'06

М.А.ТҰРСЫНОВА, З.Н.ЖУЫНТАЕВА

*Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті
Қарағанды қ., Қазақстан
t_marhaba@mail.ru*

ЖАҢА ҚАЗАҚ ЖАЗУЫ ЖӘНЕ ОРФОГРАФИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕР

Мақалада қазақ жазуының латын графикасына көшуіне байланысты пікірлерге қоса емле ережелерінің жобасындағы өзгерістер мен жаңалықтардың ұтымды тұстары қарастырылған. Қазақ орфографиясындағы қиындық туғызатын мәселелер төңірегінде ғылыми дәйектер келтірілген.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: латын әліпбиіне көшу, қазақ жазуын реформалау, қазақ тілі емлесінің ережелері.

ҚР Президенті Нұрсұлтан Назарбаев 2006 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясының XII сессиясында сөйлеген сөзінде де, 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан – 2050» Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан Халқына арнаған Жолдауында да латын әліпбиіне көшуге қатысты мәселені көтеріп, 2017 жылы 12 сәуірдегі «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласында қазақ жазуының тарихына байланысты біраз мәселелерге тоқталған Елбасы жақын арада қолға алынатын іс-шараларды көрсетіп берді.

2018 жылдың 19 ақпанында Қазақстан Республикасы Президентінің №637 Жарлығымен қазіргі қолданыстағы әліпбидің бекітілгені белгілі.

Жазу тарихы бірнеше кезеңдерді бастан өткерген түркі халықтарының ішінде, ілкі кездерден латын графикасын пайдаланатын Түркия мемлекетін қоспағанда, Түрікменстан, Әзірбайжан, Өзбекстан Республикалары кириллицадан латын әліпбиіне көшкеніне біраз уақыттың жүзі болды.

Бүгінде латын әліпбиін қолданып отырған түркі тілдес халықтардың тәжірибесімен алмасу, жетістігін алу, кемшілігін пайдаланбау мәселесі көп айтылуда.

Қандай да істің бастамасы оңай емес екендігі сияқты жазуды ауыстыру, реформа жасау, сол жазуға тән келетін емле ережелерін құрастыру, ескіні екшеу, жаңалық енгізу – күрделі істердің бірі. Жазуды өзгерту өзекті мәселе болуымен қатар, әртүрлі көзқарастың орын алғаны да аян.

Н.Әміржанованың 2012 жылы жарық көрген монографиясында: «Қазіргі қазақ қоғамында әліпби реформасын жасау мәселесіне қатысты төрт түрлі көзқарас қалыптасқан. Бірінші топ орхон жазуына өту керек десе, екіншілері А.Байтұрсынұлы реформалаған араб әліпбиі негізінде жасалған төте жазуды қайта ұстануды қолдайды. Үшінші топты құраушылар қолданыстағы әліпбидің кемшін тұстарын реформалау керек, ал басқа әліпбиге көшу халықты сауатсыздандыруға жеткізетінін алға тосады. Енді бір басым бөлігі қазіргі заман технологиясында қолдануға жеңілдігін, басқа да артықшылықтарын санамалай ескеріп, латын графикасы негізіндегі әліпби жүйесіне түпкілікті тоқталуды жөн санайды», – деген дерек келтірілген [1; 158].

Латын әліпбиіне көшу мәселесі Елбасының «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты бағдарламалық мақаласынан кейін қарқынды түрде іске аса бастады. Осы

аралықта жаңа жазудың өзекті мәселелеріне арналған әртүрлі форматтағы іс-шаралар күн тәртібінде болды.

Қазақ жазуының жаңа белеске көтерілуіне қатысты еліміздің түкпір-түкпірінде атқарылған іс-шаралардың ең басты мақсаты – латыннегізді жазуымызды қолданысқа енгізу.

А.Фазылжанова «Жаңа ұлттық әліпби негізінде қазақ жазуын реформалау: теориясы мен практикасы» атты ұжымдық монографияда қазақ жазуын латын графикасына қатысты берілген ақпарат бойынша көтерілген мәселелер ретінде төмендегілерді атап өтеді: «Әліпби ауыстыруда басқа емес, латын графикасының таңдалуын негіздеу; латын графикасы негізіндегі әліпбиге көшудің, оны қолданудың отандық тәжірибесі; шетелдік, оның ішінде гетерогенді және гомогенді қатынастағы басқа тілдердің латындану тәжірибесі; жаңа әліпби жобасы; жаңа қазақ әліпбиіне қатысты орфограммалар; жаңа әліпбиге көшіру процесін ұйымдастырудың проблемалары» [2; 236].

Осы көтерілген мәселелердің ішінде жаңа әліпбидің жобасы және жаңа қазақ әліпбиіне қатысты орфограммалар лингвистикадан хабары бар кез келген адам үшін маңызды болмақ. Әліпби ауыстыру әріптің орнына әріп қою емес, басқаны айтпағанда, орфографияға қатысты келелі іс тұр.

Қазіргі қолданыстағы әліпбидің алдыңғы нұсқаларымен салыстырғанда біршама ыңғайлы болғанымен, көпшіліктің көкейінде сұрақ та жоқ емес.

Жаңа әліпбиде 32 әріп бар десек, оның екеуі диграф арқылы берілген және бұл **sh, ch** түрінде болып, **s** мен **h** жеке таңба ретінде де қолданылатындығынан осындай дыбыс тіркестерімен келген сөздерде қиындық тудырса, әріптердің орын тәртібі **a** (а) мен **ә** (á), **o** (o) мен **ө** (ó) т.б. әріптер сияқты қатар емес, **қ** (q) мен **к** (k), **ы** (y) мен **і** (i) әріптерінің әр жерде орналасуы, **у** (ú) мен **ы** (y) әріптерінің тек акутпен ажыратылуы, **l** (l) мен **й** (l)-дің бас әріп таңбаларының бірдей болуы көпшілікті толғандыруда.

Жаңа әліпби қолданысқа енгеннен кейін басты мәселе емле ережелеріне қатысты болып отырғандықтан, ғалымдар ереже түзуде, оны сараптамадан өткізуде, қазақ тілі заңдылығына сәйкестендіруге қатысты қыруар шаруа атқарды. Осының негізінде республикамыздың барлық өңірінде әртүрлі әлеуметтік топ өкілдерінің арасында «Жаңа қазақ әліпбиін енгізудің алғышарттары және емле ережелерін көпшілік талқылау» тақырыбындағы ақпараттық-насихаттау шарасы өтті.

Жаңа әліпби негізіндегі қазақ тілі емлесінің ережелерінің жобасы 9 тарау, 108 параграфтан тұрып, дауысты, дауыссыз дыбыс әріптерінің емлесі, түбір сөздердің емлесі, қосымшалардың жалғануы, бірге, бөлек, дефис арқылы жазылатын сөздер т.б. қамтыған. Емле ережелерінің жобасында бұрынғы ережемен сәйкес келетіні де, өзгеріске түскені де, жаңалығы да бар.

Әліпби бекітілгеннен кейін барлық болмаса да, күнделікті жазу-сызумен айналысатын қауым үшін бұрынғы әліпбимен салыстырғанда оның 10 әріпке кемігендігіне қатысты жоқ әріптерді, яғни **я** мен **ю**, **э** мен **ц**, **ё** сияқты әріптерді, таңбалау бойынша, **ь**, **ъ** белгілері болмағандықтан ыңғайсыздықтың болу мүмкіндігі туралы да сұрақтар көп болғаны белгілі. Бұндай сұрақтардың шешімі емле ережесінің жобасымен танысқан адам үшін белгілі болып отыр. Сол арқылы **и** әрпінен кейін **я** келсе, екі **и** емес, бір ғана **и** жазылатыны (sia, jaia), жіңішкелік белгісінің ескерілетін, ескерілмейтін тұстарының бар екені, **я**, **ю**, **ё**, **ц** әріптерін таңбалаудың оңтайлы түрі және тағы басқа мәселелер аталған ережеде толық қамтылған.

Қараша айында өткен жалпыхалықтық диктант та жаңа қазақ жазуына қатысты іс-шаралардың ішіндегі елеулі мәселелердің бірі болып табылады. Кез келген адам күнделікті өмірін жазусыз өткізбейтіндіктен, бұл да жаңа әліпбиді тезірек меңгеруге,

жаңа жазуға дағдылануға, үйретуге негізделгендігі белгілі. Кез келген мамандық иесінің, зейнеткер, студент немесе оқушының диктант жазу барысында жаңа әліпбиге қатысты қызығушылығы артып, графика төңірегінде өзін толғандырған сұраққа жауап алғаны сөзсіз.

Көпшіліктің талқылауында жүрген емле ережелерінің жобасындағы өзгерістердің бірі соңғы буында **ә** (**á**) әрпі жазылатын сөздерге қосымшаның жалғануына қатысты. Осындай сөздерге қосымшалар әр жылғы орфографиялық сөздіктерде әртүрлі жалғанып келгені белгілі.

1963 жылы жарық көрген сөздікте күмән, күнә, шүбә, кінә, куә сөздерінің ғана екінші буынында **ә** әрпі жазылатыны заңдастырылды да, оларға қосымша жуан жалғанатын болды [3; 320].

«**Ә** әрпіне аяқталған немесе соңғы буынында **ә** әрпі жазылған сөздерге қосымшалар жуан жалғанады» деген пікір 2000 жылы шыққан «Анықтағышта» да бар: *кінә+лау (кінәлеу емес), күнә+сыз (күнәсіз емес), күнә+ға (күнәге емес), күмән+дану (күмәндену емес), Күлән+ға (Күләнге емес)* [4; 32].

Бірақ 2000 жылдың қараша айында қазақ тілі орфографиясының негізгі ережелеріне проф. Р.Сыздықтың редакторлығымен енгізілген өзгертулердің ішінде екінші буында **ә** жазылатын сөздерге қосымша да, жіңішке жалғанатын болды, тек барыс жалғауы мен -ла, -ле қосымшасының жуан болатыны ескертілді [3; 240].

Дегенмен, жуан жалғанатын қосымшалардың ішінде көптік жалғауы, шығыс септік жалғауы да бар және бұл қосымшалар жіңішке жалғанған тәуелдік жалғауынан кейін де жуан жалғана береді: *күнәсіна, күнәсінан, күмәніна, шүбәланбау т.б.*

Сонымен, 2005 жылы жарық көрген ҚТОС-тың Ү басылымында [5]. екінші буынында **ә** жазылатын сөздердің барыс, тәуелдік жалғауымен келген түрі ғана берілсе, енді күмән, куә, шүбә сияқты сөздерге табыс, жатыс, шығыс септіктері мен көптік жалғауының қосылып жазылуы көрсетілді.

Мысалдар: *күнәға, күнәсі, күнәсіна, күнәсінан, күнәлары, күмәнға, күмәні, күмәніна, күмәнінан, күмәндар, шүбәға, шүбәлар, шүбәсі, шүбәсіна, шүбәсінан, шүбәсіз, шүбәланбау, шүбәлі, күмәнсіз, күмәнді, күмәншіл.*

Жіңішке жалғанған тәуелдік жалғауынан кейін бұрын жуан жалғанатын барыс, шығыс септік қосымшалары енді «*kúnásine, kúnásinen, kúásine, kúásinen*» [6; 12 түрінде бірыңғай сипатқа еніп отыр. Тек 54-параграфтағы соңғы буыны **ә** (**á**)-мен аяқталған кісі есімдеріне қосымшаның жуан ғана емес, жіңішке де жалғанатыны нақтыланғаны дұрыс. Мысалы: *Kúláshtiń, Kúláshti, Kúláshtan, Bilálğa, Biláldi, Biláldan* т.б. Сондай-ақ, соз соңындағы қосар әріптің біреуінің түсірілетіндігі туралы 89-параграфтағы ереже жалқы есімдерге (*Filippti, Donbassta*) қатысты емес екені толықтырылуы керек.

Жай септеу мен тәуелді септеуге қатысты ерекшелік барыс, табыс, жатыс септіктеріне тән болғанымен, осы уақытқа дейін «Елбасыға, отбасыға» түріндегі қате қолданыс та ереже бойынша реттелгендігін көруге болады: *Elbasyna, Elbasyn, Otbasyna, otbasyn* [6; 13].

Күнделікті өмірде өте көп кездесетін қатенің бірі дефистің қойылуына қатысты болып, басқаны айтпағанда, «кез келген, алдын ала, аяқ киім» сияқты сөздерді дефис арқылы жазатындар көп кездеседі.

Реттік сан есімдер цифрмен жазылса, өзіне қатысты сөзбен араларына дефис қойылып, айды, жылды көрсететін цифр мен ай атын біддіретін сөз және жылы деген сөздердің арасына дефис қойылмайтыны (8 наурыз, I қазан, 1987 жыл) туралы ереже болғанымен [4; 53], осындай жағдайда ережеге сай жазылмай, күн, ай, жылға қатысты да реттік санды білдіру үшін, әсіресе БАҚ материалдарында дефис қойылу өте көп

кездессе, енді бұл ережеде түсініспеушілік болмай, біріздендірілгені көрінеді. Ендігі жерде «2018-jyl, 27-qarasha, 7-naıyuz» түрінде жазу қате болып есептелмейді.

Қосымша жалғанғанда қиындық туғызатын мәселенің бірі – **ог, уг** дыбыс тіркесіне аяқталатын сөз болса, жаңа ереже бойынша оңайландырылғанын көреміз. Бұрынғы ережеге сәйкес «филологтер, психологке, педагогтер» деп емес, енді «filologtar, psihologqa, pedagogtar» болып жалғанады.

Я, ю, э, ц, ё әріптері мен **ь, ъ** белгілерінің жаңа ереже бойынша жазылуы көңілге қонымды болғанымен, сөз соңындағы –**нг** әріп тіркесінің **ң** (ń) әрпімен жазылатыны (boılıń, treniń), «қи-уп, бұ-уп» сөздерінің осындай сипатта тасымалданатыны қиындық туғызатындай, себебі жаңа жазуды үйренушілер үшін ереженің неғұрлым оңтайлы болғаны абзал.

Осы уақытқа дейін латын әліпбиіне көшу мәселесінің маңыздылығына баса назар аударылды және бүгін жаңаша сипат алған қазақ жазуының болашағы зор екендігіне көз жеткізіп отырмыз. Қолданысқа енгізілген әліпбидің емле ережелері нақты бекітілгеннен кейін де жұмыс қарқын алары сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Әміржанова Н. Қазақстандағы латын жазуының тарихи тағылымы. – Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту институты, 2012. – 300 б.
2. Фазылжанова А. Қазақ жазуын латын графикасына көшіру: жаңа әліпбиді қалай таңдаймыз? // Жаңа ұлттық әліпби негізінде қазақ жазуын реформалау: теориясы мен практикасы. – Алматы: Қазақ тілі, 2016. – 236-237 бб.
3. Күдерінова Қ. Қазақ жазуының теориялық негіздері. – Алматы: Мемлекеттік тілді дамыту орталығы, 2010. – 380 б.
4. Сыздық Р. Қазақ тілінің анықтағышы. – Астана: Елорда, 2000. – 532 б.
5. Қазақ тілінің орфографиялық сөздігі. – Алматы: Арыс, 2005. – 616 б.
6. Жаңа әліпби негізіндегі қазақ тілі емлесінің ережелері. – Астана, 2018. – 30 б.

М.А. ТУРСУНОВА, З.Н. ЖУЫНТАЕВА

НОВАЯ ГРАФИКА КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА И ВОПРОСЫ ОРФОГРАФИИ

В статье наряду с мнениями ученых о переходе казахского языка на латинскую графику рассматриваются предлагаемые изменения в новом проекте правил орфографии и его положительные стороны для развития казахского языка. Приведены научные аргументы по проблемам казахской орфографии.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *переход на латинскую графику, реформа казахской письменности, правила орфографии казахского языка.*

M.A. TURSUNOVA, Z.N. ZHUINTAYEVA

KAZAKH LANGUAGE NEW SCRIPT AND SPELLING ISSUES

Along with the scientists' views on switching Kazakh alphabet to Latin script, the article deals with the proposed changes in the spelling rules new draft and its positive aspects for Kazakh language development. The article presents scientific arguments on Kazakh spelling issue.

KEYWORDS: *switching to Latin script, Kazakh script reform, Kazakh language spelling rules.*

ӘОЖ 373.1

P.M.САТТИБАЕВА

«Өрлеу» біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты,
Қарағанды қ., Қазақстан
sattibaeva.r@mail.ru

ГЕОГРАФИЯЛЫҚ ӨЛКЕТАНУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада географиялық өлкетануды тиімді жоспарлау мен ұйымдастырудың ерекшеліктері айқындалған. Сонымен бірге географиялық өлкетанудың білім мен тәрбие беру үрдісіндегі маңызы, өлкетануды жоспарлау мен ұйымдастырудағы зерттеу әдістері нақты көрсетілген. Географиялық өлкетануды ұйымдастырудағы сыныптан тыс жұмыстардың түрлері мен формалары, экологиялық мәселелерді шешудегі алатын орны анықталған.

ТҮЙІНДІ СӨЗДЕР: географиялық өлкетану, туристік өлкетану, картографиялық әдіс, географиялық ақпараттық жүйе, экологиялық мәселелер, зерттеу әдістері.

Қазіргі таңдағы қоғамның саяси, әлеуметтік және экономикалық дамуындағы жаңару процестері өткен тарихымыз бен мәдени мұраларымызды қайта қарауды, рухани құндылықтарымызды саралап, оны мектептің оқу-тәрбие процесіне ендіру арқылы оқушылардың өлкетанушылық мәдениетін қалыптастыруға қолайлы жағдайлар жасап отыр. Орта білім беру ұйымдарындағы тәрбие жұмысының басты міндеттерінің бірі – Елбасы Н.А.Назарбаевтің «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында қойылған міндеттерді жүзеге асыру. Нақты айтқанда, мақаладағы қоғамды рухани жаңғыртудың ауқымды идеялары мен тұжырымдамалық пікірлерін терең зерделеу және білім алушылар арасында насихаттау. Мақаладағы «Туған жер» бағдарламасы мен «Қазақстанның киелі жерлерінің географиясы» жобасы мектептегі тәрбие үдерістеріне тың серпін береді. Әсіресе өскелең ұрпаққа қоғамдық сана сіңірудегі пайдасы ұшан-теңіз. Өлкетанулық жұмыстар барысында оқушылар киелі орындар мен ескерткіштерді қолмен ұстап, көзбен көретін жағдайға жетті. Осыған байланысты орта мектепте оқушылардың өңірдегі туған жер тарихы мен табиғатын зерттеу жұмыстарын ғылыми жүйелеп, қалыпқа түсіру мақсаты туындады [1]

Географиялық өлкетанудың басты мақсаты – оқушылардың бойында белсенді азаматтық ұстаным қалыптастыру мен Отанына деген патриоттық, азаматтық сезімдерін, туған өлке тарихын зерттеп, зерделей білуге тәрбиелеу және танымдық қызығушылықтарын тереңдетіп, туған өлкені тікелей оқып-білу мүмкіндігін кеңейту.

Белгілі ғалым, академик Жұмағали Жөкейұлы Наурызбай «Көп мәдениет иесіне тән ерекшелік географиялық сана болуға тиіс. Шын мәнісінде мәдениетті адам болу үшін планеталық, ғаламдық, экологиялық саналар деңгейіне самғаумен бірге кіндік кескен жер, туған өлке, Отан, өз шаңырағын қастерлеу сезімімен қатар тыныстау – парыз. Географиялық сана елтану, этнография, экология пәндері арқылы да дариды. Аталған пәндер этнос пен мәдениет проблемаларымен өрістес болғандықтан, мәдени этникалық оқыту мен тәлім тәрбие ісінде ерекше маңызға ие. Бұл – ғылым мен білім берудің мәдениет экологиясы, адам экологиясы, рухани дүние экологиясы, имандылық

экологиясы секілді жаңа бағыттары туралы әңгіменің басы ғана», – деген болатын [2, 5].

Оқу үдерісінде өлкетану жұмыстарын жоспарлау мен ұйымдастыру оның деректерін пайдалану тек тәуелсіздік алған тұстан бері қозғалып келе жатқан мәселе емес ол өз тарихында ұзақ даму жолынан өтті. Ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан мәдени-рухани мұралар, тастағы жазбалардағы өсиет, өнеге, нақыл сөздер, өлкетану мұражайларына орналасқан жәдігерлер қазіргі жас ұрпақтың бойында отан сүйгіштік, ерлік сезімді ұялатып, олардың туған жерге, өскен елге, ұлт мәдениетіне деген сүйіспеншілік қасиеттерді қалыптастыруға игі ықпал етеді. Қазақ халқы ежелден-ақ қоршаған орта болмысын, оны бүкіл өзінің шаруашылығының дамуы мен қалыптасуының, тіршіліктің даму жүйесінің көзіне айналдыра білген. Қазақтың көшпелі өмірінің өзінде табиғатты пайдаланумен қатар, оны аялаудың, қорғаудың тамаша үлгілері қалыптасқанын байқауға болады. Туған өлкедегі табиғат пен тарихты, шаруашылық пен саясатты, мәдениет пен адамдардың тіршілік әрекетін қосып адамға ауқымды білім мен тәрбие беретін өлкетану психологиялық-педагогикалық мәселе ретінде зерттеушілерге әрқашанда үлкен қызығушылық тудырған [3].

Туған өлке төсіндегі тылсым табиғат пен тамыры терең тарихты, шаруашылық пен саясатты, мәдениет пен тұрғындардың тіршілік ету әрекетін қосып, адамға ауқымды білім мен тәрбие беретін өлкетану, мәселе ретінде өзінің өзектілігін кеңейтуде. Мемлекеттік масштабтағы саяси және әлеуметтік жағдайларды шешу барысында нақты жеке территориялардың алуан түрлі табиғат жағдайын біліп, оны зерттеу өлкенің географиясын оқып үйренудің негізі. Қазіргі кезеңде география үлкен маңызды күрделі мәселелерді шешуге – әр түрлі территориялардың ресурсын зерттеп оқып, сол жердің табиғи ресурсын тиімді пайдалануға, құрылыс, зауыт, қала, жол салуға ең қолайлы жерлерді анықтауға көмектеседі. Өзінің туған өлкесін географиялық тұрғыдан жан-жақты білу алғашқы географиялық ұғымдарды, туған жер табиғаты ерекшелігін, ашылу тарихын, зерттеу тарихын, зерттеушілер еңбектерімен, жер бедері, пайдалы қазбалары, ауа-райы, топырағы, өсімдіктері мен жануарлар дүниесін оқып үйренуден басталатыны белгілі.

Географиялық өлкетануды жоспарлау мен ұйымдастыру білім беру үрдісіне қойылатын жалпы дидактикалық қағидалармен негізделеді. Ол қағидалар түрлері:

- пәнаралық байланыс қағидасы, бұл – мектеп бағдарламасындағы пәндердің мазмұнында өлкетану материалдарын қолдану арқылы басқа пәндермен байланысты жүзеге асыруды болжайды;

- жүйелілік-құрылымдылық қағидасы, өлкетану материалдарын білім берудің әртүрлі кезеңдерінде нақты мақсат қоя отырып, жоспарлы түрде қолдануды және аумақты географиялық негізді құрайтын нақты сипаты бар нысан ретінде зерттеуді көздейді;

- толеранттылық қағидасы, оқушылардың бойында өзге ұлт мәдениетін түсіну және қабылдау қабілетін дамытуды қарастырады;

- когнитивтік қағидасы, оқушылардың білім алу үрдісі барысында өлкетану материалдарының көмегімен жаңа ақпаратты, жаңа білімді түсінуін қарастырады;

- ізгілендіру қағидасы, өлкені тұлғаның дамуындағы өмірлік-мәнді құндылықтар жүйесінде оқудың мағынасын түсінуді қамтамасыз етеді;

- табиғи және мәдени түсінік қағидасы, табиғатты қорғау және экологиялық білім мазмұнын кіргізуді қарастырады;

- іс-әрекеттік қағидасы, білім беруді практикалық, коммуникативтік, жобалық-шығармашылық тапсырмалар жүйесі арқылы жүзеге асырады;

- тарихилық қағидасы, әлеуметтік-табиғи ортадағы өзгерістерді, аумақтың даму болашағын қарастыру арқылы орындалады;

- мәселелік қағидасы, нақты проблемалық тапсырмаларды шешу көздейді.

Аталған қағидаларды жүзеге асыру арқылы оқушылардың өзіндік білім алуы, сыни тұрғыдан ойлау, шешім қабылдау, практикалық іс-әрекеттерді орындау қабілеттерін дамыту мүмкіндігі туындайды. Осы қағидаларды географиялық өлкетануды жоспарлауда тиімді қолдану оқушылардың бойында өмірде өз ұстанымын айқындаған, туған Отанына сүйіспеншілік сезімі мол, өлке туралы жан – жақты білетін, экологиялық мәдениетті, теориялық білімін істәжірибе жүзінде пайдалана білетін жеке тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Географиялық өлкетану жұмыстарын дұрыс жоспарлау мен ұйымдастыруда сыныптан тыс жұмыстардың маңызды ерекше. Себебі оқушылардың білімдерін тереңдетуге және өлкетанушылық құзыреттіліктерді игеруге, олардың шығармашылық әлеуетін және зерттеу дағдыларын жетілдіріп, өз өлкесін жан-жақты зерделеуге мүмкіндік тудырады.

Географиялық өлкетанудың сыныптан тыс жұмыстарына ең маңызды талап оның формалары мен мазмұнының қазіргі білім беру жүйесінің сұраныстарына сай келуі. Солардың бірі – туристік-өлкетанушылық бағытқа тоқталатын болсақ мазмұнының тереңдігі мен ерекшелігі таңдалған маршрутта территорияның өлкетанулық зерттеулері туризмге бағыттталып, оның жергілікті жердегі дамуы мен болашағы айқындалады. Бұл бағыттың дайындық кезеңінде оқушылардың туристік жұмыстарды жоспарлай білу дағдылары қалыптасады яғни, территорияны өлкетанулық бағытта зерттеу бағдарламасы құрылады, маршрутты таңдау, жорықтың мақсатын анықтау, ғылыми сипаттағы тапсырмалар құрудан басталады. Туристік-өлкетану іс-әрекеттерінің жалпы түріне экскурсиялар жатады. Арнайы дайындықпен, ерекше жоспармен өткізілген экскурсиялардың тәрбиелік құны жоғары болады. Мектеп мұражайларының жұмыстары да оқушыларды өлкетану бағытында тәрбиелеуде маңызды орын алады. Олардың ішінде дәстүрлі орын алатыны – мұражай жұмыстарын ұйымдастыру болып табылады [4].

Мектептен тыс, сыныптан тыс ұйымдастырылатын туристік-өлкетану іс-әрекеттерінің формалары, соның ішінде үйірме жұмысы, оқушылардың мәдени мұра нысандарының ішінен қазақстандық патриотизмді қалыптастыру мазмұндағы нысандарды жинақтап, коллекциялар, деректі фильмдер, буклеттер, альбомдар және т.б. дидактикалық көрнекіліктерді дайындаумен оларды туристік-өлкетану іс-әрекеттері процесінде пайдаланумен айқындалады.

Нәтижесінде бұл бағыттың жұмыстары оқушыларға өз өлкесін жақсы танып-білуге, туризмге бағытталған мәліметтерді жинақтауға, өз өлкесінің туризмді дамыту әлеуетін анықтауға жағдай жасайды.

Кез келген өлкетанудың зерттеу жұмыстарын ұйымдастыруда территорияны зерттеудің кешенді болуы мен оқушылардың жас ерекшеліктері ескерілуі және ұйымдастыру формалары практикаға бағыттталып, шығармашылық сипатта болуы өте маңызды екені басты назарда болуы керек.

Қазіргі білім беру жүйесінде оқушылардың көпшілігінің географиялық өлкетануға деген қызығушылығы жыл сайын артып келеді. Сондықтан географиялық өлкетануды жоспарлау мен ұйымдастыруды жандандыру мақсатында білім берудің тиімді заманауи әдістерін: проблемалық оқыту, жобалау әдістері, ақпараттық, ізденушілік, зерттеушілік бағыттағы технологияларды қолдану нәтижелі білім мен тәрбиеге негізі.

Өлкетану жұмыстарын жоспарлауда өлкені зерттеудің барлық негізгі әдістерін

пайдалануға болады. Солардың бірі зерттеудің картографиялық әдісі өлке аумағындағы шаруашылық пен табиғаттың арасындағы кеңістіктік үйлесімділікті ашу мақсатында қолданылады. Географиялық ақпараттық жүйе табиғи және әлеуметтік-экономикалық геожүйелерді, олардың құрылымын, байланысын, динамикасын, кеңістік пен уақыттағы тіршілік етуін, географиялық білімдер мен мәліметтер негізінде зерттейді. Геоақпараттық жүйенің маңызды міндеттерінің бірі – географиялық ақпараттарды жинақтау мен талдауға алгоритмдер жасау, географиялық зерттеулерді жүйелендіру. Өлкетану жұмыстарын ұйымдастыруда геоақпараттық жүйе маңызды мәселелерді шешеді:

- өлкетану зерттеулерінің сапалы картографиялық өнімдерін құру;
- өлкетану материалдарының мәліметтер базасында ақпараттару;
- графикалық нысандармен байланыстыру;
- мәліметтерге талдау жасау, географиялық орнын белгілеу;
- басқару жұмыстары мен шұғыл шешімдер қабылдауда маңызды.

Географиялық өлкетануды жоспарлау мен ұйымдастыруда статистикалық және көзбен шолу (визуалды) әдістерін қолданудың да маңызы ерекше. Өз өлкесінің демографиялық проблемаларын анықтауда, шаруашылықтың дамуы мен экономикалық байланыстардың жүйесін топтастыруда, басқа да зерттеу жұмыстарында жинақталған сандық көрсеткіштерді іріктеп алу және әр түрлі сандық мәліметтерді санау, орташа көрсеткіштерді шығару, кестелер құрастыру және олардың графикалық бейнесін сызып қорытынды шығаруда, құбылыстар мен заттарды бақылауда өте тиімді. Осы әдістерді географиялық өлкетану зерттеулерінде, саяхаттарда, экскурсияларда басқа әдістермен үйлестіріп, қажетті сапалық нәтиже беретін жұмыстарда жиі қолдануға болады. Сонымен, өлкенің өмірін, ондағы болып жатқан өзгерістерді, табиғаты мен шаруашылығын толығырақ сипаттау үшін, өлкенің қазіргі кездегі және бұрынғы өткенінен деректер мен материалдарды үздіксіз жинап, оқып, зерттеу қажет екенін әр оқушы түсінуге тиіс.

Географиялық өлкетануды ұйымдастыруда өз өлкесінің экологиялық мәселелерін шеше білу дағдыларын қалыптастыру өте маңызды. Себебі дүниежүзілік қауымдастықтың қазіргі кезеңдегі дамуында адам мен табиғат арасындағы тепе-теңдіктің бұзылуы экологиялық мәселелерді шешу жолын іздестіруді талап етеді. Адамзаттың жаһандық дағдарысы жер шарының экологиялық үйлесімділігінің жеке бөліктері болып саналатын аймақтық деңгейдегі мәселелерден туындап отыр. Бұл жағдайда антропогенді өркениеттің қоршаған табиғи ортамен тиімді арақатынасын ұйымдастыруға бағытталған барлық әлеуметтік институттарының жұмыстарын жұмылдыру қажет. Экологиялық мәдениет табиғи қоршаған ортамен қарым-қатынастағы адам тіршілігінің мұра болып қалатын таза тұрмыс қалпына, тұрақты әлеуметтік, экономикалық дамуына, елдің және әр адамның экологиялық білім мен тәрбиесі деңгейіне байланысты қаланады. Э.В.Гирусовтың айтуынша, экологиялық мәдениет – қоғамның материалдық және рухани құндылықтардың бірлігі, сондай-ақ табиғи ортаны сақтауға бағытталған әрекеттердің бірі.

Сондықтан өлкетану жұмыстарын жоспарлауда экологиялық проблеманы шешуге, адам мен табиғаттың үйлесімді қарым-қатынасын қамтамасыз ететін экологиялық мәдениет қалыптастыруға бағытталған жұмыстарды басты орынға қою қажет. Себебі экологиялық мәдениет білімді белсенділікке, нақты іс-әрекетке бағыттаушы құрал қызметін атқарады.

Өлкетанудың экологиялық проблемаларының арақатынастарын айыру үшін мына түсініктердің «өлке», «аймақ», «жергілікті жер», «ландшафт», ара – жігін әр оқушыға

түсіндіре білуіміз қажет. Білім мен тәрбие беруді ұйымдастыруда кең мағынада мына терминдерді: «экологиялық өлкетану», «экологиялық білім беруде өлкетану принциптері», «экологияға өлкетану тұрғысынан келу», «экология-өлкетану іс-әрекеті», «экологиялық білім беруде аймақтық тұрғыда қарастыру». мазмұнын ашып, кеңінен қолдану жұмыстары тұр [5, 21].

Жылдам өзгеріп отыратын дүние жағдайында өлкетанушылық білім негіздерін алу, өзін-өзі дамытуға және адамгершілік тұрғысынан жауапты шешімдер қабылдауға қабілетті, еркін бағдарлай алатын жеке тұлғаны қалыптастыруда бағытталған білім, іскерлік дағды әрекеттері оқушының жеке- дара психологиялық қасиеттерінің дамуына, таным белсенділігінің артуына жетелейді. Оқушыларды туған және басқа да мәдениет әлеміне кіргізу, олардың тіл құралы арқылы ойлау қабілеттерінің дамуына ықпал етеді, оқушылар туған халқының менталитетін түсінуге үйренеді. Жеке тұлғаның дүниетанымының қалыптасуы және мәдени дамуы оқушының туған өлкесінің мақтаныштары, киелі орындары, мәдениеті, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрлері, тарихы, тұрмысы туралы білімінің кеңеюі барысында жүзеге асады.

Уақыт талабына сай білім мен тәжірибе, іскерлікті игере отырып, мектептегі өзекті мәселелердің бірі - өлкетану жұмысын ұйымдастырудың жолдарын айқындап, бір жүйеге келтірудің маңызы айқындалуда. Әрбір саналы азамат өлкетануды төл тарихымен ұштастырып жете білсе, өз өлкесінің, елінің өткен жолын, тар жол тайғақ кешулерін көз алдынан өткізіп, елдің басын біріктірген тарихи тұлғалардың ерліктерін қастерлей білгенде ғана Отанға, халқына деген мақтаныш сезімі оянады [6].

Еліміздің болашағы көркейіп өркениетті елдер қатарына қосылуы бүгінгі ұрпақ бейнесінен көрінеді. Қазіргі білім беру саласындағы проблема-әлеуметтік педагогикалық және ұйымдастыру тұрғысынан білім мазмұнына жаңалық енгізудің тиімді, жаңа әдістерін іздестіру, оларды жүзеге асыра алатын мұғалімдерді даярлау. Ендеше мақсатты, жүйелі жоспарланып, ұйымдастырылған өлкетану жұмысының білімдік, танымдық, дамытушылық, тәрбиелік маңызы өте зор. Тарихтың өткен кезеңдерін қазіргі заманғы шындықпен байланыстыра отырып, біз үйлесімді болашақ өмірге қадам жасаймыз. Бүгін патриотизм тек рухани құндылық көрсеткіші емес, халықтың, қоғамның жоғары моральдық рухын, тарихи жады, мәдени мұра, өз жерінің, салт-дәстүрлерін байланыстыратын мықты іргетасы ретінде насихатталып, қаралады. Халықтың мәдени ерекшелігі қоғамның тиімді дамуын қамтамасыз етуге қабілетті, қуатты және жасампаздық күшіне айналады. Туған өлкенің, жергілікті жердің қала берді аймақтардың өзіндік ерекшеліктерін, табиғатын, тарихын, халқы мен шаруашылығын жан-жақты сипаттайтын факторларды зерттеу қазіргі білім беру саласының маңыздылығын арттыра түспек.

Өлкетану жұмыстары жеке тұлғаның дүниеге дұрыс көзқарасының қалыптасуына қоршаған шындықты түсінуге, сенімін қалыптастырудың негізі болып табылады. Өлкетануды дұрыс ұйымдастырудың жетістігі – ол оқытушылар мен мұғалімдердің, мектеп оқушыларының ізденісін, олардың шығармашылықпен жұмыс істеу қабілетін жетілдіре түсіп, өз өлкесіне деген сүйіспеншілігін арттырып, туған өлкесін терең зерттей білу дағдыларын дамыту.

Өлкетану жұмыстары жалпы білім беретін мектептерде рухани жаңғырған, қоғамдық санасы қалыптасқан, ұлттық құндылықтарды көздің қарашығындай сақтай алатын, өлкенің көпұлттылық және көпмәдениеттілік жағдайына төзімді толерантты тұлға тәрбиелеуге бағытталуға тиіс.

Қорыта айтқанда, туған өлкенің, жергілікті жердің тіпті, аймақтың өз ерекшеліктерін, табиғатын, тарихын, халқы мен тұрмысын сипаттайтын факторларды зерттеп, оны жас

ұрпақ тәрбиесінде пайдалану өзінің маңыздылығын ешқашан жоймақ емес. Өлкетану жұмыстары тұлғаның дүниеге деген дұрыс көзқарасын қалыптастыру мен сенімін нығайтуға негіз болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Назарбаев Н.А. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру [Электрондық ресурс]. http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
2. «Өлкетану»: мәдени–генетикалық кодтың негізі» пәнін жүргізу бойынша әдістемелік ұсынымдамалары (мәдени мекемелердегі өлкетану сабақтары) (5-7 сыныптар). – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2018. – 129 б.
3. Бірегейлік пен бірлік: Қазақстан жолы және Н.Назарбаев моделі// халықаралық ғылыми практикалық-конференциясының тезистер жинағы. – Астана, 2017.
4. .Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: География және геодезия. – Алматы: Мектеп, 2007. – 45 б
5. Берлянт А.М., Гедымин А.В., Кельнер Ю.Г. и др. Справочник по картографии. – М.: Недра, 1988. – 428 б
6. Боголюбов А.С. Комплексные исследования на ландшафтном профиле. – М.: Экосистема, 2000. – 12 с.

R.M. SATTIBAEVA

ПЛАНИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКОГО КРАЕВЕДЕНИЯ

В статье излагаются особенности эффективного планирования и организации географического краеведения. Вместе с тем, определены значения географического краеведения в процессе обучения и воспитания, четко показаны исследовательские методы. Определены типы и формы организации внеклассной работы в области географического краеведения, важность роли в решении экологических проблем.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: географическое краеведение, планирование, организация, принципы, туристическое краеведение, картографический метод, географическая информационная система, экологические проблемы, методы исследования.

R.M.SATTIBAEVA

PLANNING AND ORGANIZATION GEOGRAPHIC EDUCATION

The article outlines the features of effective planning and organization of geographical regional studies. At the same time, the values of geographical study of local lore in the process of education and upbringing are defined, research methods are clearly shown. The types and forms of organization of extracurricular activities in the field of geographical local history, the importance of the role in solving environmental problems are determined.

KEYWORDS: geographical study, planning, organization, principles, tourist study of local lore, cartographic method, geographic information system, environmental problems, research methods.

ӘОЖ 331.108.45+811.124'06

М.А. МУКУШЕВА

«Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, Қарағанды қ., Қазақстан
mukusheva_m83@mail.ru

ЛАТЫН ӘЛІПБИІНЕ КӨШУДЕГІ БІЛІКТІЛІКТІ АРТТЫРУ КУРСТАРЫНЫҢ МАЗМҰНЫН ІРІКТЕУ ТӘСІЛДЕРІ

Мақалада қазақ тілінің латын әліпбиіне көшу жағдайындағы педагогтардың біліктілігін арттыру курстарында кәсіби-теориялық білімін кеңейтуге, жаңа әліпби негізінде жазуды меңгертуге бағытталған тақырыптардың мазмұнының жобасы қарастырылады. Латын әліпбиіне көшудегі педагогтарды оқыту мақсаты, мазмұны, және әдістері ұсынылады. Латын әліпбиінің емле ережелерінің жобасына сай жазудың фонетика-фонологиялық талдаулары қарастырылады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: латын әліпбиі, тіл тарихы, оқу сағаттарын ұйымдастыру, оқыту мазмұны, біліктілікті арттыру, оқыту әдістері.

ҚР Президенті Н.Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласында «Қазақ тілін біртіндеп латын әліпбиіне көшіру жұмыстарын бастауымыз керек. Біз бұл мәселеге неғұрлым дәйектілік қажеттігін терең түсініп, байыппен қарап келеміз және оған кірісуге Тәуелсіздік алғаннан бері мұқият дайындалдық» деп көрсеткен [1]. Осыған орай Президенттің 2018 жылғы 19 ақпанында «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» №637 Жарлығы шықты [2].

Елбасының тапсырмасы бойынша ұсынылған құжаттар негізінде латын графикасындағы жаңа қазақ әліпбиінің емле ережелерінің жобасы талқылауға ұсынылды. Тарихи тамыры терең тұғырлы тілімізді жандандырып, санамызды бір оятқан, қазіргі жаңа заман талап еткен бұл бастама көпшіліктің қызу талқысына түсті. Емле ережелерінің бекітілуі 2019 жылдың көктемінде жоспарланып отыр.

«Өрлеу» БАҰО» АҚ жаңа графиканы енгізу бойынша жүйелі жұмыстар жасалынып келеді. 2018 жылдың 24 мен 28 қыркүйегі аралығында «Өрлеу» БАҰО» АҚ Қарағанды филиалының оқытушылары қазақ тілін латынға көшіру бойынша тренерлік онлайн курсынан өтті. Курс ҚР БЖҒМ Ғылым комитетінің Ахмет Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институты оқытушыларының қатысуымен өткізілді. Біліктілікті арттыру курсының басты міндеті – Қарағанды облысы педагогтарын әрі қарайғы оқыту бойынша тренерлерді даярлау болса, курстық дайындықтың басты мазмұны – латын графикасы негізінде қазақ тілінде жазу ережелеріне үйрету болып табылды. Аталмыш курста қазақ жазуын кириллицадан латын графикасына көшіру негізінде педагог-тренерлердің кәсіби құзыреттілігін арттыру басты назарға қойылды. Курс бағдарламасының міндеттеріне қазақ тілі латын графикасына көшіруде педагог-тренерлердің кәсіби теориялық білімін кеңейту, латын графикасына көшіруде жаңа әліпби негізінде жазуды меңгерту, оқытуда көзшалым мен қолдағдысын үйрету, латын графикасына көшу жағдайында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану бойынша тренерлердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастыру жатады.

Курс барысында латын графикасының шығу тарихына тоқталу, қазақ жазуының

тарихы, латын қаріпті жазудың фонетика-фонологиялық, орфографиялық, терминологиялық, ономастикалық оқу-әдістемелік негіздері және осы жағдайға байланысты жүргізіліп жатқан процестер мен көшу жағдайындағы болатын өзгерістер туралы кеңінен айтылды. Ғалымдар пікірі тыңдалып, сонымен қатар мәтіндерді талдау, пунктуация мәселесі, термин сөздер, пернетақтадағы әріптердің жиілігі, корпус классификациясы және оның түрлеріне тоқталды.

Өткізілген курс институттың профессорлық-педагогтық құрамының жаңа біліктілікті арттыру бағытын қарастыруды қажет етеді. Латын әліпбиіне көшудегі педагогтардың біліктіліктілігін арттыру педагогикалық инновация ретінде оны жүзеге асырудың тұжырымдамалық тәсілін талап етеді. Латын әліпбиіне көшу бойынша оқытудың тұжырымдамалық негіздері, ең алдымен, ғылыми-педагогикалық зерттеулердің нәтижесі ретінде теориялық-әдіснамалық ережелердің жүйелі жиынтығы болып табылады.

Сондықтан, латын әліпбиіне көшуге байланысты, тілдік білім берудің жаңа парадигмасын жаңартуға байланысты заманауи формация педагогтарын дайындау мәселесі маңызды болып табылады, бұл жаңа әліпбиді меңгеру жағдайында жұмыс істеуге қабілетті педагогтың тұжырымдамалық бірнеше моделін әзірлеуді көздейді:

1. Қазіргі заманғы педагог инновациялық-педагогикалық қызмет үшін, өз біліктілігін үнемі жетілдіру және арттыру үшін жеке және кәсіби құзыреттіліктерінің кең спектріне ие болуы тиіс. Бұл модель педагогтың өздігінен латын әліпбиін меңгеруіне жол бермейді, латын графикасындағы жаңа қазақ әліпбиінің емле ережелерінің дұрыс жүзеге асырылуы көзделеді.

2. Латын әліпбиіне көшу жағдайындағы инновациялық-педагогикалық қызмет өзгерістерді дұрыс қабылдауды және қарқынды игеруді, оларды қолдану және тәжірибеге тиімді енгізуді болжайды. Бұл модель педагогтың латын әліпбиін меңгеру барысында дұрыс насихаттап, жеткізуді көздейді.

Осы тұжырымдамаларды қарастырып, латын әліпбиіне көшудегі біліктілікті арттыру курстарының мазмұнын іріктеу тәсілдері сараланды. Педагог кадрлардың біліктілігін арттыру жүйесін іске асыру, тілдерді оқыту мәселелерін қамтитын дидактикалық материалдардың жаңартуын талап етеді.

Латын әліпбиіне көшудегі педагогтардың біліктілігін арттыру курстарының мазмұнында қарастыруға ұсынылатын тақырыптардың жобасы (1-кесте).

Кесте 1. Тақырыптар жобасы

Тақырыптың атауы	Мазмұны	Сағат саны
Латын әліпбиіне көшудің маңыздылығы және тіл мәдениеті	Латын әліпбиіне көшудің маңыздылығы. Білім, ғылым, өндіріс саласына еніп жатқан жаңа технологияларға латын әліпбиі арқылы қол жеткізіледі. Латын әліпбиіне көшумен халықаралық ақпараттық кеңістікке шығу жеңілдейді, ғаламтор жүйесін халқымызға қазақ тілінде меңгеруге жол ашылады.	4
Латын әліпбиінің енгізілу тарихы	1929 жылы 25 шілдеде Қазақстан Орталық атқару комитетінің қаулысымен 12 төл және 18 кірме сөздерді жазу үшін ереже баптары енгізілген. Қазақ тілінің дыбыстық негізінен шығарылған алғашқы емле ережесі 1929 жылы латын графикасымен бірге қабылданды. Онда орфографияның негізгі ұстанымы анықталып, шеттілдік сөздер қазақ тілінің төл сөздерінің жазылу принципіне сай таңбаланды. Қазіргі емлеміздегі негізгі орфограммалар сол 1929 жылы емле ережелерінде айқындалған.	4

Латын әліпбиін қолданатын түркі тілдес мемлекеттер (Өзбекстан, Түркия, Әзірбайжан, Түркіменстан) тәжірибесі	2007 жылдан Елбасы тапсырмасымен құрылған ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институтының ғалымдары мен қызметкерлері шет мемлекеттерге барып, латын әліпбиіне қатысты сол елдердің тәжірибесін зерттеді. Әліпбидің әлемдік тұрғыдағы қолданылу аясын кеңінен зерттеді. Латын әліпбиіне көшкен түркі тілдес елдердің тәжірибесі қызықтырды.	4
Латын әліпбиіне негізделіп жазылған жаңа емле ережесі	9 тараудан тұратын емле ережесінің мазмұнымен танысу, төл сөздердің өзгеріске ұшыруын талдау.	8
Латын әліпбиіне көшудегі ақпараттық-техникалық құралдарды қолдану мәселелері	Халықаралық байланыс әліпбиіне көшу- бұл жаһандық тіларалық стандарттарға жақындау, ұлттық сана-сезімді нығайтуға ықпал ететін әлемдік тіл кеңістігіне бірігу жолындағы қадам. Ақпараттық-технологиялық құралдардың пернетақтасымен жұмыс.	6
Латын әліпбиінде іс-қағаздардың толығымен ерекшелігі	Латын әліпбиінде нормативтік құқықтық базаның әзірленетіні жоспарланды. Қазақстандықтардың жеке куәліктері, паспорттары және тағы да басқа құжаттар латын әліпбиіне көшіріледі. Ал 2023 пен 2025 жылдар аралығында барлық мемлекеттік органдардың іс-қағаздары жаңа әліпби бойынша жүргізіле бастайды.	4
Латын әліпбиін меңгерудің әдіс-тәсілдері, бағамдау құралдары, ресурстар	Латын әліпбиін меңгерудің тиімді әдістерін құрастыру.	6
Латын әліпбиіне көшу – қазақ тілінің жаңа белесі	Еліміздегі тілдік жағдайды талдап, тілдің мұқтажын, халықтың қалауын, қазақ тілінің ұлттық тіл ретіндегі, адамзат мәдениетіндегі ерекше феномен ретіндегі сақталуы мен болашақтағы дамуына мүмкіндік туғызуды жүзеге асыру..	4
Барлығы		40

Ұсынылған тақырыптар мазмұны латын әліпбиіне көшуге байланысты педагогтардың біліктілігін арттыруда қолдануға ұсынылады. Бұл жаңа әліпбиді меңгеру барысында педагогтың тұжырымдамалық моделін ескерген абзал.

Алдымен, педагогтармен латын әліпбиіне көшудің маңыздылығы және тіл мәдениеті туралы деректер мен дәйектер талқыланған жөн. Латын әліпбиіне көшу – ана тіліміздің жаһандық ғылым мен білімге кірігуін, әлем қазақтарының рухани тұтастығын қамтамасыз ететін бірегей қадам. Ғаламдық істер адамзаттың игілігіне айналары анық. Осы жолда Елбасы ата-бабамыз армандаған «Мәңгілік Ел» идеясының өзі ұлттық тіліміздің тұғырын бекітіп, рухани жаңғыруға жасалған нақты қадам екенін түсіндіріп берді [3].

Бұл кезде латын әліпбиінің енгізілу тарихын қарастырған жөн. Қазақстан тарихында латын әліпбиінің негізінде жасалған жазу үлгісі 1929-1940 жылдары

қолданылып, кейін кириллицаға ауыстырылды. Ал, 1940 жылғы 13 қарашада «Қазақ жазуын латындандырылған әліпбиден орыс графикасы негізіндегі жаңа әліпбиге көшіру туралы» Заң қабылданды [4]. Осылайша қазақ тілінің әліпбиін өзгерту тарихы негізінен нақты саяси себептермен айқындалып келді. Тәуелсіздік алған тұста латынға оралу мәселесі қайта жанданды. Латын әліпбиіне көшу мәселесі 2006 жылы Қазақстан халқы Ассамблеясының XII сессиясында көтеріліп, 2012 жылдың желтоқсанында «Қазақстан-2050» Стратегиясында Елбасы «Біз 2025 жылдан бастап әліпбиімізді латын қарпіне көшіруге кірісуіміз керек», – деді [5].

Аталмыш деректерді Ахмет Байтұрсынов атындағы Тіл білімі институтының директоры, профессор Ерден Қажыбек: «Қазақ тілін латын әліпбиіне көшіру тілді дамыту үшін аса қажет. Біздің грамматикамыздың ережелері орыс тілінен көшірілгені белгілі. Сондықтан, тіл ережелері қайтадан жасалады да, қазақ тілінің табиғатына тән нұсқалары шығарылады», – деген оймен нақтылаймыз деп көрсетті [4]. Бүгінде көпшілік қауымға қазақ тілін, ана тілімізді өзгерткелі жатқан жоқ, тек шартты түрде жазуды, таңбаны, әріпті, әліпбиді қазіргі жаһандану заманына сәйкес жаңартып, күрделі емле ережелерін көрсетеді. Егер әлемдік интернет пен техника тілі «кириллицада» болғанда, онда басқа әліпбиге көшу мәселесі де сөз болмай, тек кейбір әріптерге байланысты жазу емле ережелерді қайтадан қарап, түзетулер енгізумен шектелуші ме едік. Бұл жерде нақты деректерге сүйенсек, кириллица жазуын әлемнің тек 12 мемлекеті ғана пайдаланады екен де, 100-ден астам мемлекет латын әліпбиін қолданады екен. Сондықтан, егеменді еліміздің, тәуелсіз мемлекетіміздің болашағы үшін, алға басып дамуы үшін латын жазуы маңызды болып отыр. Әліпбиімізді кириллицадан латыншаға ауыстырғанда біз не ұтамыз? Елбасыға жүгінсек, латыншаға көшудің терең логикасы бар. Бұл қазіргі заманғы технологиялық ортаның, коммуникацияның, сондай-ақ, ХХІ ғасырдағы ғылыми және білім беру ерекшеліктеріне байланысты.

Анықталған ақпараттар мен деректер біліктілікті арттыру курстарында педагогтардың жаңа әліпбиді меңгеруінде қолданылады. Басты назарда латын әліпбиін қолданатын түркі тілдес мемлекеттер (Өзбекстан, Түркия, Әзірбайжан, Түркіменстан) тәжірибесі сараланды. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқы ассамблеясының XII (2006 жылы, қазан) сессиясындағы тілдік саясат пен мемлекеттік тілді дамытуды жақсартуға байланысты ұсыныстарының бірінде латын әліпбиіне көшудің тиімді-тиімсіз тұстарын бағдарлау жөніндегі берілген тапсырмасын орындау үшін Білім және ғылым министрлігінің жанынан құрылған мемлекеттік комиссия өз жоспарына сәйкес латын қарпіне көшкен Түркия, Әзірбайжан және Өзбекстан – үш түркітілдес республикалардың тәжірибесін зерттеп, қарастыру үшін 2007 жылдың көктемінде ғылыми іссапар ұйымдастырған болатын [4]. Іссапар барысында қазақ ғалымдары осы елдерде әліпби реформасын жасауға белсене қатысқан мемлекеттік, үкіметтік, лингвистикалық комиссиялар құрамына мүше болған беделді ғалымдарымен, қоғам қайраткерлерімен және осы мәселені егжей-тегжейлі зерттеген тұлғалармен сұхбат, кездесулер өткізді.

Экспедиция жан-жақты қарастыру үшін мынадай мақсат-міндеттерді алға тартты. Ең алдымен аталған мемлекеттердегі латын әліпбиіне көшу тәжірибесін зерттеу, оның лингвистикалық, аспектідегі тиімді-тиімсіз тұстарын, қолайлы-қолайсыз жағдайлары мен оң-теріс әсерлерін анықтау:

- Түркия, Әзірбайжан, Өзбекстан елдерінің латын графикасы негізді жазуға көшуіне себеп болған негізгі факторларын анықтау;
- латын әліпбиіне өткенге дейінгі тілдік жағдаятынан ақпарат алу;
- латын әрпіне өту кезеңі және одан кейінгі тілдік жағдаятты айқындау;

- жаңа әліпби жобаларының лингвистикалық негіздері жағынан артықшылықтары мен кемшіліктерін айқындау;

- жаңа әліпби жобаларындағы графемалар құрамы мен оның аталған ұлттар тілінің дыбыстық жүйесіне сәйкестігін айқындау.

Графика ауыстыру, жазу реформасын жүргізу ісінде әр елдің осыған себеп болған түрткіжайттары, тілдерінің даму деңгейі, шараларды жүзеге асыру кезеңдері, әріп таңдау принципі әртүрлі. Сондықтан басқа елдің оң тәжірибесін өзгеріссіз қабылдай салуға немесе теріс тәжірибесін талдаусыз жоққа шығаруға болмайды. Ең басты мақсат өз еліміздегі жағдайды талдап, тілдің мұқтажын, халықтың қалауын, қазақ тілінің ұлттық тіл ретіндегі, сондай-ақ адамзат мәдениетіндегі ерекше феномен ретіндегі сақталуы мен болашақтағы дамуына мүмкіндік туғызуды бірінші кезекте ойлау керек [6].

Педагогтармен латын әліпбиін қолданудағы емле ережелерін талқылай отырып, бірнеше мәселені қарастырған жөн. Латын әліпбиіне негізделіп жазылған жаңа емле ережесі қазір қолданылып келе жетілген кемел еместігін қазақ сөздерінің орфографиясына, орфоэпиясына келгенде анық байқалды. Жазуда қазақ тілінің дыбыстық жүйесіне бағынбайтын жат тіркестер, көпшілік үйреніп кеткенімен, кірме сөздердің орыс тілі заңдылықтары негізінде жазылуы, басы артық ь, ъ таңбалары, в, ф, ц, щ, ю, я әріптері, тағы басқа қиындықтар кездесуде. Бүгінгі ұрпақ дыбыстардың тіркесім заңдылығына, дыбыс үндестігіне мән бермей, жазудың жетегінде, әріптің негізінде сөйлеп (дыбыстап), тіліміздің ең басты ерекшелігі болып табылатын, мыңдаған жыл бойы атадан балаға мирас болып келе жатқан үндестік заңдылығын бұзып, артикуляциялық базамызды бүлдіруде. Мысалы, Құнанбай – Құнамбай, көкөніс дүкені – көгөнүс түкөнү, күн күркіреді – күң гүркүрөдү, таза ауа – тазауа болып, тіл және ерін үндесіміне бағынып барып дыбысталуы тиіс.

Латын әліпбиінің қолдансынындағы кедергілер қандай болуы мүмкін:

- қазақ тілінің фонетикасы қате теориялық түсінік бойынша оқытылды;

- и, у дыбыстары біресе дауысты, біресе дауыссыз деген қате тұжырым пайда болды;

- кірме сөздер мен терминдер тіліміздің басты заңы – сингармонизмге бағындырылмады, таза орыс тілінің дыбыстық заңы бойынша айтылды;

- қазақы акцент жоғала бастады;

- жуан және жіңішкелік белгі бойынша сөйлеу қалыптаса бастады, мәселен, Асель, халің қалай? (Әсел, қалың қалай?)

- сөзде екі дауысты дыбыс қатар жазылатын орфограмма енгізілді, мысалы, киім, киік, тиын, қиын, жиын, суық, буын т.б.;

- ерін үндестігі есепке алынбады, мектеп бағдарламасына енгізілмеді;

- қазақ тілінде дыбыс «сингема» емес, «фонема» деген тұжырым енгізілді;

- орфографиялық сөздікте фонетикалық ұстаным басты болмады, орфографияда ала-құлалықтар пайда болды;

- сөйлеуде орфоэпиялық норма басты болмай, орфографиялық норма басты болды;

- емле саласында күрделі қиындықтар пайда болды.

Қысқарта келе, латын таңбасына негізделген қазақ әліпбиін жасауда тілдің дыбыс жүйесіндегі төл дыбыстары мен орыс тілінен кірме дыбыстар жеке-жеке қарастырылып, әрқайсының өзіндік ерекшеліктері мен жазу барысында туындайтын әртүрлі заңдылықтары ескерілуі тиіс. Бұл істі кез келген адам атқара алмайды, арнайы фонолог мамандар мен компьютер технологиясын жетік меңгерген программистердің әліпби мәселесіне ғылыми тұрғыда зерттеу жүргізіп, оны әбден пысықтап барып,

жүзеге асыруына тура келеді.

Латын әліпбиіне көшудегі ақпараттық-техникалық құралдарды қолдану мәселелері курс мазмұнында қарастырылу қажет. ХХІ ғасыр – ақпарат ғасыры десек, бүгінгі компьютер заманында әлемдік ғаламтор жүйесіндегі ақпарат кімнің қолында болса, сол өз билігін емін-еркін жүргізе алады. Ал ақпараттың басты құралы – жазу. Яғни, ғаламтор жүйесінде үстемдік жасаушы – ол латын графикасы. Білім, ғылым, өндіріс саласына еніп жатқан жаңа технологияларға латын әліпбиі арқылы қол жеткіземіз. Сондықтан латын әліпбиіне көшумен халықаралық ақпараттық кеңістікке шығу жеңілдейді, яғни, ғаламтор жүйесін халқымызға ана тілінде меңгеруге жол ашылады. Қазір бәріміздің көзіміз ашық, көкірегіміз ояу, бірнеше тілді бес-алты айдың ішінде қорықпай, еркін үйреніп алып жатқанда, ана тіліндегі дыбыстарды басқаша таңбалауды ғана меңгеріп алу бүгінгі жас ұрпаққа көп қиындық келтірмейді. Әрі бүгінде ұялы байланыстағы хабарламалардың көбі осы графикамен жазылуда.

Латын әліпбиіне көшу мемлекеттік тілдің қолданыс аясын одан әрі кеңейтуге мүмкіндік жасайды. Тіл тазалығы мәселесіне келсек, тіліміздегі қазіргі жат дыбыстарды таңбалайтын әріптерді қысқартып, сол арқылы қазақ тілінің табиғи таза қалпын сақтауға мүмкіндік аламыз. Қазақ тілін оқытуда басы артық таңбаларға қатысты емле, ережелер қысқарып, мектептен бастап барлық оқу орнында оқыту үдерісі жеңілдейді. Сонымен қатар тіл білімі және ІТ-технологиялар саласындағы сарапшыларды тарта отырып орфографиялық, әдістемелік, терминологиялық, техникалық және ақпараттық сүйемелдеу бойынша жұмыс топтары құрылды. Орфографиялық жұмыс тобы қазақ тілінің латын графикасындағы орфография мен орфоэпия ережелерін әзірлейді. Әдістемелік жұмыс тобы оқыту және зерттеу әдістемесін әзірлеумен, сондай-ақ оларды білім беру жүйесіне бірте-бірте енгізумен айналысады. Терминологиялық жұмыс тобы қазақ тілінің терминологиялық қорын латын графикасының негізінде жүйелеу үшін арналған. Техникалық және ақпараттық сүйемелдеу бойынша жұмыс тобы латын графикасын ІТ-технологиялар мен ақпараттық кеңістіктерге бейімдеу бойынша жұмысты орындайды. Бұл бағыттағы жұмыс одан әрі жалғасатын болады. Әліпбиді қолданысқа енгізу барысында жұмыс топтары қосымша ғылыми зерттеулер және сараптамалар жүргізеді.

Маңызды жұмыс латын әліпбиінде іс-қағаздардың толтырылу ерекшелігі деп қарастырамыз. «2025 жылға қарай іс қағаздарын, мерзімді баспасөзді, оқулықтарды, бәрін де латын әліпбиімен басып шығара бастауға тиіспіз. Ол кезең де таяп қалды, сондықтан біз уақыт ұттырмай, бұл жұмысты осы бастан қолға алуымыз керек. Біз осынау ауқымды жұмысты бастауға қажетті дайындық жұмыстарына қазірден кірісеміз. Үкімет қазақ тілін латын әліпбиіне көшірудің нақты кестесін жасауы керек», – деген Елбасының сөздері латын әліпбиіне көшу туралы дау-дамайға нүкте қойғандай болды.

Латын әліпбиіне көшу – қазақ тілінің жаңа белесі. Латын әліпбиінің жаңа нұсқасы – бүкілхалықтық таңдаудың жарқын нәтижесі. Қазақстанның латын әліпбиіне көшуі экономикасы дамыған отыз елдің қатарынан орын алу ісіне, мемлекеттік тілдің ұлттық бет-бедерін сақтап қалуға, түбі бір туыс түркі халықтарымен рухани-мәдени жақындасуына, электронды ақпарат құралдарын жылдам игеруге оң ықпал етеді. Қорыта айтқанда, латын қарпіне көшу мәселесі педагогтардың біліктілігін арттыру курстары барысында жүзеге асырылатын ұлтымыз, білім беру жүйесі үшін игілікті іс болады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: Рухани жаңғыру». EGEMEN QAZAQSTAN. Egemen.kz [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режимі: <https://egemen.kz/article/nursultan-nazarbaev-bolashaqqa-baghdar-rukhani-zhanhghyru>
2. «Қазақ тілі әліпбиін кириллицадан латын графикасына көшіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2017 жылғы 26 қазандағы № 569 Жарлығына өзгеріс енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 19 ақпандағы № 637 Жарлығы [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режимі: <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1800000637>
3. Сарыбеков М. Латын әліпбиін енгізу маңызы // «Мәңгілік Ел» жалпыұлттық идеясын жүзеге асырудағы қоғамдық сананы жаңғыртудың әдіснамалық және әлеуметтік-саяси аспектілері» республикалық ғылыми-практикалық конференциясы жинағы. – Тараз, 2017. – 216 б.
4. Фазылжанова А. Жаңа ұлттық әліпби // Ана тілі. – 2017. – 8-б.
5. Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы [Электрондық ресурс]. Қолжетімді режимі: http://www.akorda.kz/kz/events/astana_kazakhstan/participation_in_events/kazakhstan-respublikasynyn-prezidenti-elbasy-nenazarbaevtyн-kazakhstan-2050-strategiyasy-kalyptaskan-memlekettin-zhana-sayasi-bagyty-atty-kaza
6. Смағұл Ж. Латын әліпбиі – уақыт талабы // Орталық Қазақстан. – 2017. – 20 шілде (№79). – 7-б.

М.А. МУКУШЕВА

**ПОДХОДЫ К ОТБОРУ СОДЕРЖАНИЯ КУРСОВ ПОВЫШЕНИЯ
КВАЛИФИКАЦИИ ПО ПЕРЕХОДУ НА ЛАТИНСКИЙ АЛФАВИТ**

В статье предлагается проект тематического содержания курсов повышения квалификации, направленные на расширение профессионально-теоретических знаний педагогов в условиях перехода казахского языка на латинскую графику и, освоение правил правописания на основе нового алфавита. Рассмотрены цели, содержание, методы и новые технологии обучения педагогов по переходу на латинский алфавит. В соответствии с проектом орфографических правил латинского алфавита рассматриваются фонетико-фонологические анализы написания слов казахского языка.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: латинский алфавит, история языка, содержание обучения, повышение квалификации, методы обучения.

М.А. MUKUSHEVA

**THE APPROACHES TO THE SELECTION OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT
COURSES CONTENT ON LATIN ALPHABET TRANSITION**

The article suggests professional development courses draft aimed at teachers professional and theoretical knowledge enhancing in the context of transition from Kazakh script to Latin one and currently mastering spelling based on the new alphabet. In the article the goals, content, methods and new technologies of training teachers on Latin alphabet transition have been considered. Due to the suggested draft Latin alphabet spelling rules, phonetic and phonological analyzes of Kazakh spelling are being considered.

KEYWORDS: Latin alphabet, language history, learning content, professional development, teaching methods.

«ПЕДАГОГ-ЛИДЕР» ТИПО

16 ноября 2018 года в городе Алматы состоялся республиканский конкурс «Лучший педагог инклюзивного образования в системе ТиПО», организованный АО «НЦПК «Өрлеу».

Карагандинскую область на конкурсе представляла победитель областного этапа – Нургалиева Жансая Дулатовна, преподаватель специальных дисциплин Карагандинского гуманитарного колледжа.

Поздравляем Жансаю Дулатовну с достойным выступлением и победой в номинации «Педагог-лидер»! Желаем дальнейших побед и успехов!

ТжКБ «КӨШБАСШЫ ПЕДАГОГІ»

2018 жылдың 16 қарашасында Алматы қаласында «Өрлеу» «БАҰО» АҚ ұйымдастырылған «Техникалық және кәсіби білім берудегі инклюзивті білім берудің үздік педагогы» Республикалық байқауы өтті.

Байқауға облысының атынан облыстық кезеңнің жеңімпазы Қарағанды гуманитарлық колледжінің арнайы пәндер оқытушысы Нургалиева Жансая Дулатовна қатысты.

Жансая Дулатовнаны «Көшбасшы педагог» номинациясындағы жеңісімен шын жүректен құттықтаймыз! Толағай табыстар тілейміз!

УДК 331.108.45

М.Е.КИСАБЕКОВА, У.А.МАЙБАСОВА

Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт повышения квалификации педагогических работников
по Карагандинской области,
г.Караганды, Казахстан

kisabekova.m@orley-edu.kz, maibasova.u@orleu-edu.kz

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ПЕДАГОГОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ В КОНТЕКСТЕ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается вопрос о профессиональном развитии педагогов общеобразовательных школ, реализующих инклюзивное образование, через отношение к обучению, повышению квалификации и учет закономерностей в их инновационной деятельности (инклюзии).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *человеческий капитал, профессиональные навыки, личностное и социальное развитие человека, опрос, инклюзивная практика, программы по инклюзивному образованию.*

В стратегических документах Республики Казахстан все больший акцент делается на возрастающую роль человеческого капитала и принятия нового подхода к образованию как средству его формирования. Образование представляет собой одну из высших ценностей для личности и общества, выступая в качестве главной предпосылки их существования и развития. Для обеспечения качества образования необходимо иметь квалифицированные кадры, которые готовы теоретически и практически решать профессиональные задачи, постоянно развиваться и саморазвиваться.

Постоянное развитие и саморазвитие – одна из важных составляющих педагогической профессии.

В википедии развитие рассматривается как процесс перехода из одного состояния в другое, более совершенное, переход от старого качественного состояния к новому качественному состоянию, от простого к сложному, от низшего к высшему, а также как степень сознательности, просвещенности, культурности. А профессиональное развитие как процесс, в результате которого человеку удастся сохранить качество и уровень своих профессиональных навыков и умений в течение всей своей жизни. Другими словами, недостаточно стать профессионалом один раз. Чтобы оставаться профессионалом, необходимо постоянное профессиональное развитие личности.

Профессиональное развитие можно рассматривать как составную часть личностного и социального развития человека.

На сегодняшний день одной из значимых характеристик уровня личностного развития человека является его готовность к профессиональному саморазвитию. Одной из приоритетных задач образования (особенно непрерывного профессионально-педагогического) становится содействие формированию этой готовности на всех этапах профессиогенеза. Этому могут способствовать выделенные А.А. Вербицким, Ю.Н. Кулюткиным, И.С. Якиманской, А.А. Реаном, А.К. Марковой, Л.М. Митиной и другими психологические механизмы, которые определяют процесс обучения взрослых людей [2]:

- 1) противоречие между ранее полученной профессиональной подготовкой и новыми требованиями профессии;
- 2) перестройка устаревших профессиональных установок и профессиональной ментальности, сложившихся в опыте профессиональных стереотипов и штампов;
- 3) готовность к расширению возможностей психосаморегуляции и овладению приемами и способами своего профессионального и духовного восстановления;
- 4) мотивация к дальнейшему профессиональному саморазвитию и самореализации.

В настоящее время проблема инклюзивного образования является актуальной. С каждым годом увеличивается количество детей с особыми образовательными потребностями и, чтобы отвечать запросам общества, необходимо поддерживать культуру инклюзивного образования, реализовывать инклюзивную практику.

Педагогам общеобразовательных школ, осуществляющих инклюзивное образование, требуется его понимание, а также владение инструментами (методами, методиками, приемами) психолого-педагогического сопровождения обучающихся в сотрудничестве с педагогическим коллективом, специалистами-смежниками (педагогами-психологами, социальными педагогами и др.), с администрацией школы, родителями обучающихся.

В профессиональном развитии педагогов общеобразовательных школ при реализации инклюзивного образования большую роль играет система повышения квалификации педагогических работников, методические службы разного уровня.

Об этом свидетельствует профессор Э.Никитин, говоря, что «ни в одной стране мира нет такой разветвленной, стабильной сети учреждений, оказывающих профессиональную помощь учителям и всем педагогическим работникам, обеспечивающей непрерывное педагогическое образование и выжившей в рыночных условиях».

На курсах повышения квалификации педагогических работников был проведен опрос педагогов общеобразовательных школ о профессиональном развитии через обучение и отношение к нему в контексте инклюзивного образования. Навыки планирования инклюзивного образования, применяемые педагогические подходы и многое другое будут темой других статей.

Изучение проводилось через анкетирование учителей начальных классов Карагандинской области. Количество респондентов было – 110 человек. С демографической точки зрения выявлены следующие характеристики респондентов:

Пол – женский (110 чел./100%);
Возраст: 30 и младше – 36 чел.(32,72%)

- 31-40 лет – 36 (32,72%)
- 41-50 лет – 17 чел. (15,45%)
- 51-60 лет – 12 чел.(10,90%)
- Свыше 61 – 0%

Стаж работы в качестве учителя:

- 4 года и меньше- 24 чел.(21,81%)
- 5-10 лет – 28 чел.(25,45%)
- 10-20 лет – 12 чел.(10,90 %)
- 20-30 лет – 24 чел (21,81%)
- Свыше 30 лет – 13 чел. (11,81 %)

Все 110 человек (100%) работают в 1-4 классах в государственных школах, преподают предметы начальной школы [1].

В профессиональном развитии важна сознательная цель в деятельности человека, следствием которого будет выбор способов действий, средств, сверка результатов действий с прогнозируемым конечным результатом.

Следовательно, предварительное знакомство с образовательными программами курсов повышения квалификации, их анализ есть часть профессионального развития педагога.

Все педагоги (100%) подтвердили, что не изучают заранее образовательные программы, следовательно, на обучение (курсы) приходят без анализа личностно-профессиональных потребностей.

Хотя приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 15 января 2016 года №32 были утверждены образовательные программы курсов повышения квалификации педагогических кадров в области инклюзивного образования. Они прошли государственную регистрацию в Министерстве юстиции Республики Казахстан. После государственной регистрации образовательные программы были направлены на официальное опубликование в периодических печатных изданиях, в информационно-правовой системе «Әділет», а также в «Республиканский центр правовой информации Министерства юстиции Республики Казахстан» для размещения в Эталонном контрольном банке нормативных правовых актов Республики Казахстан [2].

Следовательно, у педагогов есть возможность предварительно познакомиться с содержанием образовательных программ по инклюзивному образованию и обучаться целенаправленно, осознанно.

Перечень образовательных программ по инклюзивному образованию, утвержденных МОН РК:

- Психолого-педагогическое сопровождение детей с особыми образовательными потребностями в инклюзивном пространстве организации образования

- Содержание и развитие инклюзивного образования в контексте реализации стандартов школьного обучения

- Организация коррекционно-педагогической работы в условиях специальной школы

- развитие профессиональных компетентностей педагогов в условиях специального (коррекционного) образования Республики Казахстан

- Современные технологии обучения и воспитания детей с образовательными потребностями

- Обновление содержания коррекционно-педагогической работы в специальной организации образования

- Инклюзивное образование – фактор обеспечения равенства прав и доступности образовательных услуг в условиях малокомплектной школы

- Содержание образовательной среды в условиях развития инклюзивного образования

- Развитие профессиональной компетентности социального педагога в условиях обновления содержания образования

Из вышеперечисленного перечня общеобразовательных программ курсов 40,9% педагогов от общего количества респондентов прошли только курс «Содержание образовательной среды в условиях развития инклюзивного образования» без личностно-профессионального выбора.

На вопрос: «Участвовали ли вы в опросе или определении потребностей для проведения семинара, курса по инклюзивному образованию?» 54,5% педагогов ответили, что не участвовали, 22,7% - только в школьных опросах, 22,7% - в опросах во внешкольных организациях образования. Высока доля учителей, которые не заинтересованы в профессиональном росте, увлеченности педагогической деятельностью.

81,8% педагогов отметили, что могут использовать для своего профессионального развития доступ к нормативно-правовым актам, к методическим материалам по инклюзии в Интернете, столько же отметили, что смогут их извлечь, копировать, распространять. 18,2% не могут использовать доступ к Интернету, извлечь, копировать, распространять.

Программы повышения квалификации педагогических работников основываются на принципах непрерывного педагогического образования (Г.Б. Скок) [3]:

- фундаментальности – научного обоснования и высокого качества предметной, психолого-педагогической и общекультурной подготовки;
- интегративности – междисциплинарных связях, ориентированных на формирование целостной картины мира, создаваемых комплексом базовых дисциплин на основе взаимообогащения содержания и единства цели и требований;
- компенсаторности – восполнении пробелов в базовом образовании;
- адаптивности – развитию способности педагога к адаптации в условиях меняющейся производственной и социальной ситуации;
- развивающего характера образования – удовлетворения духовных запросов личности, потребностей ее творческого роста.

Освоение программ, построенных на таких принципах, во время прохождения курсов повышения квалификации педагогов несомненно влияет на профессиональный рост.

100% респондентов подтверждают о том, что сведения или информации об обучении на семинарах, курсах по инклюзивному образованию предоставляют только школе. На вопрос: «Как предоставление сведений или информации влияет на ваш карьерный рост как преподавателя?» 67,3% педагогов от общего числа респондентов ответила, что влияет в обязательном порядке на карьерный рост, 14,5% - на определение продвижения по работе, 9,1% отметили, что, по их сведениям, не влияет на карьерный рост, 9,1% - указали, что они не знают о влиянии.

Согласно мнению Т.В.Лучкиной, инновационная деятельность (в данном случае – инклюзивное образование) педагога сопряжена с личностно – профессиональным развитием и обусловлена необходимостью учета следующих закономерностей:

- чем выше личностный потенциал педагога, его способность быть субъектом инновационной деятельности, тем эффективнее процесс личностно-профессионального развития;
- чем более созидательны результаты профессиональной деятельности педагога как инновационной, тем увереннее он продвигается к профессиональной зрелости;
- чем активнее рефлексивная позиция преподавателя в инновационной деятельности, тем выше уровень его личностно-профессионального развития;
- чем выше уровень ценностного отношения молодого педагога к инновационной деятельности, тем интенсивнее процесс его духовно-нравственного самоукрепления [4].

Определение своих личностно-профессиональных потребностей, осознанный выбор образовательных программ для обучения, видение конечных результатов

в контексте инклюзивного образования – это не только начальные подступы к инновационной деятельности, но и показатели профессионального развития педагогов общеобразовательных школ.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кисабекова М.Е., Майбасова У.А. К вопросу о политике и инфраструктуре инклюзивного образования өрлеу. // Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования Республиканский научно-методический информационный журнал. – 2018. – №3 (22).

2. Кисабекова М. Обновление содержания среднего образования в Республике Казахстан: первые шаги. – Электронный ресурс./ <http://pedgazeta.ru/viewdoc.php?id=50433>

3. Мирза Н.В., Ибрагимова Г.К. Профессиональное развитие педагога в процессе повышения квалификации // Современные наукоемкие технологии. – 2016. – № 5-2. – С. 379-384;

URL: <http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=35919>.

4. Утепбергенова З.Д. Профессиональное саморазвитие педагога // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XVIII междунар. науч.-практ. конф. Часть II. – Новосибирск: СибАК, 2012.

М.Е.КИСАБЕКОВА, У.А.МАЙБАСОВА

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ КОНТЕКСТІНДЕ ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН МЕКТЕП ПЕДАГОГТЕРІНІҢ КӘСІБИ ДАМУЫ

Мақалада инклюзивтік білім беруді жүзеге асыратын жалпы білім беру мектептеріндегі мұғалімдерінің біліктілігін арттыру, олардың біліктілігін арттыру және инновациялық қызметке (қосу) үлгілерді енгізу туралы біліктілігін арттыру мәселесі қарастырылады.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: *адами капитал, кәсіби дағдылар, адамның жеке және әлеуметтік дамуы, инклюзивті білім беру, сауалнама, инклюзивті тәжірибе, инклюзивті білім беру бағдарламалары.*

M.E. KISABEKOVA, U.A. MAIBASOVA

PROFESSIONAL DEVELOPMENT TEACHERS OF SECONDARY SCHOOLS IN THE CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION

The article addresses the issue of the professional development of teachers of general education schools that implement inclusive education through attitudes towards training, advanced training and the incorporation of patterns in their innovative activities (inclusion).

KEYWORDS: *human capital, professional skills, personal and social development of a person, survey, inclusive practices, programs on inclusive education.*

«ТАБЫС ШЕБЕРХАНАСЫ» ӘДІСТЕМЕЛІК МЕКТЕБІ

2018 жылдың 16 қараша күні «Өрлеу» БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ ұйымдастыруымен «Табыс шеберханасы» әдістемелік мектебі аясында Қарағанды қ. №93 гимназиясында жаратылыстану-ғылыми бағыт мұғалімдеріне арналған «CLIL негізінде сабақты жоспарлау» тақырыбында семинар-тренинг өткізді.

Семинар-тренинг жұмысына Қарағанды облысының 25 физика, химия, биология және информатика мұғалімдері қатысты.

Іс-шара модераторлары – пәндік-тілдік курс тренерлері Хайруллина Г.Д., Адыханова А.С, Қуанышбекова Г.Е. CLIL негізінде жоспарлаудың, сабақ мақсатына сай критерийлер мен дескриптор құрастырудың ерекшеліктерімен таныстырды. Семинар-тренингтің теориялық және практикалық бөлімдерінде пәндік-тілдік курс тренерлері биология сабақтарындағы өнімді белсенді әдістерді көрсетті. Биология мұғалімі Арконова Сандуғаш биология сабағын ағылшын тілінде өткізу тәжірибесімен бөлісіп, 10-сыныпта «Биология сабағындағы CLIL әдістемесінің элементтері» тақырыбында шеберлік сыныбын өткізді.

Семинар-тренингтің соңында педагогтер пәндік-тілдік ықпалдасқан оқудың артықшылықтарын атай отырып, курстан кейінгі кезеңде Қарағанды БАИ-мен әрі қарайғы ынтымақтастыққа дайын екендіктерін білдірді.

МЕТОДИЧЕСКАЯ ШКОЛА «МАСТЕРСКАЯ УСПЕХА»

16 ноября 2018 года на базе гимназии №93 г.Караганды прошел организованный филиалом АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области семинар-тренинг на тему «Планирование урока на основе CLIL» в рамках методической школы «Мастерская успеха» для учителей естественно-научного цикла.

В работе семинара-тренинга приняли участие 25 учителей физики, химии, биологии и информатики Карагандинской области.

Модераторы мероприятия тренеры предметно-языковых курсов Хайруллина Г.Д., Адыханова А.С, Қуанышбекова Г.Е. ознакомили учителей с особенностями планирования на основе CLIL, разработки критериев и дескрипторов в соответствии с целями урока. В теоретической и практической части семинара-тренинга тренера предметно-языковых курсов ознакомили с продуктивными активити на уроке биологии. Учитель биологии гимназии №93 г.Караганды Арконова Сандуғаш поделилась опытом проведения урока биологии на английском языке и провела мастер-класс в 10 классе на тему «Элементы методики CLIL на уроке биологии»

В заключение семинара-тренинга педагоги отметили преимущества предметно-языкового интегрированного обучения и выразили готовность дальнейшего сотрудничества с Карагандинским ИПК в посткурсовой период.

УДК 376

А.Н. САКАЕВА

Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт повышения квалификации педагогических работников
по Карагандинской области,
г.Караганды, Казахстан
sakayeva_a@mail.ru

ИНДИВИДУАЛЬНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Цель статьи – представить преимущества педагогического, нейропсихологического и психофизиологического подходов в обучении школьников с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования. Данные подходы помогают учителю индивидуализировать обучение, оптимально адаптировать методику преподавания к способностям и возможностям школьника.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями, педагогический, нейропсихологический, психофизиологический подходы, функциональный блок мозга, кинезиология, стратегия мышления, функциональная асимметрия мозга (или латеральность), правополушарное и левополушарное мышление.

Требование учитывать индивидуальные особенности обучающихся в процессе обучения не является новым. Необходимость этого очевидна, поскольку контингент любого школьного класса по разным показателям является разноуровневым, а каждый ученик уникален и имеет индивидуальные особенности познавательной деятельности и эмоционально-волевой сферы. В условиях инклюзивного образования при совместном обучении детей с нормативным уровнем развития и особыми образовательными потребностями (далее – ООП), испытывающими трудности в обучении, необходимость использования индивидуального подхода становится все более актуальной, а методы применения данного подхода – все более востребованными. Рассмотрению некоторых подходов, методов и приемов индивидуализации обучения в школьном классе посвящена настоящая статья. Предлагаемые в статье подходы индивидуализации обучения общепринято обозначены как педагогический, нейропсихологический и психофизиологический.

Педагогический подход. Традиционно учителя на основе собственных наблюдений за учебной деятельностью обучающихся выделяют в классах группы «слабых», «средних» и «сильных» учеников. При этом одни педагоги считают главным критерием деления на группы успеваемость, другие – способности учащихся. «Слабые» учащиеся (среди которых дети с ООП) из-за пробелов в полученных ранее знаниях, умениях и навыках, плохо развитых приемов общения и абстрагирования встречаются большие затруднения при усвоении учебного материала и нуждаются в особой помощи учителя. «Сильные» же учащиеся, если учитель ориентируется на «среднего» ученика, работают без напряжения, этим затормаживается их умственное развитие, снижается познавательная активность. Что делать учителю в таких условиях? В данном случае успех заключается в продуманном сочетании коллективной работы со всем классом с индивидуальным подходом к ученикам с ООП на разных этапах урока. Представим некоторые приемы индивидуального подхода на уроке к «слабым» ученикам [1].

1. Опрос, актуализация опорных знаний:

- дайте детям возможность сделать предварительные записи, зарисовки на доске или в тетради;
- разрешайте отвечать по плану, составленному дома;
- практикуйте ответ учеников по речевому образцу учителя;
- задавайте первоначально закрытые вопросы, поощряйте ответы для последующего включения в деятельность по открытым вопросам;
- предлагайте серии картин, плакатов и др., помогающих изложить существо явления, понятия, правила, закона.

2. Самостоятельная работа учащихся:

- предлагайте задания, в которых содержится план и подробный инструктаж;
- первоначально предусмотрите задания меньшего объема;
- дайте дополнительное время для выполнения задания;
- практикуйте задание по «выбору», когда ученик сам определяет какой из вариантов для него посилен в настоящий момент;
- разделите задание на 2 части: обязательную и желательную, это позволяет слабым учащимся, не торопясь, выполнить обязательную часть, а сильным - выполнить и дополнительную;
- во время самостоятельной работы чаще подходите, своевременно инструктируйте, помогайте, проверяйте, предлагайте исправить ошибки и т.д.;
- проверяйте степень усвоения материала путем контрольных вопросов, тестирования;
- предлагайте доступные задания, соответствующие положительной оценке знания программы.

3. Выполнение домашнего задания:

- предлагайте индивидуальное домашнее задание, соответствующее целям урока;
- используйте карточки-помощницы с направляющим планом действий;
- давайте дополнительные задания тренировочного характера;
- учитывайте тип памяти ученика и предлагайте наглядные пособия;
- организуйте работу с родителями, проводите беседы о том, как помогать детям в учении.

Представленные выше рекомендации в какой-то мере помогут учителю обеспечить индивидуализацию обучения на уроке. Но они не учитывают причин затруднений школьников в обучении и не дают возможности направленно помогать ученикам справляться с трудностями и продвигаться к достижению целей урока. Например: у двух слабоуспевающих учеников плохой почерк, несоблюдение строки в тетради, большое количество ошибок. Однако причины трудностей могут быть разные: в одном случае – несформированность внимания, быстрая утомляемость, в другом – нарушение пространственного восприятия, несформированность моторики. В силу разных причин отставания меры индивидуального подхода к учащимся должны быть существенно различны. Анализ опыта работы в коррекционных классах и общеобразовательных классах с включением проблемных детей показывает, что выявление сильных и слабых сторон ребенка и разработка стратегии помощи ребенку наиболее эффективно осуществляется при взаимодействии педагогов и нейропсихологов. Научно-методической базой индивидуализации обучения может быть нейропсихологический подход к диагностике и разработке эффективных стратегий обучения, основоположниками и разработчиками которого являются Ахутина Т.В.,

Бизюк А.П., Глозман Ж.М., Пылаева Н.М., Сиротюк А.Л., Семенович А.В., Микадзе Ю.В., Цветкова Л.С., Хомская Е.В. [2-9].

Нейропсихологический подход. Основой нейропсихологии является теория системной динамической локализации психических функций А.Р. Лурия. А.Р. Лурия выделяет в мозговой организации психических процессов три структурно-функциональных блока, т.е. мозговую структуру и соответствующую ей функцию. Любая высшая психическая функция (далее – ВПФ) осуществляется при обязательном участии всех трех блоков. Каждый функциональный блок мозга (далее – ФБМ) характеризуется особенностями строения, физиологическими принципами, лежащими в основе его работы и той ролью, которую он играет в обеспечении психических функций [10].

*I-й ФБМ – энергетический блок,
или блок регуляции уровня активности мозга*

Структуры мозга первого блока находятся в стволовых и подкорковых образованиях. Регулирует:

- сон и бодрствование;
- работу внешних и внутренних органов;
- эндокринную систему, иммунитет;
- инстинктивно-потребностную сферу.

Признаки слабости регуляция тонуса и бодрствования (I ФБМ):

- не реагирует на просьбу взрослого быть внимательным;
- перестает воспринимать информацию, вертится, роняет принадлежности;
- плохая концентрация внимания при сохранном интеллекте и хорошей сообразительности;
- успеваемость: начало - хорошее, потом - быстрое «скатывание», оценки «скачут» от «5» к «2»;
- устаёт как после школьных занятий, так и игр, неохотно выполняет задания;
- часто болеет.

II-й ФБМ – блок приема, переработки и хранения информации

Расположен в задних отделах коры больших полушарий мозга, включает в себя зрительную (затылочную), слуховую (височную) и чувствительную (теменную) зоны коры. Отвечает за работу:

- зрительного, слухового и тактильного анализаторов;
- за ориентацию во времени и пространстве;
- контролирует речь;
- создает базу для развития интеллекта.

Признаки слабости приёма и переработки информации (II ФБМ):

- путает левую и правую сторону;
- плохо ориентируется в учебнике и в расположении материала на листе;
- неправильно воспроизводит цифры и буквы;
- не может различить похожие фигурки и значки, найти отличия, делает ошибки при списывании с доски, копировании;
- проблемы с пониманием услышанного задания или рассказа;
- не может запомнить правила, таблицу сложения и умножения;
- трудности при решении задач;
- сбивается в действиях при решении длинных примеров.

III ФБМ — блок программирования, регуляции и контроля за протеканием психической деятельности

Расположен в лобных отделах мозга. Регулирует:

- постановку и достижение целей;
- контроль за выполнением;
- самоконтроль за своим поведением и эмоциями (самодисциплина);
- сознательность;
- ответственность;
- интеллектуальное развитие.

Признаки слабости функций программирования и контроля (III ФБМ):

- трудности вхождения в задание, ориентировки в условии задачи;
- пропуски частей программы, повторения ее частей, инертность, импульсивность, отвлекаемость;
- трудности контроля за выполнением задания.

Ошибки в математике:

- персеверации, повторы цифр, знаков действия, действий, импульсивность в устном счете (15-7=2);
- механическое решение задач, трудности решения задач с конфликтным условием.

Ошибки на письме:

- пропуск элементов букв, слогов, слов, повторы элементов букв, слогов, слов (ледоходоход, проявляляляются).

Чтение:

- замедленное или угадывающее чтение.

Некоторые рекомендации для учителей по организации учебной деятельности с детьми, имеющими типичные проявления нарушений ФБМ, представлены в таблице 1.

Таблица 1. Рекомендации по работе с детьми, имеющими типичные проявления нарушений ФБМ

Активизация деятельности учеников (I ФБМ)	
Общие рекомендации	Индивидуальные рекомендации
<ul style="list-style-type: none"> - организация начала урока, игры на внимание - соблюдение режима нагрузок, смена видов деятельности - проведение физминуток, пальчиковой гимнастики, упражнений на внимание: учитель топает - дети хлопают и наоборот - формирование правильной осанки и позы за партой - повышение учебной мотивации (сюжетность, элементы игры, работа в микрогруппах, в парах) - эмоциональное проведение учителем уроков, работа с голосом (с громкого - на шепот) 	<ul style="list-style-type: none"> - стимуляция активности ребенка (песочные часы, роль помощника учителя, похвала за активную работу) - утомляемому ребенку можно давать дополнительные поручения (раздать листы бумаги, помыть доску, поточить карандаши). Лучше давать в завершении длительной работы для создания ситуации успеха и предотвращения ошибок, которые многократно увеличиваются при утомлении - при предъявлении карточек для самостоятельной работы объем задания должен быть сокращен, это будет малозаметным при более крупном шрифте

Переработка кинестетической и слуховой информации (II ФБМ)	
<ul style="list-style-type: none"> - проведение пальчиковой гимнастики в начале и в середине урока - четкая речь учителя, правильная дикция, адекватный по сложности словарь, недлинные фразы - проверка понимания вербальной инструкции 	<ul style="list-style-type: none"> - формирование правильной позиции удержания ручки при письме - посадка в классе на первые парты
Переработка зрительной и зрительно-пространственной информации (II ФБМ)	
<ul style="list-style-type: none"> - выбор четких неперенасыщенных картинок - фиксация буквами П и Л правой и левой сторон доски - ориентация на листе, нахождение середины листа, отсчет клеточек (опора на знаки П и Л, на браслет или наклейку на правой руке) - закрепление образа цифры и буквы в воздухе, по образцу и по памяти, пальцем на столе, обводка пальцем шершавой буквы, конструирование букв и цифр из элементов и т.д. 	<ul style="list-style-type: none"> - проверка понимания рисунка - выделение и проговаривание существенных признаков объектов на рисунке - фиксация на правой руке яркой ленточки - выделение яркой точкой начала строки - использование тетрадей с крупной и широкой линейкой - при введении знаков больше и меньше написание знаков вместе со словами
Программирование, регуляция и контроль действий (III ФБМ)	
<ul style="list-style-type: none"> - организация рабочего места ученика - введение знака внимания (звуковой сигнал) - представление план проведения урока на доске (ритуал начала каждого урока) - поэтапное предъявления сложной и длинной инструкции (обязательный повтор и проговаривание с учеником) - использование наглядности, материальной основы действий, на начальном этапе пошаговое выполнение заданий и совместное проговаривание с учителем 	<ul style="list-style-type: none"> - стимуляция начала деятельности (прикосновение, индивидуальное обращение или по договоренности с учеником условный сигнал) - повторение или совместный разбор инструкции - обязательное проведение дополнительного контроля с подведением промежуточного результата - обеспечение возможности ребенку шепотом проговаривать каждый свой шаг, то есть думать вслух

Таким образом, использование нейропсихологического подхода, с одной стороны, позволяет узнать, какие зоны мозга и какие функциональные системы оказались нарушенными или в свое время несформированными, и тем самым подойти к причине трудностей, испытываемых учеником в обучении, а с другой – обладает специальными методами обучения, которые могут оказать помощь в преодолении этих трудностей.

Психофизиологический подход. Использование данного подхода позволяет осуществлять коррекцию проблем обучения методами кинезиологии. Он учитывает особенности познавательных процессов детей с разным психофизиологическим профилем (правополушарных и левополушарных, мальчиков и девочек, праворуких и леворуких). Представим некоторые рекомендации по индивидуализации и дифференциации образовательного процесса с учетом психофизиологии обучающихся (по материалам А.Л. Сиротюк «Обучение детей с учетом психофизиологии») [11].

Школьные методики обучения тренируют и развивают главным образом левое полушарие, игнорируя, по крайней мере, половину возможностей ребенка. Известно, что правое полушарие связано с развитием творческого мышления и интуиции. Основным типом мышления младшего школьника является наглядно-образное, тесно

связанное с эмоциональной сферой. Это предполагает участие правого полушария в обучении.

Учение, как и любую деятельность, можно представить в виде следующей последовательности действий:

- установка на деятельность (подготовка ученика для решения учебной задачи);
- обеспечение деятельности ученика с учетом его индивидуальных психологических и половых особенностей (создание условий для успешного решения учебной задачи);
- сравнение полученных результатов с предполагаемыми (осознанное отношение к результату своего учебного труда).

Оптимальные психолого-педагогические условия для реализации потенциальных возможностей ребенка, для создания ситуации успеха должны формироваться с учетом мозговой организации познавательных процессов. Рассмотрим организацию ситуации успеха с учетом психофизиологических особенностей учащихся поэтапно.

Мотивационный этап (установка на деятельность). Учитель формирует у учеников мотив достижения успеха. Ситуация успеха, связанная с мотивационной сферой, на данном этапе определяется в основном психологическими аспектами индивидуальности ребенка.

Для правополушарных учащихся необходимо делать упор на социальную значимость того или иного вида деятельности, так как у них высоко выражена потребность в самореализации. Мотивы, побуждающие изучать школьные предметы, связаны со становлением личности, со стремлением к самопознанию, с желанием разобраться во взаимоотношениях людей, осознать свое положение в мире. Для них характерна ориентация на высокую оценку и похвалу. Большой интерес у правополушарных школьников вызывает эстетическая сторона предметов.

Для формирования мотивации к учебной деятельности у левополушарных учащихся необходимо делать упор на познавательные мотивы. Их привлекает сам процесс усвоения знаний. Им свойственна высокая потребность в постоянной умственной деятельности. Социальным мотивом является возможность продолжения образования. Занятия школьными науками рассматриваются как средство для развития мышления. Выражена потребность в самосовершенствовании ума и волевых качеств.

Особенности сенсорного восприятия. Часто ученики во время общения с учителем начинают смотреть в сторону или «закатывать глаза к потолку». Эта реакция не случайна. Глаза в сторону - нет интереса к учителю и его информации. Учитель, пытаясь вернуть внимание ученика, ускоряет темп и громкость речи. Ученик же в этот момент перерабатывает ту информацию, которую не успел переработать. В данный момент он не воспринимает речь учителя. Более того, ускорение речи учителем воспринимается учеником как своеобразная агрессия по отношению к нему. Возникает раздражение и защитная реакция. Если во время разговора глаза ученика уходят в сторону, сделайте паузу. Дайте ему возможность усвоить полученную информацию.

Для наиболее эффективного восприятия информации с классной доски для правополушарных сочетание цветов должно быть таким: светлая доска и темный мел. Посадить же учеников необходимо полукругом. Вне этих условий потеря информации может составлять до 30%. Для левополушарных учащихся наиболее значима правая полусфера; сочетание цветов на доске: темный фон и светлый мел; классическая посадка за партами.

Операционный этап (обеспечение деятельности).

На операционном этапе у некоторых детей наступает критический период: с одной

стороны, необходимо выполнить работу, а с другой - не хватает условий для реализации задачи. Именно на этом этапе неоптимальна организованная учителем ситуация, которая помогает ребенку включиться в работу, стимулирует его деятельность. Задача учителя на этом этапе - дать учащемуся такое задание, которое учитывало бы его психофизиологические особенности и доставляло бы ему удовольствие в ходе выполнения работы. Конкретные обстоятельства обуславливают использование тех или иных приемов.

Дети с доминированием правого полушария не контролируют правильность своей речи. Виды деятельности, требующие постоянного самоконтроля, выполняются ими плохо. В устной речи могут возникать проблемы в грамматике и подборе слов. Возможны смысловые пропуски, особенно, если правополушарный ученик еще и импульсивен.

Дети с доминированием левого полушария контролируют свою речь. Но если их попросить подвести итоги, они встретятся с определенными трудностями. Левополушарным ученикам требуется помощь в развитии беглости устной и письменной речи. Однако точность в употреблении слов и применении правил у них обычно выше, чем у правополушарных одноклассников. Тем не менее, левополушарные ученики обычно медленнее выполняют письменные работы.

Учителю при выборе методов и приемов в процессе обучения необходимо учитывать особенности мыслительных процессов учащихся с разным типом функциональной асимметрии полушарий.

Например, соотношение между активностью правого и левого полушария различно при восприятии художественных и технических текстов. При чтении технических текстов больше активизируется левое полушарие, а при чтении художественных – правое. Достоверно установлено, что при чтении левое полушарие мозга кодирует печатные символы, а правое находит значение декодируемой информации. Левополушарные оценивают и читают слова, «атакуя» их, поэтому для них необходимо использовать фонетический (дискретный) подход (от части к целому). Правополушарные обучаются от целого к части, что объясняет их неуспехи в обучении чтению левополушарными методами (методика Зайцева, система Занкова).

Дифференцируя паттерны эффективных обучающих стилей, учителя должны учитывать различие между пониманием алгебры и геометрии учащимися с разным типом межполушарной организации. Так, правополушарные более успешны в изучении геометрии благодаря ее пространственной природе. Алгебра требует логики, последовательного мышления, что является преимуществом левополушарных учащихся.

Вот пример из области геометрии. Детям предлагается задача, в которой необходимо доказать равенство треугольников. Пространственное мышление - привилегия правого полушария. Правополушарные решают ее пространственным методом: мысленно поворачивают рисунок одного из треугольников в пространстве и накладывают его на другой, а потом переводят решение в речевой план и доказывают равенство, действуя методом «от противного» («если бы они не были равны, то...»).

Левополушарные учащиеся решают пространственную задачу речевым, знаковым методом. Они обозначают все углы и стороны буквами и, не обращая внимания на чертеж, оперируют только этими буквенными обозначениями.

Ученики с противоположными стилями обучения могут реально помочь друг другу. Например, ученик правополушарного типа мышления, работая в паре с левополушарным над заданием, может показать своему товарищу такие стратегии

обучения, как синтез, применение схем, привлечение данных из контекста, выделение сути, поиск известной информации и сопоставление фактов. Левополушарный ученик может поделиться со своим партнером способами выделения нужных деталей, выявления различий, создания категорий.

Результативный этап (сравнение предполагаемой оценки с реальной).

Этот этап деятельности учителя является диагностирующим, он определяет прогнозы на будущее. Ученик также корректирует свою деятельность при помощи учителя: его осознанное отношение к итогам должно стать стимулом к предстоящей деятельности.

Перед учителем стоит задача организовать работу таким образом, чтобы обратить результат предыдущей деятельности ученика в эмоциональный стимул, в осознанный мотив для выполнения следующего задания.

При выборе методов проверки знаний учащихся необходимо учитывать межполушарную асимметрию головного мозга. Для левополушарных учащихся наиболее предпочтительными будут: решение задач, письменные опросы с неограниченным сроком выполнения, вопросы «закрытого» типа. Письменное решение задач позволяет левополушарным проявить свои способности к анализу, а на вопросы «закрытого» типа они успешно подберут ответ из предлагаемых вариантов. Для правополушарных учащихся подойдут методы устного опроса, задания с «открытыми» вопросами, с фиксированным сроком выполнения. Вопросы «открытого» типа дают им возможность проявить творческие способности, продемонстрировать собственный развернутый ответ.

Учителю необходимо учитывать, что ученики с разной межполушарной асимметрией делают разные количественные и качественные ошибки. Наиболее грамотными являются равнополушарные учащиеся. Левое полушарие у них берет на себя основную работу по организации переработки зрительной и слуховой информации, моторного акта письма. Написав диктант, дети этой группы замечают и исправляют почти все допущенные ошибки.

Левополушарные учащиеся делают в 2,5 раза больше ошибок при письме: на безударные гласные в корне, пропускают мягкий знак, в 12 раз чаще путают падежные окончания, пишут лишние буквы, заменяют одни согласные другими. В речи используют много глаголов.

Правополушарные дети делают ошибки в словарных словах, в гласных, находящихся под ударением, имена собственные пишут с маленькой буквы, для них характерны пропуски, опiski.

Итак, за трудностями обучения грамотному письму лежат объективные причины, кроющиеся в индивидуальных особенностях функциональной организации мозга.

Для ребенка важно, имеет ли оценка личностный смысл. Когда ребенка ругают или хвалят, из кратковременной памяти воспроизводится тот рисунок межцентральных взаимодействий в коре мозга, который был в момент деятельности. Запускают этот сложный механизм эмоции.

Эти процессы четко проявляются у мальчиков. Слово «молодец» для них наиболее значимо. При этом в коре головного мозга мальчиков повышается общий уровень функциональной активности и усиливаются межцентральные взаимодействия в передних отделах коры головного мозга, особенно в ассоциативных зонах правого полушария, играющего важную роль в стабилизации эмоциональных состояний.

У девочек совершенно иная организация межцентральных взаимодействий в коре больших полушарий – у них повышается уровень функциональной активности

не передних, а задних отделов коры (а также слуховых отделов левого полушария, играющих важную роль в понимании значения слов). Для девочек положительная оценка является менее значимой, у них активизируются только центры, отвечающие за поиск смысла слова. Девочкам следует давать положительные оценки, имеющие сильный эмоциональный компонент, например «умница».

Для мальчиков очень важно, что оценивается в их деятельности, а для девочек – кто их оценивает и как. Мальчиков интересует суть оценки, а девочки более заинтересованы в эмоциональном общении со взрослыми. Для девочек важно, какое они произвели впечатление.

Когда мы оцениваем мальчика, он вновь переживает те фрагменты деятельности, которые оцениваются. Для мальчика не имеют смысла оценки типа: «Я тобой не доволен». Мальчик должен знать, чем конкретно вы не довольны, и вновь «проиграть» в мозгу свои действия. Девочки эмоционально реагируют на любые оценки, при этом у них активизируются все отделы мозга.

В заключение предложим основополагающие методические аспекты урока, синтезирующие представленные выше подходы [12, 13].

1. Обучение целеполаганию и постановке учебной задачи. Пошаговая детализация целей, реализация и получение обратной связи.

2. Сменяемость стратегий мыслительной деятельности на протяжении урока. Смена методов и форм работы.

3. Приоритет мышления над знанием. «Один шаг в обучении может дать десять шагов в развитии ребенка и десять шагов в обучении могут привести к одному шагу в развитии» (Л.С. Выготский) [14.]

4. Собственное продвижение в учебном материале с фиксацией своих трудностей и способами их преодоления. Каждый ученик должен иметь право на свое время усвоения материала, на скорость своего восприятия, чтобы быть на одной планке успеха. «Интерес к учению появляется только тогда, когда есть вдохновение, рождающееся от успеха» (В.А. Сухомлинский).

5. Формативное оценивание. Оцениваем уровень учебных достижений и личных успехов ученика с его прежними достижениями и успехами. Обучаем принципам самооценки и способам улучшения собственных результатов.

6. Формирование мышления сотрудничества детей с разной латеральностью. Обучающее сотрудничество в группах или парах, где дети с разным приоритетом мышления обмениваются стратегиями обучения.

7. Эмоциональная поддержка урока на всем его протяжении. Использование ярких выразительных примеров, ассоциаций, речевых и музыкальных ритмов. «Если он (ребенок) эмоционально вовлечен в процесс учения и задания ему по силам, то возникает «аффективно-волевая подоплека» (Л.С. Выготский) обучения, обеспечивающая естественное повышение работоспособности, повышение эффективности работы мозга» (Т.В. Ахутина) [15].

8. Приоритет ученической инициативы, активности и самостоятельности – основополагающие факторы мотивации к непрерывному образованию.

9. Дифференцирование заданий на индивидуальном уровне.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Любашенко И.А. Индивидуальный подход в обучении и воспитании детей с ограниченными возможностями здоровья [ЭР]. Режим доступа: // <http://rcpohv.minobr63.ru/individualnyj-podxod-v-obuchenii-i-vospitanii-detej-s-ogranichennymi-vozmozhnostyami-zdorovya/> (дата обращения:

28.04.2018).

2. Ахутина Т.В., Пылаева Н.М. Преодоление трудностей обучения: нейропсихологический подход. – СПб.: Питер, 2008. – 320 с.

3. Бизюк А.П. Основы нейропсихологии: Учебное пособие. – СПб.: Речь, 2005. – 293 с.

4. Глозман Ж. М. Нейропсихология детского возраста. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – 268 с.

с.

5. Сиротюк А.Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: ТЦ Сфера, 2003. – 288 с.

6. Семенович А.В. Введение в нейропсихологию детского возраста. – М.: Генезис, 2005. – 319 с.

с.

7. Микадзе Ю.В. Нейропсихология детского возраста. – СПб.: Питер, 2008. – 288 с.

8. Актуальные проблемы нейропсихологии детского возраста / Под ред. Л.С. Цветковой. – М.:МПСи, 2006. – 296 с.

9. Хомская Е.Д. Нейропсихология: 4-е издание. – СПб.: Питер, 2005. – 496 с.

10. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии: учеб. пособие для студентов психолог. фак. вузов. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 384 с.

11. Сиротюк А.Л. Обучение детей с учетом психофизиологии: Практическое руководство для учителей и родителей. – М.: ТЦ «Сфера», 2001. – 128 с.

12. Кузьмина Т.А. Нейропедагогический подход к обучению в начальной школе через исследовательскую деятельность учителя // Непрерывное образование: XXI век. – 2014. – № 3(7). – С. 1-9.

13. Мамерханова Ж.М. Стандарт среднего образования как условие реализации «зоны ближайшего» и достижения уровня «актуального развития» казахстанскими школьниками // Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования. – 2016. – №4(15). – С. 43-47.

14. Выготский Л.С. Мышление и речь. Психологические исследования. – М.: Издательство «Лабиринт», 1996. – С. 229-231.

15. Ахутина Т.В., Золотарева Э.В. О зрительно-пространственной дисграфии: нейропсихологический анализ и методы ее коррекции // Школа здоровья. – 1997. – № 3. – С. 38-42.

А.Н. САКАЕВА

ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ ЖАҒДАЙЫНДА ОҚЫТУДЫҢ ДЕРБЕС ТӘСІЛІ

Мақала мақсаты – инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар мектеп оқушыларының оқуындағы педагогикалық, нейропсихологиялық және психофизиологиялық тәсілдердің артықшылықтарымен таныстыру. Аталған тәсілдер мұғалімге оқуды дербестендіруге, оқушының қабілеті мен мүмкіндіктеріне қарай оқыту әдістемесін оңтайлы бейімдеуге көмектеседі.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: *инклюзивті білім беру, ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар, педагогикалық, нейропсихологиялық, психофизиологиялық тәсілдер, мидың функционалдық бөлігі, ойлау стратегиясының кинезиологиясы, ойлау стратегиясы, мидың функционалды асимметриясы (немесе латералды), оң жақ жартышар және сол жақ жартышармен ойлау.*

A.N. SAKAYEVA

INDIVIDUAL APPROACH TO LEARNING IN CONDITION OF INCLUSIVE EDUCATION

The objective of the article is to present preferences of pedagogical, neuropsychiatric and psychophysical approaches in educating pupils with individual educational needs in condition of inclusive education. The given approaches helps teacher to individualize education process, to adopt optimal methodology of teaching to abilities and possibilities of pupils.

KEYWORDS: *inclusive education, children with specific educational needs, pedagogical, neuropsychological, psychophysicist approaches, functional block of the brain, kinesiology, thinking strategy, functional asymmetry of the brain (laterality), right hemisphere and left hemisphere thinking.*

UDC 372.8

A.K. KITIBAYEVA, N.M. MUSINA
Ye.A. Buketov Karaganda State University
Karaganda city, Kazakhstan
tyamik_sun@mail.ru, nazerke170493@mail.ru

TO THE QUESTION OF STUDYING PROFESSIONAL MOTIVATION OF A PROFESSIONALLY ORIENTED FOREIGN LANGUAGE

The article is devoted to the actual problem of motivation of educational activities in the conditions of university education, as a necessary condition for the effective implementation of the educational process. The analysis of the classification of motives and types of motivations, conditions and factors of formation of motivation in both educational and professional activities is presented. In the course of the study, personal conversations with students, questioning, and purposeful observations were carried out with the aim of identifying students' attitudes toward learning a foreign language. And also studied the reasons for the low motivation of mastering a professional-oriented foreign language by students of mathematical specialties.

KEYWORDS: *motivation, professional-oriented foreign language, professional orientation, efficiency, activity.*

The current state of higher education with emerging trends in its development puts forward new requirements for the graduate's professional training and his personal qualities. Among the significant ones are deep professional knowledge and skills, the ability to use them flexibly, initiative, sociability, creative activity, readiness for continuous self-development. The competitiveness of a modern specialist is determined not only by his high qualifications in the professional sphere, but also by his readiness to solve professional tasks in the context of foreign language communication. In this regard, the State educational standard of higher professional education requires taking into account professional specificity when learning a foreign language, its focus on the implementation of the objectives of the future professional activity of graduates. The presence of linguistic knowledge enables a graduate of higher education to keep abreast of everything new that is published in his professional field, equips him with the achievements of world science, and promotes their use in his practice.

Thus, a professionally-oriented approach to teaching a foreign language in the mathematics departments of universities is of particular relevance, which envisages the development of students' ability to speak foreign languages in specific professional, business, scientific fields and situations taking into account the peculiarities of professional thinking, while organizing motivational and tentative research activities. Sub-professionally-oriented is understood to be training based on taking into account the needs of students in learning a foreign language dictated by the features of a future profession or specialty.

It involves a combination of mastering a professionally-oriented foreign language with the development of personal qualities of students, knowledge of the culture of the country of the language being studied and the acquisition of special skills based on professional and linguistic knowledge. The essence of vocationally-oriented teaching of a foreign language lies in its integration with special disciplines in order to obtain additional professional knowledge and the formation of professionally significant personal qualities. In this case, a

foreign language is a means of improving the professional competence and personal and professional development of students and is a prerequisite for the successful professional activity of a specialist - a graduate of a modern higher school.

In a number of scientific and pedagogical studies, a foreign language as an academic subject is viewed by authors from different positions: the role of a foreign language in the formation of personality (B.P. Kuzovlev, V.S. Korosteleva, A.A. Leontyev, R.K. Minyar-Beloruicheva, A.A. Mirolubov, O.B. Tarnapolsky and others); learning a foreign language as a means of communication (M.A. Bakhareva, I.L. Bim, N.I. Gez, N.I. Zhinkin, I.A. Zimnyaya, I.V. Karpov, B.A. Lapidus); formation of communicative culture in the learning process (A.L. Berdichevsky, N.E. Bulankina, O.A. Demina, Yu.A. Zusman, Z.N. Nikitenko, etc.). At the same time, the analysis of psychological and pedagogical literature, the study of the experience of teachers of foreign languages departments, the questioning of students of non-linguistic faculties of universities indicate that the subject of the "Foreign Language" general cultural block is perceived by most students as general educational, devoid of connection with their future professional activities. The low school level of language training for most students, a limited number of hours lead to low motivation to study this discipline. In this regard, there is an urgent need to take a fresh look at the process of learning in general and at learning a foreign language in particular.

The problem of motivation is one of the central problems of the psychology of personality and activity. Kazakhstan and foreign psychologists pay particular attention to this issue; because it is the knowledge of motives and the ability to properly manage them contribute to the successful organization of the educational process both at school and at the university.

In this regard, it is necessary to turn to theoretical studies on the problem of motivation, as well as to determine its relationship with the content of foreign language teaching in the non-linguistic faculty.

Researchers have made many attempts to highlight the direction of the study of motivation. Motivation is investigated in connection with attempts to classify various motives into groups and create their most comprehensive list, the effectiveness of educational activities and the need to activate them, and the disclosure of professional motivations as part of a professional orientation study.

In recent years, understanding by psychologists and educators of the role of positive motivation to learning in ensuring the successful mastery of knowledge and skills has increased. It was found that high positive motivation can play the role of a compensating factor in the case of insufficiently high abilities; however, in the opposite direction, this factor does not work - no high level of ability can compensate for the lack of a learning motive or its low intensity, it cannot lead to significant academic success.

Motivation (from the Latin *motivatio* – *mobile*) – external or internal motivation of a person, a social group to be active in the name of achieving any goals; the process of stimulating oneself and others to activities aimed at achieving individual and (or) common goals; a set of stable motives, motives that define the objectives, content and nature of the activity.

Motivation is the whole set of enduring motives that determine the content, direction and character of the person's activities, their behavior.

Intrinsic motivation arises from the needs of the person. As a result, he works with pleasure, without any external influence.

The external motivation contains those motives that are outside the student and the study itself: evaluation of others, fear of condemnation, striving for prestige, etc.

The external positive motivation includes material incentives, promotion, approval

from colleagues and team, prestige, i.e. those incentives for which a person considers it necessary to make their efforts.

The type of motivation affects not only the effectiveness of the training, but also the personality of the student. High satisfaction, according to K. Zamfira, is possible mainly with the predominance of intrinsic motivation. If extrinsic motivation prevails, then learning becomes a means to achieve something else, without being an end in itself; it acts as a price for the acquisition of goods needed by man. If intrinsic motivation is a source of human development, stimulates the improvement of professional skills, then extrinsic motivation orients him to purely personal interests (goals). External motivation does not properly stimulate professional development; it turns learning into an activity performed under the pressure of external necessity.

Proper possession of rational methods of acquiring knowledge will contribute to the formation, preservation and strengthening of internal motivation in the educational process [1].

According to the leading psychologists, the cognitive motive is dominant in the general structure of motivation, since it is based on a constant desire for knowledge; and there is also a connection with the content and organizational side of the learning activity itself.

During personal conversations, with the help of questionnaires, seminars, targeted observations and a special experiment, students' attitudes toward learning a foreign language were revealed. The data suggests that students have both cognitive and social motives quite strongly expressed.

The peculiarity of cognitive interest as a motive for learning is also the fact that it is directly related to future professional activity. The process of professional development of young people is associated with certain difficulties of socio-psychological adaptation, comprehension and re-evaluation of their real «I» both retrospectively and prospectively. Beliefs, opinions, values, intentions are not only important factors affecting human behavior (cognitive elements), but also building material for professionalism.

Observing the work of students, the following pattern was revealed: students with high academic performance are dominated by educational and professional motives, internal to educational activities, with poor academic performance, external, utilitarian motives.

It should be noted that if external motivation prevails, then learning becomes just a means to achieve something, not being an end in itself, internal motivation is a source of student development.

Thus, knowledge of the classification of motives and types of motivations, conditions and factors in the formation of motivation in both academic and professional activities allows us in our study to determine the relationship of this theoretical material with the content of foreign language teaching in a non-language faculty.

Professional orientation in teaching a foreign language at a non-linguistic faculty implies the creation of professional motivation - the need to learn a foreign language in order to use it in subsequent professional activities. Teachers are faced with the task of turning this general motive into a real one from the moment a student enters the faculty and for the entire period of study through the organization of an educational process oriented towards future professional activities.

In this regard, it is impossible not to agree with E.P. Komarova, who notes that professional motivation is not formed if these or other elements of future professional activity are not represented in the educational process [2].

Since the general issues related to such concepts as motivation, professional motivation were previously reflected, we now consider these concepts as applied to the teaching of a

professionally-oriented foreign language in the department of Mathematics and Information Technology.

The subject of «professional-oriented foreign language» is the only one that is included in the plans of any education subsystem, and it is characterized by a number of distinctive features that complicate its teaching in non-special faculties.

We considered it necessary to carefully study the reasons for the low motivation to master a professionally-oriented foreign language by students of mathematical specialties. The following were identified: the complete or almost complete exclusion of a foreign language from the professional activity of a specialist, the lack of communication of the subject “foreign language” with a specialty in the process of professional training, ineffectiveness of the educational process of mastering a foreign language due to the unattractiveness of language classes, lack of progress in the study of a foreign language, the mismatch in the educational process of the goals and means of teaching a foreign language, the lack of real language practice, etc.

The motivation of the teaching can be determined by external (narrow-minded) motives and internal motives. External motives are not related to the content of educational material: the motive of duty, responsibilities (broad social motives), the motive of evaluation, personal well-being (narrowly social motives), lack of desire to learn (negative motives). Inner motives, on the contrary, are related to the content of educational material: motives for cognitive activity, interest in the content of training (cognitive motives), motives for mastering general methods of action, identifying cause-and-effect relationships in the studied educational material (teaching and cognitive motives). Communication is the first and natural need of foreign language learners. Linguo-cognitive motivation lies in the positive attitude of the students towards the linguistic matter itself, towards the study of the basic properties of linguistic signs. The instrumental motivation follows from the positive attitude of the trainees to certain types of work [3].

The dynamics of the teaching motives from school to university and in the process of studying at a university lies in the fact that the formation of value attitudes towards the language as a new sign system in comparison with the native language is underway. Without exaggeration, it is possible to say the following: if the necessary motivation is not formed in the learning process, then the learning itself becomes like a machine that has the motor turned off and that is being pushed by external forces ... time can be considered almost lost: what is acquired is soon forgotten, and there is no desire to raise one's educational level [4, 49].

The development of students of cognitive interest, which, as we found out, is one of the leading motives of educational activity. It has the greatest motive force, since it not only reflects the students' cognitive needs, but is also directly related to the need for their upcoming activities.

Cognitive motives in mastering a foreign language are differentiated as follows:

- 1) interest in a foreign language contributes to the formation of students' motives for analyzing language phenomena, which will help develop their linguistic thinking;
- 2) the ability to use.

The problem of motivation lies in the fact that the motive cannot be something once and for all given, motives are formed in the process of activity, they gradually change. And the task of the teacher is to develop and maintain them at a certain level. At the same time, we must not forget about the existence of negative motivation.

Generation of motivation largely depends on the organization and management of students' activities, on creating conditions in which the learning process itself becomes

psychologically interesting and encourages the acquisition of knowledge, because learning is a joint activity of a teacher and a student. Therefore, the motivational basis of the teacher's activity is an important condition for the successful organization of the entire educational process.

Summing up the above, we can conclude that the most significant objective factor hindering the development of professional motives in foreign language classes are the contradictions of the very traditional system of education. One of the main ones is the contradiction between the content, forms and the process of students' learning activities and the need to form a fundamentally different professional activity in it.

So, professional orientation in teaching a foreign language implies such an organization of the educational process, in which students develop professional motivation. The tool is the implementation of such cognitive activity, in which it is possible to form motives that are significant for their professional development, and the development of skills in students in a foreign language class related to their future specialty.

REFERENCES

1. Zhuravlev D. Motivation and problems in learning / D. Zhuravlev // Public Education. – 2002. – № 9. – P. 123-130.
2. Komarova E.P. Theoretical foundations of professional training in foreign language mediated communication in a non-linguistic university. Diss. for the competition ... Ph.D. – Voronezh, 2001. – 346 p.
3. Zhilin G.P. Management of innovative processes in the system of professional education: textbook. / G.P. Zhilin, V.E. Medvedev. – Yelets, 2001. – 155 p.
4. Karamysheva T.V. Learning foreign languages using a computer. In questions and answers / T.V. Karamysheva. – SPb: Soyuz Publishing House, 2001. – 192 p.

A.K. КИТИБАЕВА, Н.М. МУСИНА

КӘСІБИ-БАҒЫТТАЛҒАН ШЕТЕЛ ТІЛІНІҢ КӘСІБИ МОТИВАЦИЯСЫН ЗЕРТТЕУ МӘСЕЛЕСІ БОЙЫНША

Мақалада оқу үдерісін тиімді жүзеге асырудың қажетті шарты ретінде университеттің білім беру жағдайында білім беру қызметін мотивациялау мәселесі қарастырылады. Мотивтерді жіктеу, мотивация түрлері, білім беру және кәсіптік қызметте мотивациялау жағдайлары мен факторлары талданды. Зерттеу барысында студенттердің шет тілін меңгеруіне қатысты көзқарастарын анықтау мақсатында оқушылармен әңгімелесу, сауалнама жүргізу және мақсатты бақылау жүргізілді. Сонымен қатар математика мамандықтарында оқитын студенттерге кәсіби-бағытталған шет тілін меңгерудің төмен мотивациясының себептері зерттелді.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: *мотивация, кәсіби-бағытталған шетел тілі, кәсіптік бағдар, тиімділік, белсенділік.*

A.K. КИТИБАЕВА, Н.М. МУСИНА

К ВОПРОСУ ОБ ИЗУЧЕНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена актуальной проблеме мотивации учебной деятельности в условиях вузовского обучения как необходимого условия для эффективного осуществления учебного

процесса. Представлен анализ классификации мотивов, типов и видов мотиваций, условий и факторов формирования мотивации как учебной, так и профессиональной деятельности. В ходе исследования проводились индивидуальные беседы со студентами, анкетирование, целенаправленные наблюдения с целью выявления отношения студентов к изучению иностранного языка. Изучены причины низкой мотивации к изучению студентами математических специальностей профессионально-ориентированного иностранного языка.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *мотивация, профессионально-ориентированный иностранный язык, профессиональная ориентация, эффективность, деятельность.*

ОБСУЖДЕНИЕ ВОПРОСОВ О СНИЖЕНИИ НАГРУЗКИ НА УЧЕНИКОВ И ВНЕДРЕНИИ ПОДУШЕВОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ

20 ноября 2018 года заместитель директора по учебно-методической работе филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области М.А.Жетписбаева в составе региональной комиссии приняла участие в заседании комиссии партийного куратора по направлению «Образование» Предвыборной программы партии «Нұр Отан» в формате видеоконференцсвязи.

Во вступительном слове председатель комиссии, депутат Мажилиса Парламента Республики Казахстан А.Е. Бектурганов подчеркнул важность для развития системы среднего образования создания системы стимулирования и внедрения подушевого финансирования и актуальность вопросов снижения нагрузки на учеников.

С докладами «Внедрение подушевого финансирования» и «Вопросы снижения нагрузки на учеников» выступили вице-министр образования и науки Республики Казахстан Б.А. Асылова и заместитель директора департамента дошкольного и среднего образования МОН РК С.Н. Кабимолдаева. Докладчиками были освещены основные мероприятия по решению указанных вопросов.

Возможные риски и проблемы при внедрении подушевого финансирования и предлагаемых новых Типовых учебных планов, предполагающих снижение нагрузки на учеников, обозначила в своем выступлении депутат Мажилиса Парламента, член комиссии Д.Н.Нурманбетова.

В прениях состоялся обмен мнениями по данным актуальным проблемам модернизации среднего образования.

В заключительном слове А.Е. Бектурганов подчеркнул необходимость глубокого анализа и уточнения предлагаемого подушевого финансирования и новых Типовых учебных планов.

UDC 372.8

G. B. SARZHANOVA, M.A. ALSHYNBAEVA
Ye.A. Buketov Karaganda State University
Karaganda city, Kazakhstan
a_moon86@mail.ru

ADAPTING OF FIRST YEAR STUDENTS TO UNIVERSITY LIFE

The article focuses on how first-year students plan their time and in general adapting of first year students to university life. Students were interviewed differentiating their answers, on the basis of this, results were achieved and a number of recommendations were made. This study examines the factors that influence adjustment of first-year English Foundation students in the University. The main issues identified for causing these difficulties included low levels of self-esteem and a lack of clear course information which results in participants' limited understanding of the course and its requirements. The article concludes by offering a number of solutions to ease student adaptation to studying at university.

KEYWORDS: *management, activity, student, University, development, personality.*

Modern society demands much of vocational training of future specialists. Nowadays, we need professionals who possess not only professional competence, who know how to apply the necessary knowledge and skills in practical activities, who know how to organize their activities effectively. Therefore, professional training of future specialists should be directed, particular on teaching students how to plan their professional activities and development of skills to manage their time, using personal possibilities.

Based on the stated requirements of the society in the professional training of future specialists, it is necessary to consider the factors that affect the successful formation of the personality of the student in the University. From the beginning of training students in high school, you need to pay attention to what they possess skills and abilities for self-organization of training activities, planning and control carried out in the course learning activities, and further, when the educational process takes these features into account.

By admission to University first-year students face different challenges, like adaptation to new conditions of learning and self-organization of its activities. Typically, most students don't know how to plan and allocate their working time, don't have time to prepare for lessons, and also to participate in various social activities.

Almost every student at University has faced with a situation time pressure when time is limited and he needs some more time to solve another problems. Most often it happens while changing the social situation (prolonged illness, a job, change in family situation) and the student is not ready for academic classes, exams and tests, assignments practice, writing reports or coursework. In these circumstances, effective assistance in working with these students is the use of technology «time management» [1].

Time-management is one of the necessary things for modern students' life and studies. Wide-spread students' problems for achieving the goals for successful studies are knowledge of managing the time effectively, its methods.

Time management is the ability to manage your time to achieve the goals and use it efficiently and effectively. In this respect, it is necessary to find the most effective way to realize the value of time and use stable students enrolled in the University. It is necessary to organize activity of students in the learning process at the University (they have to be able

to independently determine their priorities, plan, able to manage their time and set goals and objectives) [2].

Time management started its development of management science. Therefore, time management can be divided into the following stages of development:

1) Taylorism (1910-1940) – the founder of scientific management is Frederick Taylor. This period known as a Taylor, because in his work named «Principles of Scientific management» he shows the importance of time management. Taylor's opinion was that the low activity at work showed the presence of natural, normal human laziness, and people need motivation for their awakening. So he was against the system to improve the functioning of working. In the opinion of management, organized by scientist Taylor is all accrued or provides correct time, speed and efficiency.

2) the Classic time management(1950-1990) was in 1920-30 years of occurrence of F. Taylor's «School of scientific management», «Classical school» of A.Fayol, «The Bureaucratic school» of M. Weber, E. Mayo's "School of moral relations", etc., can be traced further development. 1950 to 1990, as well as humanitarian, aimed at the management, neither such Sciences as Cybernetics and Mathematics. At this stage system management, thanks to the touch of science, the task of pairing contiguity faculty international research, there are such areas as decision theory.

3) Time management at the present stage (late 20 century and early 21 century) is experience in social service and time management, currently an important area of business, as Western countries and USA are well developed.

For the aim to know how students manage their time and how the know about time-management – the investigation was conducted.

I conduct two questionnaires: one we made by ourselves, one is ready one which you can find below in the link. The number of students who participated in the investigation was 20. Their specialties are Two foreign languages, Philology of foreign languages, Philology of the Kazakh language. Ages of students are 18-21 years old. We conduct investigation for the first courses.

Questionnaire:

1. Do you manage your time?
2. Do you know about time-management?
3. Do you spend most of your time for something else except studying?
4. How many parts do you spend for the Internet and social networks?
5. Do you devote a lot of time on studying?
6. Do you have any time for your hobby, for developing yourself?
7. Do you try to save your time and to gain your time?
8. Do you have situations with problems connected with “Not enough time”?
9. Do you have plan for a day, week, month?
10. How is it performed?

II. Loss of time in planning.

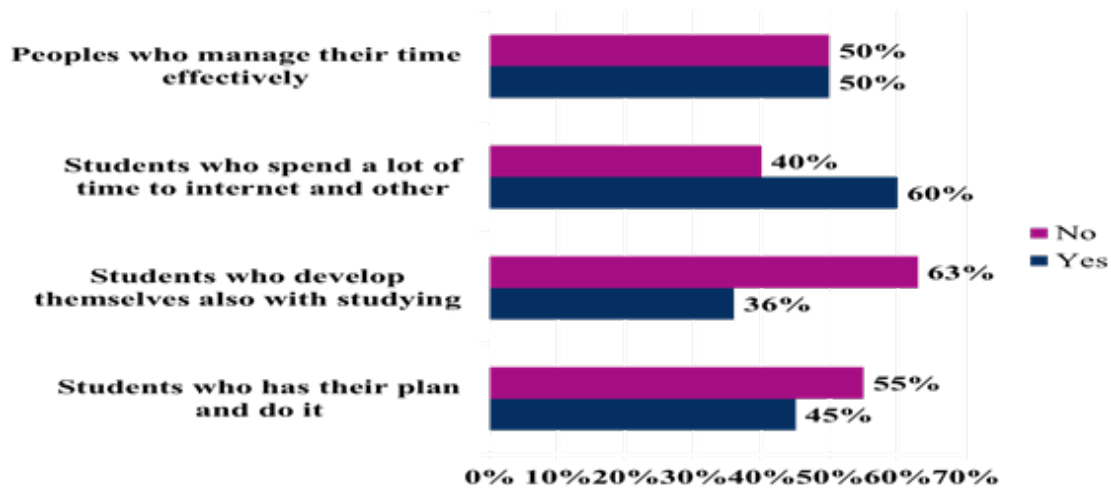
1. Do I know the approximate time (in percentage) which is useful to perform the upcoming cases?

2. Am I ready for possible difficulties in performing the work?
3. Do I note deadlines, tasks and activities in a diary?

III. Loss of time in making decisions.

1. Do I evaluate whether work before I start it?
2. I spend way too much time on the telephone, receive visitors or meetings, who do not have serious value?

With the help of the survey we have set results Picture 1.

Picture 1. Response diagram

IV. Loss of time due to poor organization of work.

1. Do I use the modern tools that can facilitate my work (voice recorder, phone autodial for forms, questionnaires, etc.)?

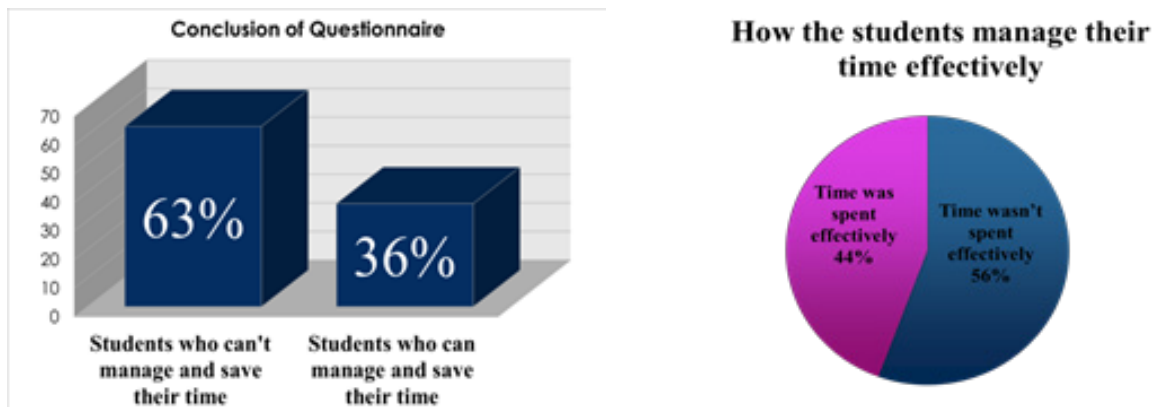
2. Do I have the same difficulties in certain work situations?

V. Loss of time at the very beginning of the work.

1. Do I plan coming day in advance the night before?

2. Do I need some time to get to work at the beginning of each case? [3].

The answers are analyzed and given in Picture 2.

Picture 2. The Results of questions

Based on the obtained results, we want to offer some techniques of time-management.

In the twenty-first century, in the century of technological innovation and the huge flow of news, simple user has to handle with a huge amount of information as required, and some of them are unnecessary. Naturally, it is important to set a time and distribute it efficiently and practically for all priority cases. However, not all cope with this task. I will give as an example some effective techniques that will allow you to dispose of your time with more practical way.

Eisenhower matrix (priority matrix) is one of the most effective techniques that should be used in the implementation of the technology "time management" into the practice. The

point is that the student will need to divide all the tasks for the next day into 4 categories:

1. important and urgent (those things that we can't delay);
2. important, but not urgent (priority goal);
3. not important, but not urgent (things that can be delegated);
4. not important and not urgent (useless classes).

From secondary cases must be abandoned, it is important to tackle the tasks that are in paragraph one and two. You should also use the technique of recording all tasks that are scheduled for the next day, and rank them according to importance, noting numbers or letters. It is important not to jump to the next paragraph the solution of the most urgent tasks. Very complex problems should be divided into subparagraphs. The solution of smaller tasks will allow much more effective to solve the main task that will allow to realize the main purpose of the day [1].

«Eat the frog – leave squeamishness» – In the West, this phrase is known by acknowledged master, one of the best consultants in the development of personality and management of the world, Brian Tracy. According to him, "If every morning you have to eat a live frog, the whole day you will consider that probably nothing worse to you today is not going to happen. Frog – here means huge and unpleasant things. In the morning, to get started, you need to start with them. If you must eat two frogs, eat the first very nasty one. According to this method, you need to develop a consistent habit to solve the most important and urgent tasks in the morning, without wasting time on other work.

«Eating the elephant». Imagine that your job - it's a big «elephant», a large and voluminous. And you want to eat it. Obviously, what to eat in one sitting will not succeed. Therefore, cut it into parts, each of which you can eat at a time. You can invite guests for a meal, give everyone a piece. So it is possible and to deal with things. Part of the problem in a number of subtasks that can solve alone. The dimension of the problem and its solution will decrease simplified. In addition, part of the subtasks, you can redirect the co-authors.

Pomodoro is a technique of time management, which was developed by Francesco Cirillo in the 80s. The idea behind this: frequent breaks increase the mental agility – and hence productivity also. Cirillo divides his tasks in 30-minutes units, trying to work as concentrated as possible for 25 minutes in order to allow finally a 5-minute break. The name «Pomodoro» is originated from the kitchen clock, which Cirillo used for his experiments. It was shaped like a tomato, Italian: Pomodoro [4].

We use this technique of time management. It gives me a lot of success in studying. When I prepare to exams and make the presentations or read a lecture, it is so fun and good technique for me.

1) according to the investigation, we know that more than half of the students don't know how to effectively manage their time, some of them are used a little.

2) I hope you understand that time management is used not only for study, we need it also after graduating, during our whole life.

3) I think, after the investigation, this article will be more students and other people who can to effectively manage their time, to develop themselves, to achieve a lot of successes.

We want to say the following winged words, draws attention to itself. «There's only one, have experienced resistance and victory. It's a concept that «we haven't any time» (Franklin field). Yes, it is true! If you say always «I'll do it tomorrow», you will be resistance from yourself, from time, from others. If you manage your time and hard work, you will have a lot of successes. Who manage the time effectively, so by the end those people will be successful and will have a victory.

REFERENCES

1. Maksimova A. A., Miticheva E.V., Pheoktistova E.A. Time Management "in the organization of educational activities of university students [ER]. URL <https://cyberleninka.ru/article/v/tehnologiya-taym-menedzhment-v-organizatsii-uchebnoy-deyatelnosti-studentov-universiteta>
2. Kuznetsova T. I. Pedagogical potential of the technology "time management" in the professional and personal development of students // Young Scientist. – 2015. – №8. – P. 966-969. [ER]. URL <https://moluch.ru/archive/88/17323/>
3. <http://universitycollege.illinoisstate.edu/downloads/Time%20Management%20Skills%20Test.pdf>
4. Time Management: three effective methods of dealing with big issues [ER]. URL <http://www.gencol.az/en/meqaleler/532>

Г.Б. САРЖАНОВА, М.А. АШЫНБАЕВА

БІРІНШІ КУРС СТУДЕНТТЕРІНІҢ УНИВЕРСИТЕТ ӨМІРІНЕ БЕЙІМДЕЛУІ

Мақалада бірінші курс студенттерінің өз уақыттарын қалай жоспарлауына назар аударылады. Студенттер жауаптарынан айырмашылығы бар сұхбат жүргізді, соның негізінде нәтижелерге қол жеткізілді және бірқатар ұсыныстар жасалды. Бұл зерттеу университеттің бірінші курс студенттерін бейімдеуге әсер ететін факторларды қарастырады. Туындаған қиындықтар анықталған негізінен өзіндік бағалауларының төмен деңгейін және курстың талаптарын толық түсіненбеу мәсеелелері. Мақалада студенттердің университет өміріне бейімделуіне көмектесетін бірқатар шешімдер ұсынылған.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: басқару, іс-әрекет, студент, университет, даму, тұлға.

Г.Б. САРЖАНОВА, М.А. АШЫНБАЕВА

АДАПТАЦИЯ СТУДЕНТОВ ПЕРВОГО КУРСА К УНИВЕРСИТЕТСКОЙ ЖИЗНИ

В статье основное внимание уделяется тому, как студенты первого курса планируют свое время. Студенты были опрошены, дифференцируя свои ответы, на основании чего были достигнуты результаты и был вынесен ряд рекомендаций. В этом исследовании рассматриваются факторы, которые влияют на корректировку студентов первого курса английского языка в университете. Основные проблемы, выявленные для возникновения этих трудностей, включают низкий уровень самооценки и отсутствие четкой информации о курсе, что приводит к ограниченному пониманию участниками курса и его требований. В заключение статьи предлагается ряд решений и адаптации студентов к учебе в университете.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: управление, деятельность, студент, университет, развитие, личность.

«ПАНОРАМА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ»: ПОДВЕДЕНЫ ИТОГИ КОНКУРСА

21 декабря 2018 года на базе филиала АО «НЦПК «Өрлеу» по г. Алматы состоялась церемония награждения победителей ежегодного республиканского конкурса видео-уроков и видео-лекций «Панорама педагогических идей».

В региональном этапе Конкурса приняли участие 128 педагогов организаций дошкольного, среднего, дополнительного, технического и профессионального образования Карагандинской области в 21 номинации. 63

победителей конкурса, занявшие 1,2,3, места участвовали в Республиканском этапе конкурса.

Республиканский этап завершился отбором лучших работ участников конкурса. В церемонии награждения принял участие министр образования и науки Республики Казахстан Сагадиев Ерлан Кенжегалиевич.

В числе победителей республиканского конкурса учителя Карагандинской области отмечены:

Диплом I степени – Землянушкина Оксана Сергеевна, учитель самопознания КГУ «Школа-гимназия №95» г. Караганды;

Диплом II степени – Кайырберлина Камшат Рысхуловна, учитель географии КГУ «Школа-гимназия №41 им. Ахмета Байтурсынулы» г. Караганды;

Диплом II степени – Калманбаева Асия Курметовна, учитель истории КГУ «ОСШ №13» г. Жезказган».

По условиям конкурса победителям вручены ценные призы и денежные сертификаты: за 1 место – 90 тысяч тенге, за 2 место – 67500 тенге. Желаем призерам новых творческих побед и свершений!

Участники, которые не вошли в число победителей, награждены «Благодарственными письмами» АО «НЦПК «Өрлеу»

«ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ИДЕЯЛАР ПАНОРАМАСЫ»: БАЙҚАУ ҚОРЫТЫНДЫСЫ

2018 жылдың 21 желтоқсанда «Өрлеу» БАҰО» АҚ Алматы қ. филиалының базасында бейне-сабақтар мен бейне-дәрістердің жыл сайынғы «Педагогикалық идеялар панорамасы» республикалық байқаудың жеңімпаздарын марапаттау рәсімі өтті.

Конкурстың аймақтық кезеңіне Қарағанды облысының мектепке дейінгі, орта, қосымша, техникалық және кәсіби білім беру ұйымдарының 128 педагогы 21 номинация бойынша қатысты. Байқаудың республикалық кезеңіне 1,2,3-орын алған конкурстың 63 жеңімпазы қатысты.

Республикалық кезең байқау қатысушыларының үздік жұмыстарының таңдауымен аяқталды. Марапаттау рәсіміне Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрі Сагадиев Ерлан Кенжегалиевич қатысты.

Қарағанды облысы мұғалімдері жеңімпаздар арасында келесідей марапатталды:

I дәрежелі диплом – Землянушкина Оксана Сергеевна, Қарағанды қ. №95 мектеп-гимназияның өзін-өзі тану пәні мұғалімі;

II дәрежелі диплом – Кайырберлина Камшат Рысхуловна, Қарағанды қ. Ахмет Байтұрсынұлы атындағы №41 мектеп-гимназияның география пәні мұғалімі;

II дәрежелі диплом – Калманбаева Асия Курметовна, Жезқазған қ. №13 ЖББОМ тарих пәні мұғалімі.

Байқау шарты бойынша байқау жеңімпаздарына 1 орынға – 90 мың теңге, ал 2 орынға – 67500 теңге ақшалай сертификаттар пен құнды сыйлықтар табысталды.

Жеңімпаздарға жаңа шығармашылық жетістіктер мен табыс тілейміз!

Жеңімпаз қатарына кірмеген қатысушылар «Өрлеу БАҰО» АҚ «Алғыс хаттарымен» марапатталды.

ӘОЖ 373.1

Ж.Б. ХАДЖАЕВА, А.С. СТАМБЕКОВА

*Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті**Алматы қ-сы, Қазақстан**zhamilyakhajayeva@gmail.com*

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕРІНДЕ ҮШ ТІЛДЕ БІЛІМ БЕРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН БОЛАШАҒЫ

Мақалада Қазақстан Республикасының үштілді мемлекет ретінде әлем білім кеңістігіне енуі және үш тілді білім беруде жинақталған өзекті тәжірибе мен мәселелердің алуан түрлілігі, әрі қарай дамытуды және жетілдіруді талап етуі айтылған. Қазақстанның бастауыш мектептерінде үш тілде білім берудің болашағы жарқын, әрі оқушылар мен мұғалімдерден үлкен нәтижелер күтілуде. Үш тілді білім берудің бастауыш мектептерде жаңартылған білім мазмұны стандарты бойынша белсенді, әрі жүйелі түрде дамуы позитивті жағдай, алайда, тілдік ерекшеліктер мен тілдік жағдай да ескерілу қажет.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: үштілділік, көптілділік, жаңартылған білім мазмұны, мемлекеттік тіл.

Адамзат тарихындағы ең дамыған ХХІ ғасыр – әлемдік жаһандану мен Ақпараттану заманы. Біздің өмір сүріп жатқан уақытымыз – ғылыми-техникалық жетістіктердің серпілісі жоғары сатысына жетті. Алайда, осындай дамыған ғасырда неліктен құндылықтардың жеткіліксіз деңгейде бағалануы белең орын алып барады? Әлеуметтік қауіпті құбылыстар, рухани-мәдениеттің төмендеуі қоғам арасында қиындықтартуғызуда. Осыорайда, Қазақстан Республикасы Президенті Н.Назарбаевтың 2017 жылы 12 сәуірде шыққан «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» атты мақаласы еліміздегі туындаған бір қатар сұрақтардың шешу жолдары: ұлттық сананың ісімізден бұрын дамуы, прагматизм, елдегі ұлттық бірегейлік, таяу жылдардағы міндеттер т.с.с. Қазақстанның 30 дамыған мемлекеттер қатарына кірудегі басты шарттардың бірі – білімнің салтанат құруы қарастырылған. Елбасымыз: «Технологиялық революцияның беталысына қарасақ, таяу онжылдық уақытта қазіргі кәсіптердің жартысы жойылып кетеді. Экономиканың кәсіптік сипаты бұрын-соңды ешбір дәуірде мұншама жедел өзгермеген. Біз бүгінгі жаңа атаулы ертең-ақ ескіге айналатын, жүрісі жылдам дәуірге аяқ бастық. Бұл жағдайда кәсібін неғұрлым қиналмай, жеңіл өзгертуге қабілетті, аса білімдар адамдар ғана табысқа жетеді» [1]. Өйткені, баланың келешегі оның жаңа алған білімді түсінуі мен қабылдай алуында, дұрыс таңдау жасап, бүкіл өмірдің ауыспалы жағдайларына икемдене білу қабілетіне байланысты.

Ал, 2018 жылғы 10-қаңтардағы Елбасымыздың «Төртінші өнеркәсіптік революция жағдайындағы дамудың жаңа мүмкіндіктері» халқына жолдауында атап көрсетілгендей, бүгінде әлем Төртінші өнеркәсіптік революция дәуіріне, технологиялық, экономикалық және әлеуметтік салалардағы түбегейлі өзгерістерге қадам басып келеді. Бұл жағдайда білім беру сапасын арттыруға, білім беру жүйесін жаңғыртуға ерекше назар аударылуы қажеттілігінде [2].

Уақыт пен қоғам талабына сай мамандарды дайындау әрбір азаматтың парызы екені ұмытпауымыз керек. Қазір меңгерген біліктілік пен дағдылар мектеп пен сабақ арасында қолдануды ғана талап етпейді, сонымен қатар сол мектептен үйренген

біліктілік пен дағдыларды, өмірде өз орнын табу үшін бейімдеуге керек «әлем азаматы» атануы керек. Онсыз ешбір адам өз өмірінің шыңына жете алмайды, себебі, білім адамзат тарихында өшпес тәрбие, оқу, даму, қабылдау, есте сақтау мен алған ақпаратты жүйелеудің қайнар көзі. Заман талабына сай білім тенденциялары өзгеріп отырады, оның барлығы қоғам мен мемлекеттің тығыз жұмысында. Сондықтан, қазіргі таңда еліміздің білім жүйесінде алған саясаты әлем білім кеңістігімен қатар жүруде.

Сондықтан, заманауи білім берудің мақсаты – жеке тұлғаның дамуы, оның танымдық және шығармашылық қабілеттері, өзін-өзі тәрбиелеу және өзін-өзі жетілдіру дағдыларын қалыптастыру. Осыған орай, білім беру әлемдік деңгейде өзгере бастады:

Білім беру – мемлекеттің өркендеуінің маңызды қозғаушы күші

Білім беру – мемлекеттің адами капиталын қалыптастырудың іргетасы

Білім беру – мемлекет бәсекелестігін сақтаудағы басымдықтардың бірі

Білім беру – әр тұлға үшін де, қоғам үшін де баға жетпес құндылық

Білім беру – адамның тұлғалық және кәсіби дамуының басты факторы.

«Білім беру» ұғымы 18-19 ғасырлардан бастап ылыми айналымға еніп, (Дж.Локк, И.Г. Песталоцци), бүгінде педагогиканың жетекші категорияларының бірі болып отыр [3, 5-6].

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңына сәйкес үш сатылы: бастауыш саты (1-4 сынып), негізгі (5-9 сынып) және (10-11(12) сынып) жоғары сатыны қамтитын міндетті және тегін орта білім беру әлемдік білім беру үдерісіне сәйкес жетілдірілді [4]. Қазіргі заманғы білім беру мұғалімдерді заманауи талаптарға жауап беретін функционалдық сауаттылығын дамытуға, оқушылардың тәуелсіздігін ынталандыруға, жетілдіруге бағытталған жаңа әдістемелер мен оқыту технологияларын қолданады. Қазіргі заманғы бастауыш мектептің мұғалімінің негізгі қызметі оқыту, білім беру, даму үдерістерін басқару болып табылады. Оқуды үйрену емес, сонымен бірге білім беру емес, алған білімді бағыттау, мұғалім тәрбие үрдістерін басқаруға шақырылады. Әрбір мұғалім оның негізгі функциясын нақты түсініп, балаларға тәуелсіздік, бастама, еркіндік беру керек. Жоғарыда айтылған оң өзгерістер ҚР Үкіметінің 13.05.2016 № 292 Қаулысымен енгізілген Жаңартылған білім беру бағдарламасы бастауыш мектепте оқушыларға әмбебап білім мен дағдылардың жаңа жүйесін, сондай-ақ негізгі құзыреттердің жиынтығын қалыптасуы мен дамуына ықпал етеді.

1. Оқу дағдылары (оқылым, айтылым, тыңдалым, жазылым);

2. Ойлау дағдылары (білу, түсіну, қолдану, талдау, салыстыру, бағалау) Блум таксономиясы негізінде;

3. Шығармашылық ойлау дағдысы

4. Логикалық ойлау дағдысы

5. Сыни ойлау дағдысы

6. Алгоритмдік ойлау дағдысы

7. Критикалық ойлау дағдысы

8. Проблемалық ойлау дағдысы

9. Технологиялық ойлау дағдысы

10. Тілдік құзіреттілік дағдысы

11. Оқушылардың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Осы орайда, үш тілді білім берудің орны ерекше екені айтпасақта белгілі. Қазақстанда үштілділіктің дамуы 2007 жылы «Тілдердің үш тұғырлығы» мәдени жобасын іске асыру барысында дамыды

Екі тілде сөйлейтін адамдар билингвлер, үш тілді меңгергендер полилингвлер, үш тілден көп меңгерген – полиглоттар. Тіл әлеуметтік топтардың функциясы

болғандықтан, екі тілде сөйлейтін адам, бір мезгілде екі түрлі әлеуметтік топқа тиесілу бола алады [5, 315-318].

Әлемде көптілділіктің кең таралу себептері:

Тарихи – Ұлыбритания, Испания, Франция, Португалия, Ресей метрополией тілдері және т.б.

Геосаяси – БҰҰ, ЕО, ЭЫДҰ жұмыс тілдері

Әлеуметтік-экономикалық және мәдени-халықаралық интеграция, бәсекеге қабілеттілікті арттыру негізінде сауда елдерінің арасындағы ортақ тілдің болуы, тауар экспортты мен қызметтердің 70% -ға дейін арттырды [6; 184].

Ағылшын тілі – БҰҰ-ға мүше елдердің (1/3) 60 елінде ресми (мемлекеттік) тіл, креоль және гибридік тілдердің 40-тан астамына матрица ретінде қызмет етеді. Азияның бүкіл аймағында жалғыз ортақ делдал тіл ретінде кең көлемде қолданысқа ие (2,3 млрд. адам) үйренген, 2 миллиард адам (әлемнің 1/3) 2010-2015 жылдары, ал жақын арада оны 3 миллиард (әлемнің 1/2) үйренетін болады [7; 92].

Бағдарламалық жасақтама тілі ағылшын тілінде 80 %.

Интернет контексті ағылшын тіліндегі 56 % .

Әлемдегі кітаптардың 55 % ағылшын тіліне аударылған.

Ағылшын тілінде жарияланған 114 миллионнан астам ғылыми материалдардың 24% ашық қорда [8].

Нобель сыйлығының 74% ағылшын тілінде сөйлейтін мемлекеттерден [8].

Үш тілде білім берудің негізгі стратегиялық мақсаты – қазақстандықтардың бір уақытта үш мақсатты тілді халықаралық стандартқа сай меңгеруіне қажетті жағдай жасау, нақты айтқанда:

- қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде білу, ол азаматтардың үйлесімді бірлесуіне ықпал етеді;

- орыс тілі, қазақ тілімен қатар қолданылатын ресми тіл ретінде;

- ағылшын тілін әлемдік экономикаға бірігу құралы ретінде үйрену.

Білім процесінде барлық үш тіл (екінші және үшінші тілдер, яғни, қазақ тілі (Т2), орыс тілі (Т2), ағылшын тілі (Т3) бәсекелестікте емес, бірлікте дамуы тиіс. Осыған орай, үш мақсатты тілге оқытудың негізгі тәсілдемесі белгіленді [9, 7].

2018-2019 оқу жылында 1-3-сыныптар жаңартылған білім мазмұнының оқу бағдарламаларымен және жоспарларымен оқитын болады. Еліміздің жалпы білім беру ұйымдарының бастауыш мектебінде оқу процесі ҚР Үкіметінің 2015 жылғы 25 сәуірдегі № 327 қаулысымен бекітілген Мемлекеттік жалпыға міндетті бастауыш білім беру стандартына сәйкес жүзеге асырылады. Осыған байланысты, білім мазмұны жаңартылған оқу бағдарламаларын әзірлеуде коммуникативтілікке бағдарлану грамматикалық материалдарды айтарлықтай қысқартуға жол ашты.

Тілді оқытудың негізі білім алушылардың әр оқу пәнінің құралдары – әртүрлі оқу жағдаяттарында біліммен және дағдылармен алмасу, тілдік және сөйлеу нормаларының жүйесін дұрыс қолдану арқылы сөйлеу қызметін дамытудың жетекші қағидаты ретінде қарастырылатын коммуникативтік тәсіл болып табылады. Тілдерді оқыту сөйлеу қызметінің төрт түрін дамыту арқылы жүзеге асырылады: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылым. Мұғалімге білім алушылардың сөйлеуін дамытуға ықпал ететін, оларға жақын табиғи жағдаяттар негізінде оқыту ортасын үлгілеу маңызды.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2016 – 2019 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы елімізде адами капиталды дамытуда сапалы білімге қол жетімділікті қамтамасыз ету арқылы қазақстандық білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыруды міндет етіп қояды. Жаңа оқу жылында мектептерді жаңартылған

білім беру бағдарламасына көшіру жалғастырылады, 2018-2019 оқу жылынан бастап 3,6,8 сыныптарда енгізілетін болады. Еліміздің 30 пилоттық мектептерінің 4,9,10 сыныптарында жаңартылған оқу бағдарламаларын, оқулықтар мен ОӘК сынақтан өткізу жүргізіледі. Мына кестеден байқағандарыңыздай, тілдік пәндерді оқытуда оқу жүктемсі сағаттары ұлғайған және білім алушыларға коммуникативтік, шығармашылық, жеке тұлғаға бағдарланған, сыни ойлау т.с.с. тәсілдер тілді меңгертуге бағытталған (кесте)

Кесте. Тілді меңгертуге бағытталған тәсілдер.

Пән атауы	Оқу жүктемесі	Тілдік бағдарлама білім алушыларға төмендегі тәсілдер арқылы тілді меңгертуге бағытталған
Сауат ашу	Аптасына 6 сағаттан, оқу жылына 198 сағатты құрайды.	«Сауат ашу» пәні – «Қазақ тілі», «Әдебиеттік оқу» пәндерінің құрамдас бөлігі, бұдан әрі тілдік және әдебиеттік білімге дайындық кезеңі, сондай-ақ одан кейінгі оқытудың негізі болып табылады. Пәнді оқытудың ерекшелігі білім алушылардың тыңдалым, айтылым, оқылым және жазылым дағдыларын меңгеру процесінде функционалдық сауаттылығын қалыптастыру болып табылады, ол оқу мен жазу бойынша алған білім, білік, дағдыларын түрлі өмірлік жағдаяттарда пайдалануға мүмкіндік береді.
Қазақ тілі	1) 2-сыныпта – аптасына 4 сағаттан, оқу жылында – 136 сағатты; 2) 3-сыныпта – аптасына 4 сағаттан, оқу жылында – 136 сағатты құрайды	Сөйлеу әрекетінің түрлерін: тыңдалым, айтылым, оқылым, жазылымды дамыту арқылы тіл туралы бастапқы білімді меңгерту және оны тілдік нормаларды сақтай отырып, оқу әрекеті мен күнделікті өмірде қолдану.
Әдебиеттік оқу	1) 2-сыныпта – аптасына 3 сағаттан, оқу жылында – 102 сағатты; 2) 3-сыныпта – аптасына 3 сағаттан, оқу жылында – 102 сағатты құрайды	Бастауыш сынып білім алушыларының көркем шығарманы сезіммен қабылдауы, түсінуі, санасында қайта жаңғырта алуы және шығармадан қабылдағанын өзінің шығармашылық әрекетінде жүзеге асыруға ұмтылуы арқылы функционалдық сауаттылығын қалыптастыру. Оқу бағдарламасында әдеби-шығармашылық қабілеттерін дамыту қарастырылған.
Орыс тілі	1) 1-сыныпта - аптасына 2 сағат, оқу жылы бойынша - 66 сағат; 2) 2-сыныпта аптасына 2 сағаттан, оқу жылында 68 сағат; 3) 3-сыныпта - аптасына 2 сағат, оқу жылы бойынша 68 сағат.	Ауызша және жазбаша сөйлеуде қарым-қатынас дағдыларын дамыту; - келісілген сөйлеуді дамыту (монолог, диалог, әңгіме); - саналы, дұрыс, еркін сөйлейтін, мәнерлі оқуды дамыту; - шығармашылық қиялды дамыту;

Шетел тілі	1) 1-сыныпта – аптасына 2 сағаттан, оқу жылында 66 сағатты; 2) 2-сыныпта – аптасына 2 сағаттан, оқу жылында – 68 сағатты; 3) 3-сыныпта – аптасына 2 сағаттан, оқу жылында – 68 сағатты құрайды	талдау, бағалау және шығармашылық ойлау дағдыларының дамуына ықпал ететін әртүрлі тапсырмалар; - ауқымды жазбаша және ауызша дереккөздермен жұмысжасау.
------------	--	---

Осыған байланысты, білім мазмұны жаңартылған оқу бағдарламаларын әзірлеуде коммуникативтілікке бағдарлану грамматикалық материалдарды айтарлықтай қысқартуға жол ашты.

Бастауыш мектепте ағылшын тілі дағдыларының дамуы үш тілде ортақ тақырыптарды оқу арқылы іске асады. 1-3-сынып бойынша бастауыш мектептің оқу жоспарларындағы пәнаралақ байланыс (Cross Curricular Links) әр тақырыпта көрсетілген [10, 87]. Дегенмен, үш тілді білім беру саласында мазмұнды және ұйымдастырушылық сипатта елеулі оң өзгерістер болғанымен, республика мектептерінде үш тілді білім беруді ұйымдастыру үдерісінде туындайтын бірқатар мәселелерге тап болады. Оларға мынадай жағдайларды кіргізуге болады:

- Қазақстан ерекше жағдайға ие – үш тілде (қазақ, орыс, ағылшын) толықтай басқа тілдік топтарға жатады, тілдердің қолдануы Қазақстанның әр өңірінде әр түрлі, ағылшын тілінің ортасы жоқ, қала мен ауыл арасындағы ресурстардың үлкен айырмашылығы бар;

- Ағылшын тілінде, әсіресе кәсіби-бағдарланған, мұғалімдер, ағылшын және басқа да мамандықтар бойынша оқылатын пәндер бойынша біліктілігі жоғары деңгейлі мамандардың жеткіліксіз болуы;

- Үш тілді білім беруді ұзақ мерзімді жоспар ретінде қарастырып, әр өңірдің ерекшелігіне орай оқу әдістемелік кешен құру қажет.

Осы айтылған ойларды қорытындылай келе, Қазақстанның бастауыш мектептерінде үш тілде білім берудің болашағы жарқын, әрі оқушылар мен мұғалімдерден үлкен жетістіктер мен табыстарды талап етеді. Үш тілді білім берудің бастауыш мектептер тілдік пәндердің оқу жүктемесінің көбеюі, кіріктірілген сабақ тақырыптары, коммуникативті тәсілдер мен сындарлы оқу сынды жаңа бағдарламаның қарқынды, әрі тез дамуы қуантатын жағдай, алайда, үш тілдің де әр түрлі тілдік топқа кіруі, республика өңірлеріндегі тілдік жағдай, ағылшын тілдік ортасының болмауы, жоғары деңгейлі мамандардың жеткіліксіз болуы да ескерілу қажет. Айтылған мәселелердің оңтайлы шешілуі республикамыздың білім жүйесіне айтарлықтай оң нәтиже әкелетініне сенімдіміз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Назарбаев Н.А. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру [Электрондық ресурс]. Кол жетімді режимі: http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy
2. Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2018 жылғы 10 қаңтар [Электрондық ресурс]. Кол жетімді режимі: http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-nazarbaevty-n-kazakstan-halkyna-zholdauy-2018-zhylgy-10-kantar
3. Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Берикханова А.Е. Педагогика / Оқулық. – Алматы: ОНОН, 2017. – 340 б.
4. «Білім туралы» Қазақстан Республикасы Заңы [Электрондық ресурс]. Кол жетімді

режимі: http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000319_

5. Щерба Л. В. К вопросу о двуязычии. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Изд-во «Наука», 1974. – 427 с.

6. Ирсалиев С.А., Карабасова Л.Ч., Мухаметжанова А.З., Адиль А.Б., Бекова М.А., Нурланов Е.Б. Организация обучения на трех языках: международный опыт и рекомендации для Казахстана / На каз., рус. и англ. Языках. – АО «Информационно-аналитический центр», Астана, 2017. – 184 с.

7. Инвестирование в культурное разнообразие и диалог между культурами / Всемирный доклад ЮНЕСКО, 2010. – С. 92.

8. Бебенина Е.В. Обоснованность применения рейтингов в качестве показателей эффективности университетов. Отечественная и зарубежная педагогика, 5, 32. [Электрондық ресурс]. Кол жетімді режимі: www.cyberleninka.ru/article/n/obosnovannost-primeneniya-reytingov-v-kachestve-pokazateley-effektivnosti-universitetov

9. 2017-2018 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2017. – 340 б.

10. 2018-2019 оқу жылында Қазақстан Республикасының жалпы орта білім беретін ұйымдарында оқу процесін ұйымдастырудың ерекшеліктері туралы: Әдістемелік нұсқау хат. – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2018. – 370 б.

Ж.Б.ХАДЖАЕВА, А.С. СТАМБЕКОВА

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ТРЕХЪЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НАЧАЛЬНЫХ ШКОЛАХ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В статье рассматриваются вопросы развития трехязычного образования в начальных школах Казахстана. Обучение на трех языках следует рассматривать как активное и систематическое развитие начального образования в контексте обновленного содержания. При этом следует также учитывать языковые характеристики и языковые ситуации, сложившиеся в разных регионах страны.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *трехъязычие, полиязычие, обновление содержания образования, государственный язык.*

ZH.B. KHAJAYEVA, A.S. STAMBEKOVA

PROBLEMS AND THE PROSPECTS OF TRILINGUAL EDUCATION AT PRIMARY SCHOOLS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

The article discusses the prospects and further development of trilingual education in primary schools in Kazakhstan. Teaching in three languages should be viewed as an active and systematic development of primary education in the context of updated educational content, but language characteristics and language situations in the country should also be taken into account.

KEYWORDS: *trilingualism, multilingualism, update curriculum, state language.*

УДК 37

В.П. САЗОНОВА

Государственное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Школа № 2093 им. А.Н. Савельева»
г. Москва (Россия)
2093@edu.mos.ru

МОДЕЛЬ ОРГАНИЗАЦИИ ОБУЧЕНИЯ СМЕШАННОГО ТИПА СТАРШЕКЛАССНИКОВ, НЕ ИМЕЮЩИХ ВОЗМОЖНОСТИ РЕГУЛЯРНОГО ПОСЕЩЕНИЯ ШКОЛЫ ОЧНО (НА ПРИМЕРЕ УЧАЩИХСЯ, ОРИЕНТИРОВАННЫХ НА СПОРТ)

Статья посвящена описанию модели организации индивидуализированного обучения смешанного типа старшекласников, не имеющих возможности регулярного посещения школы очно. Разработка такой модели отвечает задачам сопровождения одаренных школьников, которые ориентированы на результаты и в другой сфере (кроме академической). По убеждению автора данной работы, одним из возможных вариантов решения проблемы достижения высоких результатов в реализации одаренности школьников без ущерба учебной деятельности, является применение модели обучения, которую можно рассматривать как коллективная деятельность, совместные действия ученика, его родителей, школьных учителей, педагога дополнительного образования (тренера, педагога по музыке, педагога по художественному творчеству и т. п.).

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: индивидуализация обучения, модель обучения смешанного типа, дистанционное обучение.

В последние годы практика модернизации в области общего образования показывает, что не затрагиваются важные точки зрения модернизации вопросы удовлетворения индивидуальных, вариативных образовательных потребностей разных категорий учащихся. Так, на наш взгляд, остаются неразработанными модели получения качественного образования такими категориями учащихся, как дети, не имеющие возможности регулярного посещения школы очно (будущие спортсмены, музыканты, художники и т. д.). Учет особенностей режима дня школьников, которые серьезно занимаются другой деятельностью, кроме учебы, приводит к необходимости реформирования всей модели их обучения в школе.

Вышесказанное подчеркивает актуальность данной темы, которая обусловлена следующими противоречиями:

- между необходимостью учета индивидуальных образовательных потребностей учащихся в процессе обучения, сформулированной в Законе об образовании, и недостаточной ориентацией системы общего образования на их удовлетворение;
- между необходимостью удовлетворения и развития познавательных потребностей учащихся, не имеющих возможности очного присутствия в школе и недостаточным уровнем научно-методического обеспечения типа обучения, использование которого позволит осуществить этот процесс;
- между большим количеством работ по индивидуализации обучения и отсутствием стройной модели построения учебного процесса разных категорий учащихся.

Эти явления современной действительности диктуют необходимость поиска новых образовательных технологий, обеспечивающих индивидуализацию и вариативность

образования.

Зарубежная практика с целью приспособления режима учебной деятельности к индивидуальным особенностям учеников использует различные индивидуализированные системы обучения, что доказывает актуальность создания подобных адаптивных моделей обучения для разных категорий учащихся и у нас в стране [1].

Целям индивидуализации учебного процесса также может служить дистанционное обучение. Но для современного этапа развития образования, который характеризуется стремительным ростом уровня информатизации процесса, требуется дальнейшая разработка новых подходов и технологий обучения, использование которых позволит удовлетворить образовательные потребности разных категорий учащихся в современном информационном пространстве. Такая работа возможна в условиях слаженной коллективной деятельности всех воспитывающих взрослых, которые должны составлять сплоченную команду для сопровождения развития одаренных детей (учителя, тьютор, психологи, родители, педагоги дополнительного образования). Как пишет Н.А. Соловова: «У членов такой команды должна быть нацеленность не на получение личного, индивидуального успеха в своей профессиональной деятельности (каковыми и являются по сути знания, умения и навыки учащихся в рамках отдельных предметов), а на получение общего результата деятельности всех педагогов» [2, 184].

Такая продуктивная педагогическая команда нужна для организации образовательного процесса для школьников, которые, кроме учебы в школе, нацелены на высокие достижения в области своей одаренности (например, в области спорта).

Проведенный анализ подобной ситуации выполнен на базе ГБОУ «Школа № 2107» города Москвы. Необходимость исследования продиктована тем, что 36% обучающихся в этой школе занимаются спортом. Только 1% старшеклассников (а их 46% от общего числа) показывают значимые результаты обучения. Учащиеся нуждаются в индивидуальном подходе к организации процесса и содержания их обучения в школе, то есть в переформатировании всей модели обучения в школе.

Характеристики учащихся, ориентированных на спорт, доказывают необходимость средств оптимизации процесса их обучения. Они:

- имеют индивидуальные траектории занятий спортом в разных точках Моск-вы и за ее пределами;

- не имеют возможности посещать все школьные занятия по причине того, что часто посещают спортивные тренировки, сборы и т. д. (не исключены травмы во время занятий);

- возраст востребованных спортсменов-школьников приходится на сроки сдачи итоговой аттестации;

- режим тренировки и соревнований приводит к неравномерному по посещаемости, недостаточному по времени графику обучения и, как следствие – низкому качеству образования.

Модель обучения этой категории детей преследует цель повышения качества обучения старшеклассников, ориентированных на спорт, посредством введения обучения смешанного типа. Сходные категории обучающихся, нуждающихся в смешанном типе обучения, – это дети, одаренные музыкально, художественно и др. Идеи индивидуализированного обучения такой категории школьников обсуждаются и поддерживаются учеными и практиками, учителями многих инновационных школ.

Проблему индивидуализации обучения разрабатывали и ученые, и управленцы. Индивидуализация обучения – организация учебного процесса с учётом

индивидуальных особенностей учащихся, которая позволяет создать оптимальные условия для реализации потенциала каждого ученика. Реализация индивидуализации обучения в последние годы осуществляется в практике разработки индивидуальных образовательных программ – (индивидуальных образовательных траекторий, индивидуальных образовательных маршрутов).

Индивидуальная образовательная траектория представляет собой целенаправленную образовательную программу, обеспечивающую ученику позиции субъекта выбора, разработки, реализации образовательного стандарта при осуществлении учителем педагогической поддержки, самоопределения и самореализации.

Педагогическое сопровождение старшеклассников в процессе разработки и реализации индивидуальных образовательных траекторий обязательно и включает такие виды деятельности, как:

- создание педагогических ситуаций для формирования и развития у старшеклассников умений и навыков жизненного и профессионального самоопределения;
- определение со старшеклассниками критериев и последствий свободного ответственного выбора стратегий учения;
- совместное с учащимися построение последовательности и форм образовательной деятельности;
- рефлексия опыта взаимодействия педагогов и старшеклассников.

Итак, необходимость рассмотрения процесса построения индивидуально-образовательной траектории ученика, опирающегося на эти идеи, связана с тем, что индивидуальные образовательные траектории создают условия для самовыражения личности, позволяют старшеклассникам совместить интересы и учебы, и других значимых для них видов деятельности.

Решению задач индивидуализации могут служить информационно-коммуникационные технологии и дистанционное обучение. Дистанционное образование сегодня является перспективной, синтетической, интегрированной формой получения непрерывного образования, так как имеет некоторые особенности, важные для организации обучения старшеклассников, не имеющих возможности посещения школы очно: гибкость, дальное действие, (возможность осваивать школьную программу, находясь вдали от учебного заведения, в другом городе, в другой стране); модульность (использование модульного принципа, где каждая отдельная учебная дисциплина или ряд учебных дисциплин создают целостное представление об определенной предметной области); асинхронность (возможность реализации технологии обучения по удобному графику и в индивидуальном подходящем учащемуся темпе).

Учащийся для успешного прохождения обучения по системе дистанционного образования должен обладать такими навыками, как овладение базовым уровнем образования и навыками самоорганизации, желанием учиться.

В современной литературе существует множество подходов к классификации моделей дистанционного обучения. Анализ существующих моделей обучения показывает их вариативность и многообразие. Однако ни одна из известных моделей не может в полной мере соответствовать условиям обучения старшеклассников, не имеющих возможности регулярного посещения школы очно, что приводит к необходимости выбрать из возможных вариантов элементы известных систем обучения, наиболее подходящие для решения проблем обучения данной категории обучающихся:

- модель открытого обучения (заочное обучение с использованием средств ИКТ);
- модель телеобразования (проведение аудио-, видео- и компьютерных телеконференций преподавателей и обучающихся);
- радиотелевизионная модель обучения (модель создания виртуальных классов, использование телеконференций, компьютерных программ);
- консультативная модель (консультационный центр, учителя-тьюторы);
- модель корреспондентского обучения (по электронной почте или другим каналам связи);
- модель регулируемого самообучения;
- автономные обучающие системы (базируются на использовании телевидения или радиопрограмм, дисков и печатных пособий).

Таким образом, разрабатываемая нами модель смешанного обучения обязательно строится на идее индивидуализации, на идее смешанного (очно-заочного обучения), на идее использования дистанционного обучения, средств ЭОР и интернет-ресурсов.

Смешанное обучение реализуется на двух уровнях: внутришкольном, классно-урочном и личностном уровне учащегося.

Обобщая всё вышесказанное о смешанном обучении, можно подчеркнуть, что основной идеей является сочетание различных методов и форм обучения, что позволяет эффективно использовать их сильные стороны и минимизировать слабые. За счёт самостоятельного освоения учащимися определённой части учебного материала в удобном для них ритме и темпе при помощи дистанционной формы обучения, у них появляется возможность больше времени уделять самореализации в интересующих их сферах (в нашем случае – спорте) [3]. В этом случае учащиеся привыкают к самостоятельной работе, самостоятельному поиску информации, что создаёт все условия для активной деятельности. Формируется привычка к самообразованию, что непременно важно и выступает как основа дальнейшего непрерывного образования, а роль учителя изменяется – он выступает как консультант и наставник.

Остановимся подробнее на разработке модели обучения для учащихся, ориентированных на спорт, в выпускных классах. Данная категория учащихся, как и другие, требует индивидуального подхода.

В связи с тем, что дети данной категории не имеют возможности посещать все школьные занятия по причине того, что посещают спортивные тренировки, продолжительные сборы и т. д., иногда получают травмы при занятиях спортом, у них возникают пробелы в знаниях, что препятствует получению полноценного образования.

Возможные пути решения проблемы обучения старшеклассников, ориентированных на спорт представлены как интеграция трех видов обучения: заочное обучение, дистанционное обучение, домашнее обучение. У каждой из этих моделей обучения есть существенные ограничения, которые требуют поиска другого подхода к решению проблем. Таких ограничений гораздо меньше, на наш взгляд, в модели смешанного типа.

Критериями отбора средств и содержания такого обучения являются:

- ориентация на получение не только предметных результатов (что в целом выражается в готовности к ГИА и ЕГЭ), но и метапредметных результатов (регулятивные, коммуникативные, познавательные) и личностных результатов (самоопределение, смыслообразование, морально-этическая ориентация);
- использование смешанной формы обучения (очно-заочной и дистанционной на основе разработки индивидуальных образовательных маршрутов для учащихся, не

имеющих возможности посещать школу очно);

- использование современных образовательных технологий, реализующих компетентностный подход (технология модульного обучения, кейс-технология, проблемное обучение и др.) [4];

- использование современных ИКТ- средств, в том числе социальных сетей, и возможностей облачных технологий для создания образовательного пространства и активное включение всех субъектов этого пространства (обучающихся, их родителей, педагогов, психолога, тьютора и др.) во взаимодействие для реализации цели обучения.

Разрабатываемая модель обучения позволит обучающимся совмещать успешное обучение в школе с занятиями спортом; осваивать школьную программу в любое удобное время в любом месте; использовать необходимые учебные материалы, находящиеся на сервере; обучаться, находясь за рубежом; корректировать график обучения в зависимости от графика занятий спортом и сборов (создавать индивидуальный гибкий график).

Психолого-педагогическими условиями введения модели смешанного типа обучения являются:

- изучение и использование позитивного опыта образовательных организаций (опыт использования эффективного учебного плана школ города Москвы, опыт школ, использующих индивидуальный график контроля, опыт дистанционного обучения, использования ЭОР, ресурсов Интернет);

- гибкость графика занятий, использование дистанционных занятий при нахождении учащихся в другом городе / регионе / стране;

- формирование активной позиции учащихся (самостоятельность, мотивация, анализ, самоконтроль);

- наличие тьютора у каждого обучающегося.

Эти условия создаются, на наш взгляд, при решении следующих задач.

1. Организовать диагностику и мониторинг качества обучения старшеклассников и удовлетворенности обучением.

2. Повысить материально-технические возможности школы для организации смешанного типа обучения.

3. Создать психолого-педагогические условия для смешанного типа обучения (гибкий график очных и дистанционных занятий).

4. Повысить мотивацию учения, познавательную активность учащихся.

5. Повысить активность всех субъектов (педагогической команды, учащихся, их родителей) в учебном процессе смешанного типа.

Такая работа требует особых мер администрирования (создание материально-технической базы, пересмотра бюджета, нового штатного расписания, повышения квалификации педагогов, контроля и коррекции по ходу). Представим 3 направления работы по внедрению смешанного типа обучения:

1. Работа с учащимися (мониторинг, индивидуальные маршруты, консультации, сопровождение психолога и т. п.).

2. Работа с педагогами (мониторинг, семинары, консультации, мастер-классы, работа психологической мастерской и т. д.).

3. Работа с родителями (родительские собрания, консультации, устный журнал, клуб изучения семейного опыта, индивидуальные задания, участие родителей в образовательных событиях).

Принципы обучения данной категории учащихся:

1) возможность дистанционных занятий и обучения при нахождении учащихся в

другом городе / регионе / стране;

2) гибкость графика занятий, то есть проведение занятий дистанционно, в удобное для учащихся время, свободное от тренировок и сборов;

3) формирование активной позиции учащихся (самостоятельность, мотивация, анализ, самоконтроль);

4) наличие тьютора, который будет являться координатором учебного процесса, проводить корректировку учебного курса в зависимости от индивидуальных особенностей каждого обучающегося, проводить консультации. Но (важно!): роль учителя (тьютора) при таком обучении меняется – происходит отход от традиционной формы обучения, когда учитель передаёт учащимся готовые знания, теперь учащиеся добывают знания самостоятельно, а учитель является только наставником и консультантом.

Учащимся предоставляются следующие возможности:

- выбирать профильные дисциплины для изучения;
- выбранную дисциплину изучать как на базовом, так и на углублённом уровне (это касается и обязательных учебных дисциплин);
- выбирать любой элективный курс и количество часов для его изучения;
- освобождать больше времени для самообразования и посещения внешкольных занятий по интересам (занятия спортом, спортивные сборы);
- выбирать учителя по той или иной учебной дисциплине.

Результативность модели смешанного обучения старшеклассников, ориентированных на спорт, предполагается оценивать по показателям:

- повышение качества обучения старшеклассников, их удовлетворенности обучением;
- улучшение материально-технических возможностей школы для организации смешанного типа обучения;
- создание банка электронных образовательных ресурсов, видеозаписей уроков;
- создание учебного портала, представляющего собой образовательный ресурс, на котором размещены все учебные материалы (библиотека, расписание занятий, система контроля знаний и т. д.)
- создание психолого-педагогических условия для смешанного типа обучения (гибкий график очных и дистанционных занятий и т. д.);
- повышение внутренней учебной мотивации учения, познавательной активности учащихся;
- повышение сплоченности, активности всех субъектов образования, (педагогической команды, учащихся, их родителей) в учебном процессе смешанного типа.

Создание новой, «идеальной» модели, подходящей для эффективного обучения детей, ориентированных на спорт, в выпускных классах, возможно на базе уже существующих моделей, рассмотренных нами, и видится следующим образом. Дистанционное обучение таких учащихся организуется при помощи современных образовательных технологий. Необходимо создание учебного портала, представляющего собой образовательный ресурс, на котором размещены все необходимые основные и дополнительные учебные материалы, библиотека, расписание занятий, система контроля и проверки знаний и т. д.

В рамках данной программы проводятся занятия и консультации с учителями, существует кабинет куратора, кабинеты по всем дисциплинам, журнал успеваемости, онлайн-занятия, тестирование и т. д.

Одно из главных преимуществ данной программы – гибкий график занятий – позволяет корректировать последовательность и сроки изучения учебных дисциплин в пределах полугодия, что способствует оптимизации нагрузки учащихся, ориентированных на спорт.

Структура учебного портала дистанционного обучения должна включать следующие элементы:

- расписание занятий;
- учебные материалы (основные и дополнительные);
- электронные учебники по всем учебным дисциплинам;
- видео-уроки;
- онлайн занятия;
- домашние задания;
- консультации с учителями;
- мониторинг обучения, успеваемости учащихся;
- кабинет куратора;
- контрольные работы и тестовые задания;
- практические и лабораторные работы.

Таким образом, будет организовано эффективное обучение учащихся, ориентированных на спорт, и занятия спортом не будут в ущерб получению общего школьного образования.

Итак, на базе рассмотренных моделей обучения сформирована новая модель, соответствующая потребностям учащихся, ориентированных на спорт в выпускных классах. Реализация проекта позволяет доказать, что современные средства очного, заочного, дистанционного обучения с использованием интерактивных средств, электронных изданий и т. п. позволяет преодолеть существующие недостатки традиционных форм обучения, сохраняя при этом все их достоинства. Смешанное образование позволяет учащимся повысить эффективность самостоятельной работы, развить новые полезные навыки получения информации, высвободить время для занятий по интересам, а учителям – реализовать новые методы и модели обучения на практике.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Ковалёва Т.М. Антропологический взгляд на современную дидактику: принцип индивидуализации и проблема субъективности // Педагогика. – 2013. – № 5. – С. 51-56.
2. Соловова Н.А. Формирование педагогической команды для создания образовательной безопасной среды // Психологическое обеспечение программы предупреждения асоциального поведения учащихся / под ред В.М. Миниярова. – Прага: Vedecko vydavatelске centrum «Sociosfera CZ», 2014. – С. 184-204.
3. Краснова Т.И. Смешанное обучение: опыт, проблемы, перспективы // В мире научных открытий. – 2014. – № 11. – С. 10-26.
4. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении: научно-методическое пособие. – М.:Издательство «Эйдос»; Издательство Института образования человека, 2013. – 73 с.

В.П. Сазонова

**КҮНДІЗГІ МЕКТЕПКЕ ТҰРАҚТЫ ҚАТЫСУ МҮМКІНДІГІ ЖОҚ ЖОҒАРЫ СЫНЫП
ОҚУШЫЛАРЫН АРАЛАС ОҚЫТУ ТҮРДЕ ҰЙЫМДАСТЫРУ МОДЕЛІ
(СПОРТҚА БЕЙІМДЕЛГЕН БІЛІМ АЛУШЫЛАР ҮЛГІСІМЕН)**

Мақала күндізгі мектепке тұрақты қатысу мүмкіндігі жоқ аралас оқыту түрде жоғары сынып оқушыларын жеке-дара оқытуды ұйымдастырудың үлгісін сипаттауға арналған. Мұндай модельді жасау басқа саладағы (академиялықтан басқа) нәтижелерге бағдарланған дарынды оқушыларды қолдауға бағытталған міндеттермен үйлеседі. Аталған жұмыс авторының пікірі бойынша, дарынды оқушылардың оқу әрекетіне нұқсан келтірмей, жоғары нәтижелерге қол жеткізуді жүзеге асырудың ықтимал шешімдерінің бірі – оқушылардың, олардың ата-анасының, мектеп мұғалімдерінің, қосымша білім беру педагогтарының ұжымдық әрекеті, бірлескен іс-әрекеті ретінде қарастырыла алатын оқыту моделін қолдану (тренерлер, музыка пәні мұғалімі, көркем өнері бойынша педагог және т.б.).

ТҮЙІН СӨЗДЕР: жеке-дара оқыту, аралас оқыту түрдің моделі, қашықтықтан оқыту.

V.P. SAZONOVA

**MIXED TYPE TRAINING ORGANIZATION MODEL FOR HIGH SCHOOL PART-TIME
STUDENTS WHO HAVE NO OPPORTUNITIES TO ATTEND SCHOOL
(ON THE EXAMPLE OF SPORTS-ORIENTED STUDENTS)**

The article deals with the description of individualized education organization model of a mixed type for high school part-time students who have no opportunity to attend school. The model development meets the tasks of supporting gifted schoolchildren results-oriented in another area (rather than academic). According to the author's point of view, one of the possible problem solutions of achieving high results in students' talents implementation without affecting learning activities is to use a learning model that can be viewed as a collective work of a student, his parents, school teachers, additional education teacher (a coach, Music teacher, Art teacher, etc.)

KEYWORDS: Individualized Education, mixed type learning model, distance learning.

37.014.252

Н.З. АКУЛЬБЕКОВА

Филиал АО «Национальный центр повышения квалификации «Өрлеу»
Институт повышения квалификации педагогических работников
по Карагандинской области,
г.Караганды, Казахстан
akulbekova_nz@mail.ru

ДИФФЕРЕНЦИАЦИЯ КАК НЕОТЪЕМЛЕМЫЙ ЭЛЕМЕНТ ПЛАНИРОВАНИЯ УРОКА

Дифференциация является одним из эффективных средств ориентации обучения на удовлетворение образовательных потребностей учащихся. На основе анализа исследований, проведенных среди слушателей курсов повышения квалификации, автором статьи определены основные затруднения учителей русского языка и литературы при реализации дифференцированного подхода в обучении. Приведены примеры использования разных способов дифференциации на уроках русского языка для достижения всеми учениками целей урока.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: дифференциация, уровневые задания, поддержка, потребности ученика, активное обучение, содержание образования.

Современный период жизни Республики Казахстан характеризуется тем, что система образования приводится в соответствие с потребностями общества и потребностями времени. Среди прогрессивных идей конца XX века – начала XXI века заметное место занимает идея непрерывного образования, в основе которой заложена осознанная обществом потребность в постоянном развитии личности каждого человека, которую необходимо прививать уже в школе.

Гуманистическая парадигма образования среди задач, стоящих перед организациями образования, определяет приоритет задачи становления личности, удовлетворения ее образовательных потребностей. Одним из эффективных средств ориентации обучения на удовлетворение образовательных потребностей учащихся является ее дифференциация. Дифференциация обучения есть неотъемлемая сторона учебного процесса. Это связано с тем, что, во-первых, современные гуманистические подходы к образованию предполагают выдвижение на первый план общечеловеческих ценностей, и в первую очередь личности ребенка как высшей уникальной человеческой ценности. Во-вторых, ориентация на желаемый образ выпускника школы, которому присущи высокий культурный уровень, нравственность, образованность, гражданственность, владение навыками самообразования, креативность, физическое здоровье [1].

Во многих странах сегодня меняются ожидания общества относительно учителей. Они должны уделять больше внимания объединению класса и включению в него учащихся с особыми потребностями в учебе, особыми трудностями и особыми талантами [2].

Слушатели курсов повышения квалификации сталкиваются с проблемой недостаточности знаний и навыков по планированию в учебном процессе дифференцированного подхода.

С целью выявления профессиональных затруднений педагогов в условиях

реализации обновленных учебных программ среднего образования было проведено исследование среди учителей русского языка и литературы Карагандинской области – слушателей курсов повышения квалификации в период с января 2016 года по март 2018 года. Задачами исследования явились:

1. Определение уровня профессиональной готовности учителя к реализации обновленного содержания образования.

2. Выявление профессиональных затруднений учителей для реализации обновленных учебных программ.

Для проведения исследования была разработана анкета, включавшая, в том числе, вопросы, направленные на определение затруднений при планировании и организации эффективного преподавания и учения, а именно знание и владение технологиями:

- активное обучение
- совместное обучение
- дифференцированный подход
- критериальное оценивание
- информационно-коммуникационные технологии (далее – ИКТ)
- моделирование
- учебный диалог.

В анкетировании приняло участие 720 человек, из них 64 % – педагоги городских школ, 36 % – сельских школ. Более половины респондентов имеют стаж работы свыше 20 лет (52 %), 39 % – до 20 лет, и 5 лет имеют около 9 % имеют трудовой стаж до 5 лет.

Среди подходов, вызывающих затруднения при реализации эффективного обучения, большая часть слушателей назвала дифференцированный подход и критериальное оценивание (рис.1):

Наряду с дифференциацией, как показало исследование, затруднения у слушателей вызывает критериальное оценивание, что вполне ожидаемо, поскольку в условиях обновления содержания среднего образования в контрольно-оценочной деятельности учителя происходят кардинальные изменения при оценивании учебных достижений учащихся. В современных условиях система оценивания является основным средством измерения учебных достижений школьников и диагностики проблем обучения. Эффективная система оценивания позволяет определять качество образования, его соответствие мировому стандарту, принимать кардинальные решения по стратегии и тактикам обучения в случае его несоответствия современным задачам в области образования, совершенствовать как содержание образования, так и формы оценивания ожидаемых результатов образования [3].

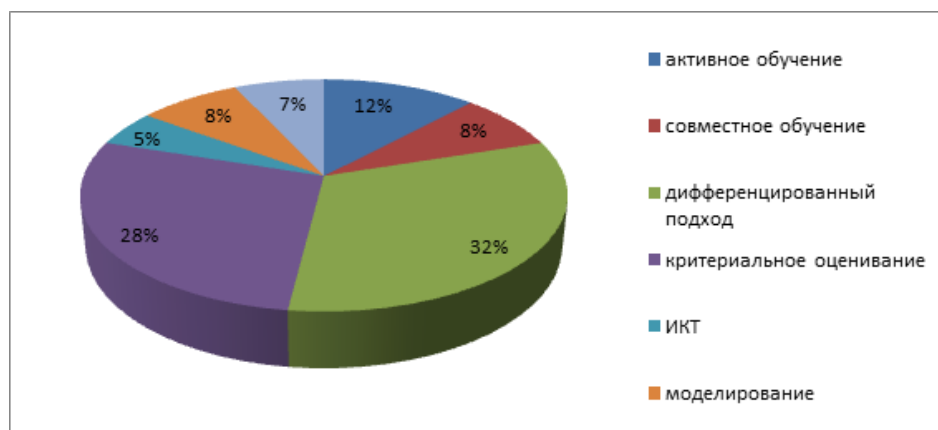

Рисунок 1. Подходы, вызывающие затруднения у учителей при реализации эффективного обучения

Основные затруднения в реализации данного подхода респонденты связывают с недостаточным уровнем знаний способов дифференциации (рис.2).

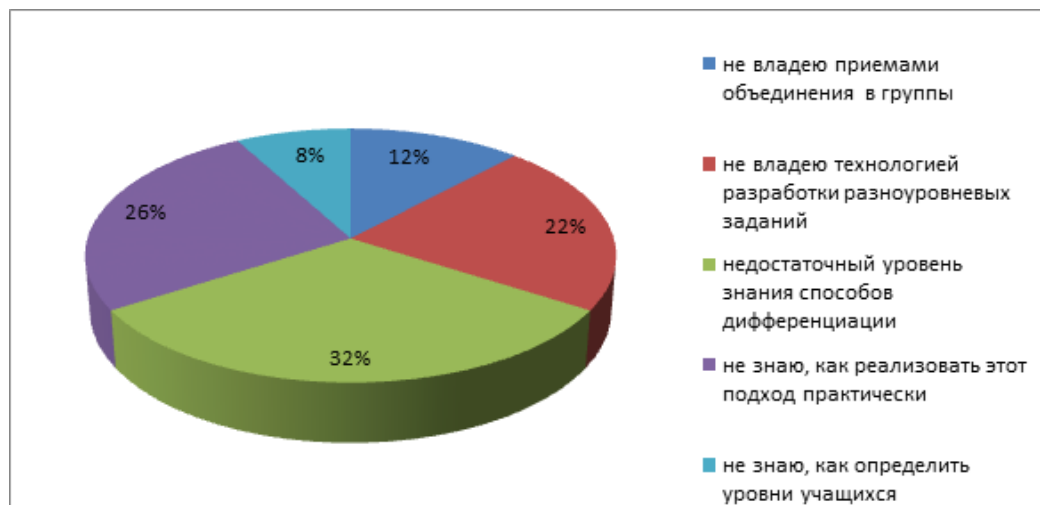

Рисунок 2. Причины затруднений в реализации дифференцированного обучения

Анализ результатов исследования позволяет сделать вывод о том, что до настоящего времени учителя русского языка и литературы Карагандинской области фактически не использовали дифференцированный подход в обучении.

Рассмотрим ключевые моменты затруднений педагогов и предложенные слушателями курсов повышения квалификации в рамках обновления содержания среднего образования эффективные решения указанных затруднений.

Согласно теории Л.С. Выготского, А.Н. Леонтьева и их последователей, процессы обучения и воспитания сами по себе не развивают человека, а лишь тогда, когда они имеют деятельностные формы и, обладая соответствующим содержанием, в определенных возрастах способствуют формированию тех или иных типов деятельности (например, в дошкольном возрасте – игровой деятельности, а в младшем школьном возрасте – учебной). Между обучением и психическим развитием человека всегда стоит его деятельность [4].

Другими словами, чтобы ребенок развивался, необходимо организовать его деятельность. При пассивном восприятии учебного материала развития не происходит. Знаниевый подход, доминирующий в традиционном обучении, не включает активную деятельность самих учащихся, т.е. не является по-настоящему активным; это обусловило номинальность дифференциации, что, в свою очередь, не требовало развития у учителей навыков дифференцированного обучения.

Дифференциация – (франц. differentiation, от лат. differentia – разница), форма организации учебной деятельности школьников среднего и старшего возраста, при которой учитываются их склонности, интересы и проявившиеся способности. Осуществление дифференцированного обучения не снижает общего (базового) уровня общеобразовательной подготовки учащихся [5].

Дифференцированное обучение характеризуется созданием групп учащихся, в которых содержание образования, методы обучения, организационные формы различаются.

Современная педагогическая наука ориентирует не на пассивное приспособление к имеющемуся уровню развития учащихся, а на формирование психических функций,

создание условий для их развития в процессе обучения. Поэтому большое значение, по мнению Л.С. Выготского, уделяется современными педагогами построению обучения, которое учитывало бы «зону ближайшего развития» личности, то есть ориентировалось не на имеющийся сегодня уровень развития, а на тот завтрашний, которого ученик может достичь под руководством и с помощью учителя.

Дифференциация обучения никогда не была его самоцелью, а всегда оставалась средством достижения результата. В «знаниевой» парадигме, ориентированной на научную информированность как конечную цель образования, с помощью дифференциации решалась задача достижения знаний, умений, навыков школьниками разного уровня подготовки. При этом различные аспекты исследуемой проблемы рассматривались преимущественно как отдельные направления: дифференциация как средство повышения познавательной активности учащихся (А.А.Кирсанов, Е.С.Рабунский, И.Э.Унт и др.), дифференциация как средство разноуровневого обучения (С.А.Бударный, А.М.Гельмонт, В.С.Ивашкин, Л.С.Славина, В.Ф.Харьковская и др.), дифференциация как средство организации учебных занятий (Е.Л.Голант, И.И.Дьяченко, Е.Паркхерст и др.), дифференциация как средство обучения по отдельным планам и программам (Э.Р.Гречкина, Е.С.Рабунский, Н.Э.Унт и др.) [6].

Гуманистическая, или личностно-ориентированная парадигма определила новый взгляд на проблему дифференциации как проблему «создания наиболее благоприятных условий для развития личности ученика как индивидуальности» [6]. Такое понимание вызвало необходимость интеграции тактических линий исследования проблемы в единое стратегическое направление. При этом оказалось, что наибольшее затруднение в комплексном исследовании проблемы дифференциации вызвано сегодня отсутствием единого терминологического поля.

Согласно Типовой учебной программе по предмету «Русский язык» для 5-9 классов дифференцированный подход подразумевает «специализацию учебного процесса для различных групп обучаемых, создание разнообразных условий обучения для различных групп с целью учета особенностей учащихся. Дифференцированный подход включает организацию учебной деятельности различных групп учащихся с помощью специально разработанных средств обучения предмету и приемов дифференциации деятельности. Условием организации дифференцированной работы является применение дифференцированных заданий, которые различаются по сложности, познавательным интересам, характеру помощи со стороны учителя» [7]

Рассмотрим способы дифференциации, наиболее часто используемые слушателями курсов повышения квалификации при планировании краткосрочных планов урока русского языка. Основываемся мы на классификации общепринятых способов дифференциации в классе [8]:

1.Задание:

- задания для учащихся с различным уровнем знаний.
- выполнение различных таблиц или упражнений и заданий.
- карточки с усложняющимися заданиями.

Самый распространенный способ дифференциации – это дифференцированные задания. Учителя чаще всего предпочитают разрабатывать разноуровневые задания для уровней А (все, включая наименее подготовленных учеников), В (большинство) и С (некоторые, наиболее подготовленные ученики). Например, Сухотеплов Е., учитель русского языка и литературы гимназии №1 г.Караганды, в краткосрочном плане урока (далее – КСП) для реализации цели обучения «создавать текст-описание с элементами

повествования публицистического стиля (интервью, репортаж, блог)» разработал следующие дифференцированные задания:

Уровень А: создать текст интервью с продавцом овощей и фруктов рынка «Алтын-арба» (для читателя газеты), включающий не менее 6 предложений;

Уровень В: создать репортаж «Контрольная закупка йогуртов в супермаркете «Корзина» (для телезрителя), включающий не менее 8 предложений;

Уровень С: создать блог на страничке социальной сети «Вконтакте» «Пицца на заказ в Караганде» (для одноклассников и друзей), включающий не менее 10 предложений.

В этом задании дифференциация заложена, во-первых, в жанре создаваемого текста (интервью, репортаж, блог), во-вторых, в ситуации (для кого и кто готовит текст – стратегия РАФТ) и, в-третьих, в объеме текста (6, 8, 10 предложений).

2. Источники информации:

- некоторые ученики могут работать с более сложными источниками информации, чем их одноклассники;

- объем источников информации может варьироваться (от текстов, являющихся предметом обсуждения, до текстов, поясняющих очень трудные слова и сложные идеи);

- можно использовать печатные и электронные источники информации.

При использовании данного способа дифференциации учитель имеет широкие возможности разнообразить материал, например, для чтения и последующего письма, тем самым удовлетворяя индивидуальные потребности в обучении каждого ученика.

Например, в КСП, разработанном Майер Н., учителем русского языка и литературы СОШ №81 г.Караганды, дифференциация реализуется посредством использования разных источников информации. Исходя из критерия оценивания «представляет информацию в виде иллюстраций, комиксов», учителем разработано следующее задание: создать комиксы по тексту:

–Ученики уровня А работают с юмористическим стихотворением «Новый год на носу!».

–Ученики уровня В – с юмористическим текстом «Зимние забавы».

–Ученики уровня С – с текстом-повествование «Антошкины снеговички».

Учитель предлагает три разных текста для чтения и последующего письма (создание иллюстраций и комиксов). Тексты усложняются от уровня к уровню не только по объему, но и по содержанию.

3. Диалог и поддержка:

- некоторым ученикам при выполнении задания может понадобиться подробная и точная подсказка.

- для того, чтобы заставить учеников думать и получить ряд ответов, учитель может задавать заранее заготовленные вопросы. При использовании этого метода важную роль имеет устная поддержка и поощрение.

Диалог и поддержка – один из самых востребованных способов дифференциации на уроке. Учащимся с низким уровнем развития навыков необходима поддержка на уроке от других учащихся и от учителя.

Например, в КСП, разработанном Михайловой Л.С., учителем русского языка и литературы СОШ №7 г. Шахтинск, предлагается следующая поддержка: учащиеся индивидуально определяют главную и второстепенную информацию и вносят в графический органайзер «Персонаж на стене». Учащиеся уровня А получают от учителя «карточки-информаторы» с ключевыми словами по главной и второстепенной

информации. После индивидуальной работы учащиеся объединяются в группы. Учитель раздаёт группам силуэт мавзолея Тадж-Махал, на котором учащиеся записывают главную информацию внутри, а второстепенную – вне мавзолея.

Практически в каждом КСП слушателями планируется работа в разных группах: гомогенных, гетерогенных, смешанных. Тем самым учащиеся всегда получают поддержку от одноклассников, в том числе, и при учебном диалоге.

Мы рассмотрели лишь часть затруднений, испытываемых слушателями при разработке КСП в рамках курсов повышения квалификации. Вопросы способов дифференцирования, на наш взгляд, требуют разработки отдельных методических изданий, поскольку дифференциация обучения, предполагающая максимальный учет индивидуальных особенностей учащихся, является необходимым требованием сегодняшнего времени. В соответствии с этим организация дифференцированного подхода в современной школе, с нашей точки зрения, является одним из самых перспективных путей повышения эффективности процесса обучения и воспитания школьников, развития их склонностей и способностей, формирования творческой личности. Следовательно, дифференцированное обучение становится актуальным не только в связи с социальным заказом общества, но и с точки зрения психолого-педагогической науки как средство решения актуальных проблем современного образования.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Жунисбекова Ж.А. Дифференцированное обучение учащихся // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 11-5. – [ЭР]. Режим доступа: <http://www.applied-research.ru/ru/article/view?id=7877>
2. Повышение качества профессионального развития педагога: Коллективная монография /Под. ред. д.п.н. С.Д. Мукановой. – Караганды: Типография «Tengri», 2015. – С.50.
3. Кушнир М.П. Развитие навыков формативного оценивания у учителей начальных классов в процессе обучения на курсах повышения квалификации // «Өрлеу. Үздіксіз білім жаршысы – Өрлеу. Вести непрерывного образования». – 2017. – №4(19).– С. 113-120.
4. Давыдов В.В. Концепция гуманизации российского начального образования. – [ЭР]. Режим доступа: <http://www.magister.konvent.ru/lib/ELIB/davvv005/00000004.htm>
5. Дифференциация обучения. Российская педагогическая энциклопедия. – [ЭР]. Режим доступа: <https://pedagogicheskaya.academic.ru/1060>
6. Хмельницкая Н.И. Пути и средства дифференциации обучения школьников. – [ЭР]. Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/puti-i-sredstva-differentsiatsii-obucheniya-shkolnikov>
7. Образовательная программа курсов повышения квалификации педагогических кадров по предметам «Русский язык» и «Русская литература» в школах с русским языком обучения. Руководство для учителя. – Астана: Центр педагогического мастерства АОО «НИШ», 2015. – С.23.
8. Образовательная программа курсов повышения квалификации педагогических кадров по предмету «История Казахстана». Раздаточный материал для учителя. – Астана: Центр педагогического мастерства АОО «НИШ», 2017. – С.237.

Н.З. АКУЛЬБЕКОВА

САРАЛАУ САБАҚТЫ ЖОСПАРЛАУДЫҢ АЖЫРАМАС ЭЛЕМЕНТІ РЕТІНДЕ

Саралау оқушылардың білім қажеттіліктерін қанағаттандыруда оқытуды бағдарлаудың тиімді құралдарының бірі болып табылады. Біліктілікті арттыру курстары тыңдаушыларының арасында жүргізілген зерттеу талдауларының негізінде мақала авторы орыс тілі мен әдебиеті мұғалімдерінің оқытудың саралау тәсілдерін жүзеге асыруында кездесетін негізгі қиындықтарды анықтайды. Орыс тілі сабағында барлық оқушылардың сабақ мақсатына жетуі үшін қолданылатын түрлі саралау тәсілдерін пайдалану үлгілері беріледі.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: саралау, деңгейлік тапсырмалар, қолдау, оқушы қажеттіліктері, белсенді оқыту, білім беру мазмұны.

N.Z. AKULBEKOVA

**DIFFERENTIATION AS THE UNEQUITABLE ELEMENT
OF LESSON PLANNING**

This article is aimed at removing the difficulties experienced by students of advanced training courses - teachers of the Russian language and literature - in drawing up short-term lesson planning. According to the results of the study, the most difficult course participants find it difficult to develop differentiation in the lesson. The author presents the most well-known methods of differentiation, as well as examples of the implementation of differentiation in specific Russian lessons.

KEYWORDS: differentiation, level tasks, support, student needs, active learning, content of education.

«ЖЕТІСТІК БАҒЫТТАУШЫСЫ»: САЙЫС ҚОРТЫНДЫСЫ

2018 жыл 29 қараша күні бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған «Жетістік бағыттаушысы» облыстық қысқа мерзімді сабақ жоспарлар сайысының қорытындысы шығарылды.

Сайыстың мақсаты – жаңартылған орта білім мазмұнын жүзеге асыру аясында Қарағанды облысы мұғалімдерінің педагогикалық тәжірибесін тарату.

Сайысқа келіп түскен 113 жұмыс ішінен 26 жұмысты ұйымдастыру комитеті келесі кезеңге қарауға жіберді. Осы ҚМЖ «Өрлеу» БАҰО» АҚ Қарағанды филиалының сайтында on-line дауыс беруге қатысты.

Сараптама қорытындысы бойынша келесі жеңімпаздар анықталды:

1-орын – Айтжанова Жанат Абенкызы, Балқаш қаласының «№ 16 лингвистикалық бағыттағы орта мектебі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

2-орын – Тюмина Юлия Олеговна, Саран қаласының «№ 6 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

3-орын – Торгаева Алмаш Калижановна, Шет ауданының «Ю.А.Гагарина атындағы мектеп-лицейі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

On-line дауыс беру қортындысы бойынша 2515 дауыспен «Мұғалім таңдауы» номинациясының жеңімпазы Ахметжанова Нұргүл Зекеновна, Шет ауданының «Ы.Алтынсарин атындағы мектеп-гимназиясы базасындағы тірек мектебі (РО)» бастауыш сынып мұғалімі

Бірінші ондыққа енген On-line дауыс беру қортындысы:

Торгаева Алмаш Калижановна, Шет ауданының «Ю.А. Гагарин атындағы мектеп-лицейі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Аманбекова Айгуль Мекенбайқызы, Шет ауданының «Ж.Ақылбаев атындағы эксперименталдық мектеп-гимназиясы» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Асылбекова Жанар Мухаммедовна, Шет ауданының «Ы.Алтынсарин атындағы мектеп-гимназиясы базасындағы тірек мектебі (РО)» бастауыш сынып мұғалімі

Саидгараева Гульшат Исмагиловна, Абай қаласының «№ 1 ҚББМО» бастауыш сынып мұғалімі

Айтжанова Жанат Абенкызы, Балқаш қаласының «№ 16 лингвистикалық бағыттағы орта мектебі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Жандарбекова Назгуль Маратовна, Жезқазған қаласындағы «№ 13 жалпы орта білім беретін мектебі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Нурмаханова Динара Камалбековна, Балқаш қаласының «№ 8 жалпы білім беретін орта мектебі» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Балмаганбетова Молдир Ерболовна, Сәтбаев қаласының «№ 1 мектеп гимназиясы» КММ бастауыш сынып мұғалімі

Сайфутярова Зифа Салаватовна, Шахтинск қаласының № 1 гимназиясының бастауыш сынып мұғалімі

Байқаудың барлық қатысушыларына алғыс айтамыз және жеңімпаздарды лайықты жеңісімен құттықтаймыз! Сізге шығармашылық шабыт пен жаңа жетістіктер тілейміз!

ӘОЖ 372.3/4

Ф.ЕРМАГАНБЕТОВА

«Өрлеу» біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты,
Қарағанды қ., Қазақстан
perizat_01@mail.ru

"STEP BY STEP" ТЕХНОЛОГИЯСЫН БАЛАБАҚШАДА ҰЙЫМДАСТЫРЫЛҒАН ОҚУ ӘРЕКЕТІНДЕ ҚОЛДАНУ

Мақалада баланы жан-жақты дамытуға бағытталғын «Step by Step» технологиясын балабақшада ұйымдастырылған оқу әрекетінде қолдану жолдары қарастырылған. «Step by Step» технологиясы әр баланың жеке даму траекториясын дамытуда тиімді тәсіл екендігі анықталған. Осы технологиямен жұмыс жасауда педагогтің, ата-ананың атқаратын функциялары нақтыланған. Баланың дамуында оқу ортасының рөлі сипатталған.

ТҮЙІН СӨЗДЕР: ISSA (Step by Step халықаралық ассоциациясы), кәсіби құзыреттілік, белсенділік орталықтары, жеке даму траекториясы.

Еліміздің бүгінгі мен ертеңі болашақ ұрпақ қолында екенін ескере отырып, жан-жақты дамыған тұлға тәрбиелеу – кезек күттірмейтін мәселелердің бірі. «Ел боламын десек, бесігіңді түзе», – демекші, мектепке дейінгі жастағы балалардың бойында ұлттық салт-дәстүрді сіңіріп, халықтық тағылым нәрімен сусындатып, танымдық жұмыстарды жүргізетін бірден бір мекеме – мектепке дейінгі тәрбие беретін балабақша.

Әр баланың білім алуға, қоршаған ортаға және еңбекке бейімі, бір-бірімен қарым-қатынасы да осы кезеңде басталатындықтан, балалардың шығармашылық және интеллектуалдық қабілеттерін дамытуға арналған тиімді бағдарламаларды таңдау қажеттілігі туындайды. Баланы жан-жақты дамытуға көмектесетін бағдарламаның бірі және бірегейі «Step by Step» («Тәй-тәй») бағдарламасы деуге болады.

Ерте жастағы балалардың жеке тұлға болып қалыптасу тәжірибесі деңгейі олардың өмірінің бойында оқу және қоғам өмірінде белсенді қатысу үшін мықты дiңгек құрудағы негiзгi фактор екендiгi мойындалған. Инклюзияны алға жылжыту және қоғамда өз орнын табуға енуді жақсарту үшін қоғамдық деңгейде баланың және оның отбасының өмірінде осы кезең ерекше шешуші рөл атқарады. Халықаралық «Step by Step» (ISSA) ассоциациясы балаларды кіші жастан дамыту мен оқыту аймағын педагогтер, балалар мен ата-аналардың біріге жұмыс жасайтын болашақтағы ерекше өмірлік кеңістік ретінде көреді. «Step by Step» бағдарламасы 1994 жылдан «Ашық қоғам» институты қолдауымен балабақшалар мен бастауыш мектептерде және жергілікті қауымдастықта өзгеріске апаратын жаңаша символ болып табылды [1].

«Step by Step» («Тәй-тәй») бағдарламасы 0 жастан 12 жасқа дейінгі балаларды оқыту мен тәрбиелеу және ата-аналарды оқу үдерісіне тарта отырып, демократиялық қағидалар мен тиісті даму тәжірибелері сақтай жүргізілетін инновациялық бағдарлама болып саналады.

ISSA (Step by Step Халықаралық Ассоциациясы) кіші жастағы балалардың сапалы біліміне және дамуына көзқарасы БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы Конвенциясында

бекітілген қағидаттарға негізделген [2].

Мектеп жасына дейінгі балалармен жұмыс жасаудың негізгі қағидалары:

- өмір сүру және даму құқығы;
- кемсітушілік құқығы;
- баланың көзқарастары мен пікірлерін құрметтеу;
- балаларға қатысты барлық іс-шараларда баланың ең жақсы мүдделерін

қамтамасыз етуге басымдық беріледі [3]. Бұл қағидалар ISSA-ның негізгі құндылықтарына негізделген және педагогтің тәжірибесіндегі ең елеулі өзгерістер қажет болатын салаларға бағытталған.

Сондықтан, қайта қаралған нұсқада «XXI ғасырдың құзіретті педагогы» қағидалары ISSA-ның сапалы педагогикаға қатысты негізгі көзқарасын көрсететін және шеберліктерге қол жеткізу жолдарын айқындайтын жеті мақсатты аймақты қамтиды [4]:

- Өзара қарым-қатынас
- Отбасы және жергілікті қауымдастық
- Инклюзия, әртүрлілік және демократия құндылықтары
- Бағалау және жоспарлау
- Оқыту әдістері
- Оқу ортасы
- Кәсіби даму.

Стандарттар жеті білім беру аймағының әрқайсысының талаптарын қанағаттандыру үшін қандай білім мен дағдыларды қажет ететінін анықтайды. Бұл жеті аймақ та «Step by Step» бағдарламасының маңызды принциптерін көрсетеді. Бұл аймақтардың әрқайсысы мектепке дейінгі мекемелердің ұйымдастырылған оқу әрекетінде жоғары сапалы, тиімді, біртұтас балалар білім беру мекемесіне қатысты «Step by Step» принциптерін іске асыруға көмектеседі. Бағдарлама қарастыратын «Әлеуметтік инклюзия» бағыты қазіргі кезге дейін өзектілігін жоғалтпай отыр. Бұл – сапалы педагогика мен демократиялық қоғамның ажырамас бөлігі ретінде әртүрлілікті құрметтеуге ерекше назар аудару. Әлеуметтік инклюзия стандарттары педагогтерге өз нанымдары мен күнделікті жұмыс тәжірибесін жаңаша құру, сондай-ақ балалардың әртүрлілікті түсініп, бір-бірін құрметтеуіне көмектеседі [4]. Құндылықтардың кейбір аспектілері жаңа құжатта атап көрсетілген: білім берудің құқыққа негізделген көзқарасы, бұл педагогтердің инклюзивті жұмыс тәжірибесін енгізу үшін жауапты екенін білдіреді. Бала өз дамуына қатысы бар субъект болып табылады, сондықтан балалардың өзін-өзі тануына, олардың бастамасын дамытуға, жеке тұлғаның мағынасына және жеке «Мен»-ін, әртүрлі топтармен баланың идентификациясын дамытуға қолдау көрсетіп, тану маңызды. Кішкентай бала қазір азамат болып табылады, сондықтан күшті дауысы, құқықтары мен міндеттері бар [4].

ISSA мүшелерінің пікірінше, бұл аймақтар балалардың дамуына және олардың біліміне жоғары сапалы қолдау көрсету үшін өте маңызды. Бұл жеті аймақ гуманистік және әлеуметтік-конструктивистік принциптерге негізделген жұмыс тәжірибесіне ықпал етеді. Балалардың даму деңгейіне сәйкестендіруге, жеке тұлғаның көзқарастарына және балалар арасындағы өзара әрекеттесу процесінде орын алатындығын және балалар мен ересектер арасында да, балалар арасында да диалог болып табылатындығын түсіну үшін ерекше көңіл бөлінеді. Сондықтан, бір-бірін құрметтеу, баланы ынталандыру және тәуелсіздікке қол жеткізу, сондай-ақ балалардың құзыретті және толыққанды азаматтар екендігін ескере отырып, ересектерге қолдау көрсету қажет [5].

«Step by Step» бағдарламасы балабақшадағы мектепке дейінгі топтар және

мектепалды даярлық тобы балалары үшін өте пайдалы және маңызды, себебі, бағдарлама ұсынып отырған балаларға арналған орталықтарда балаларға бағытталған тәсіл әр баланың мүмкіндігін тез анықтайды, оны мектепке дайындайды, сонымен қатар, ата-аналар өздері ерікті түрде білім беру үдерісіне тартылатын болады және педагогтердің алғашқы көмекшілері болады [6].

«Step by Step» бағдарламасын қолданудың өзектілігі сонда, ол балабақша мен бастауыш мектептің педагогикалық үдерісінде Қазақстан Республикасының білім беруді модернизациялаудың кезек күттірмейтін мәселелерін шешуде көмекке келеді. Бағдарлама ұлттық бағдарламаны жоққа шығармайды, бірақ оны уақыттың талабына жауап беретін жаңа демократиялық тәсілдермен толықтырады және білім беру үдерісінде жеке дамуды және қоғамның қатысуын қамтамасыз етуді (ата-аналар, туыстар, көршілер, достар) қарастырады. «Step by Step» технологиясымен жұмыс жасауда қарым-қатынас, қамқорлық, қоғам, патриотизм сияқты негізгі түсініктерге сүйене жұмыс жасалады.

Бұл бағдарламамен жұмыс жасайтын педагогтер балалардың өзін-өзі бағалауы мен өзін-өзі қамтамасыз етуі, өмір бойы оқу дағдыларын дамыту, өмір сүру және басқалармен жұмыс істеу үрдісі және әртүрлілікке деген құрметтеуде маңызды рөл атқаратындықтан, олар өзгерістерге катализатор болып табылатындығын білді. Олар жеке және педагогикалық деңгейде өздерінің дамуына арналған кеңістікті қажет ететіндігін ескеріп, әр баланың жеке даму траекториясына баса назар аудара білді.

«Step by Step» бағдарламасы негізінде ұйымдастырылған оқу әрекетін тиімді жоспарлай жұмыс жасау педагогтерге бірқатар сұрақтар тудырады: балаларға жақын және қызықты болу үшін білім берудің қандай мазмұны, оны қалай ұсыну керек? Балаларға қандай тәжірибе жинақтауға болатыны, оны қалай жасауға болатыны, жаңадан табылған және ұсынатын нәрселер, балаларға бұл мазмұнды игеруде қызығушылық тудыра ала ма? Балалардың қалауы, олардың бейімділігі мен мүдделері ескеріле ме?

Міне, осы сияқты сұрақтарға жауап бере отырып, балаларды демократиялық қоғамның белсенді мүшесі болуға даярлау «Step by Step» бағдарламасының өзекті мәселесі.

Оқытудың демократиялық үрдісінде ерекше орны бар «Step by Step» бағдарламасы Қарағанды облысында 1997 жылдан бастап оқу - тәрбие үрдісіне енгізіліп, қазақстандық мектеп моделінің принципіне, мақсаты мен міндетіне толық жауап беретін бағдарламаның бірі болды. Республикамызда білім беру жүйесін модернизациялауда «жап - жаңа» ағыстардың бірі болып, қоғам өмірінде орны бар өзгерістерге жауап бере алатын дайын модель болғандықтан, біздің институт бағдарламаны дер кезінде қолдады. Педагогтерге көмекпен қолдау көрсету мақсатында институт жанынан «Step by Step» тренинг орталығы ашылды. Орталықтың негізгі бағыттары: бағдарлама бойынша тренинг, оқыту семинарларын өткізу; ISSA бойынша педагогтерді сертификаттауды енгізу арқылы мектепке дейінгі жастағы балалармен жұмыс істейтін тәрбиешілердің біліктілігін арттырудың жаңа деңгейін қамтамасыз ету; тәжірибе таратуда кеңестер беру; оқу-әдістемелік кешендер дайындауға үлес қосу болды.

Қарағанды аймағында 49 бастауыш сынып, 16 мектепке дейінгі білім беру мекемелерінде топтар осы бағдарламамен жұмыс жасады. Қарағанды қаласындағы «Гаухар», «Жұлдыз» балабақшалары, № 57 мектеп-лицей, №101 мектеп-лицей, №77 мектеп-балабақша кешені, №27 мектеп, «Бесоба» ресурстық орталығы, Көктас орта мектебі, Жезқазған қаласындағы «Айналайын» балабақшасы, № 11, №22 мектептер, Сәтбаев қаласындағы №27 мектеп «Step by Step» бағдарламасы бойынша жұмыс

жасайтын экспериментті алаңдар болды. Қарағанда мемлекеттік университеті, Саран педагогикалық колледжімен тығыз қарым-қатынаста жұмыс жасап, біріккен іс-шаралар облыстық, республикалық, халықаралық деңгейде өтіп отырды.

Облыстық, аудандық, ауылдық әкімшіліктермен де тығыз қарым-қатынаста болып, мектеп, балабақшаны жаңаша жұмыс жасауда қолдау көрсетті.

Күткен нәтижелеріміз не берді?

• топтар мен сыныптардың қызығушылығына негізделген тығыз ынтымақтастық орнады;

• педагогтің балалардың білімінің өсуін үздіксіз бағалап, балалардың өздері мен олардың жан дүниесін түсінуге бағытталды;

• баланың мүмкіндіктері мен жетістіктеріне анық, әділ, әрі шынайы баға беріп, бірін - бірі жан-жақты тануға мүмкіндік жасалды;

• бағдарлама бойынша белгілі бір жобамен ұжымдық жұмыста өзара байланыс құра отырып, жалпы іске өз үлесін қосуға талпындырды;

• әр тұлғаға өзінің қажеттілігі барлығын түсінуге көмектесті;

• жауапкершілік пайда болды;

• қорғау, қарым-қатынас, логикалық байланысты құра білу дағдысы, ашық достық қоғамдастық құрудың негізін қалады;

• ұйымдастырылған оқу іс-әрекетіне отбасы қатысты;

• тәрбиешілер әр баланың өзіндік даму жолы бар екенін мойындады;

• оқу іс-әрекетте қолданылған көрнекі құралдар тәрбие берудің ең маңызды бөлігі болып табылды;

• оқу жоспарын жасауда балалардың даму ерекшелігі ескерілді;

• балалар кіммен бірге жұмыс істегісі келеді, не туралы оқығысы келеді деген шешім қабылдауға қатыса алды.

Осы нәтижелерге жету үшін және жеткізу үшін педагог өзінің өзгеруі, атап айтқанда, оның білім беруге көзқарасы, өз елімізде, әлемде болып жатқан үлкен өзгерістерді қолдай білуі, ең бастысы - білім берудегі жаңа идеяларды жаңа демократиялық қоғам құруға қажеттілігін түйсінді. «Step by Step» бағдарламасы баланың бірегей қабілеттерін дамытуға, отбасының балабақшаның іс-шараларына қатысуын және сонымен қатар мәдени құндылықтарды көрсетуге және оларды табысты дамытуға көмектесетіндігін де өз жұмыстарымызда көріп, қуанатын едік.

Педагог әр түрлі жағдайдағы проблемаларды анықтауға, жауапты шешім қабылдауға, өз шешімінің нәтижесін бағалауға, өз қызметін іске асыру үшін қажетті жағдайлар жасауға бейім, ақпаратты ізденісті сапалы түрде жүзеге асыратындай, тұлғаның әлеуметтенуіне жағдай туғыза алатындай деңгейге көтерілді десек артық айтпаспыз.

Бағдарлама баланы жан-жақты дамыту және ата-анамен тығыз байланыс орнату секілді екі бағытта жұмыс жасады. Ең ерекшелік - ата-аналардың оқу үдерісіне еркін қатысуларына жағдай жасау болды. «Step by Step» Бағдарламасы балалардың ерекше қабілеттерін аша отырып, отбасын балабақша және мектеп іс-әрекетіне қатыстыра отырып, олардың мәдени құндылықтарын ашып, дамытуға бағытталды. Осы бағдарламамен жұмыс жасаған балабақшалар мен бастауыш мектептерде ата – ананың оқу үдерісіне қатысуы үлкен нәтижелерге әкелгендігін де байқадық. Соның арқасында бірнеше балабақшада «Отбасы бөлмесі», ал мектептерде «Шаңырақ» ата-аналар Университеті жұмыс жасады. Балабақшада өткізіліп отыратын «100 күн», «Ашық есік» күндері, «Апта баласы» шаралары ынтымақтастықта жұмыс жасаудың ең тиімді көзі болды.

Баланың даму ортасы әрқашан өзгеріп отыруы керектігі ескеріліп, «Step by Step» технологиясы талабы бойынша балаға сапалы білім беру, баланың іс-әрекеті, ойындар арқылы ойлау дағдыларын, таным белсенділігін дамытып, олардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мақсаты қойылды.

«Step by Step» бағдарламасының жалпы ережелері қатаң сақталып отырды:

- таңертеңгі жиын өткізу;
- белсенділік орталықтарына бөлініп шағын топтармен жұмыс істеу;
- кіріктірілген сабақтар жүргізу;
- тақырыптық оқыту;
- әр баланың жеке даму портфолиосының болуы;
- топтағы әр балаға арналған мейірімді лебіздердің (счастьеграмка) болуы;
- ата-аналармен тығыз байланыста болуы.

Осы ерекшеліктердің тиімділігі мынада болды:

Біріншіден: таңертеңгі жиын балаларды сезімталдыққа, ұйымшылдыққа, табиғат құбылысы мен өмір құбылысын байланыстырып суреттей білуге, өз ойларын толық жеткізуге, байқағыштыққа үйретті.

Екіншіден: топтағы белсенділік орталықтарына бөліну арқылы бір-бірін сыйлауға, бір-бірінің сөзін бөлмей тыңдауға, бір сөзбен айтқанда мәдениеттілікке үйретті, бірлікте, ынтымақта жұмыс істеуге дағдыландырды. Өзіне ұнаған ісін таңдауға, өз ойларын еркін жеткізіп, қорытынды жасауға, шешім қабылдай білуге, өздерінің білімдерін, тәжірибелерін іс жүзінде пайдалануға мүмкіндік берді.

Үшіншіден: кіріктірілген сабақтар мен тақырыптық оқыту арқылы балалар бір тақырып айналасында зерттеу жұмыстарын жүргізуге, ғылымның әр саласын бір-бірімен байланыстыра білуге үйренді.

Төртіншіден: әр балаға арналған мейірімді лебіздер мен жеке баланың портфолиосы арқылы ата-анасымен, басқа педагогтармен қарым-қатынасының нығаюына әкеліп соқты.

Бесіншіден: ата-аналардың балабақша өміріне қатысуы, олардың өз баласының expertі ретіндегі рөлінің маңыздылығы артты. Баланың ата-анасына деген сүйіспеншілігі, сый-құрметі арта түсті.

«Step by Step» технологиясының ерекшелігі сол, еліміздегі жалпы білім беру ісінде жаңа көзқарасқа бағытталып, үздіксіз білім беру жүйесінің алғашқы деңгейі мектепке дейінгі тәрбиелеу мен оқыту мақсатын жаңаша пайымдауды талап етті.

«Step by Step» бағдарламасы негізінде ұйымдастырылған оқу қызметі белсенділік ортасын құру мен оның жабдықталуы арқылы жүргізілді. Материалдар мен құрал-жабдықтар балаларды ұйымдастырылған оқу қызметінде қызықтырып тартып, бірнеше арнайы ұйымдастырылған жерлерде орналастырылды. Бұл аймақтар «белсенділік орталықтары» деп аталды. Белсенділік орталықтары – ұйымдастырылған оқу қызметі барысында балаларға тезірек және табысты әлеуметтік тәжірибе жинақтауға мүмкіндік берді. Баланың қарым-қатынас, тілдесу қабілеттерін дамытты, қоршаған ортаға деген көзқарастарын қалыптастырды. Белсенділік орталықтарындағы қызметтер әр баланың қабілеттерін толық ашуға және оны мектепке дайындауға мүмкіндік берді. Балалардың бойына топпен, ұжыммен жұмыс жасауды, бірге болуды, өзінің және жолдастарының пікірлерімен санаса білуді сіңірді. Әрбір баланың өзіндік белсенділігінің арқасында оның қабілеттері мен дарынының дамуындағы табыстарға жеткізді деуге болады. Топ тәрбиешілерінің алдындағы мақсат – баланың белсенділік ортасын дұрыс ұйымдастыру, оны дұрыс жабдықтау және қолдана білу болды. Балабақша топтары төмендегідей белсенділік орталықтарында жұмыс жасады. Олар: көркем

әдебиет орталығы; тіл дамыту орталығы; сауат ашу орталығы; есеп орталығы; өнер орталығы; ғылым орталығы; сюжеттік-рөлдік ойындар орталығы; аспаздық орталығы; құрастыру орталығы. Әр белсенділік орталықтары бағдарлама ұсынған өз критерийлері бойынша құрылды.

Ұйымдастырылған оқу қызметін жоспарлау кезінде педагог балалардың осыған дейінгі білімдерімен дағдыларын ескере отырып, келесі қадамдарды жоспарлауды жүргізіп отырды. Жоспарлау циклы әр баланың дамуын және оқуын қолдайды. Балаларды жүйелі түрде қадағалай отырып және әр орталықта белсенді жұмыс жасау үшін, табысқа бірге жету үшін, олардың алға қойған мақсаттарына қолдау көрсете отырып, білмейтін аймақтарына жұмыс жасау үшін, жеке балалар мен топтардың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді білім беру жоспарларын жасайды. Педагог балалар өздері білетін және түсінетін нәрселерге негізделген жоспарларын дамытады және әр балаға өзінің әлеуетін ашуға көмектесу үшін не қажет екенін анықтайды. Жоспарлау кезінде педагог оқытудың / қабылдаудың әртүрлілігін және жеке балалар қабілеттері мен ерекшеліктері ескереді; педагог қажеттілікке қарай жоспарды түзетіп, толықтырып отыруға құқылы. Осы технологиямен жұмыс жасау барысында облыс бойынша жүзден астам педагогтер халықаралық деңгейде өткен оқыту семинарлары мен тренингтерге қатысып, сертификат алды. Өз кәсіби біліктілігімен көрінген педагогтеріміз өз тәжірибелерін республика көлемінде, халықаралық эксперттер алдында да ортаға салып, жоғары бағаларын алып отырды.

«Step by Step» технологиясы негізінде ұйымдастырылған оқу қызметін моделдей алу және әр баланың ерекшелігін ескере отырып, белсенділік орталықтарында жекелеме, топтық жұмыстарды тиімді жүргізе алу әр педагогтің кәсіби шеберлігі болмақ [7].

Балаға бағытталған оқудың үздіксіздігін қамтамасыз етуде тәрбиеші білімі мен кәсіби деңгейін арттыру үшін жоғарыда аталған балабақша тәрбиешілері мен бастауыш мектеп мұғалімдері өз білім ошақтарында әлі де өздері үйреніп, қалыптасқан технологияны күнделікті ұйымдастырылған оқу әрекеттерінде кеңінен қолданып жұмыс жасап жүр.

Қазіргі заманғы білім беру жүйесі еркін дамып, шығармашылықпен жұмыс жасап, таңдай алатын мүмкіндігі бар балаларға бағытталған. Мектепке дейінгі ұйымдарда білім берудің жаңа парадигмасы - балаға, жеке адамға бағдарланған тәсілмен туындаған гуманизацияның нақты үдерістері басталды. «Step by Step» технологиясы негізінде ұйымдастырылған оқу әрекетін жүргізуде бағдарламаның негізгі принциптеріне сүйене отырып, өз тәжірибесін баланы оқыту мен тәрбиелеуге бағыттай алған кәсіби дамыған педагог іске асыра алады.

Ендеше, осы бағдарламаның тиімді жақтарын балабақша топтарында орталықтар арқылы балалармен жеке, топтық жұмыс жүргізуде, шығармашылық тапсырмалар мен деңгейлік жұмыстар өткізуде, дағдыларды қалыптастыру арқылы жеке тұлғаны дамытуда, бір-бірімен араласуға, өзінің айналасын тануда ойын арқылы оқытуда жан-жақты бағыт бере отырып әр педагог қолдана алады.

«Step by Step» бағдарламасы бойынша балаларға қызығушылық тудырып, диалог арқылы қарым-қатынасқа баулу, қиялға шомдыру, сын тұрғысынан ойлау, өзіндік эстетикалық тәжірибелерден қанағат алу сияқты дағдыларды қалыптастыру, ата-аналармен тығыз байланыста болу – бұл бағдарламаның тәжірибелік ерекшелігі десе болар.

Алдағы уақытта, өткенді жаңғыртып, қазіргі білім жүйесі талап етіп отырған оқытуды жаңаша ұйымдастыруда «Step by Step» технологиясын кеңінен қолданса, оқыту мен

тәрбиелеуде мектеп жасына дейінгі балаларды және олардың ата-аналарын оқу үдерісіне тарта отырып жұмыс жасалса, нәтижеге бағдарланған білім алған, бәсекеге қабілетті, құзыретті жаңа заман тұлғасы шығатыны аян.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. ISSA педагогикалық стандарттарының орындалуын және олардың ISSA желісі аймағында және одан тыс жерлерде (2001-2008 жж.) Жас балаларды дамыту және оқыту бойынша саясаты мен тәжірибесіне әсер етуін зерттеу. Қысқаша есеп. [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді режимі: http://www.issa.nl/docs_pdfs/Quality-Executive-Summary-RUS.pdf
2. Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы. [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді режимі: www.dosdat.com/docs/index-201594/html
3. ISSA желісінің жаңалықтары. Стандарттарды қолдануды және мұғалімдерді аттестаттауды қамтамасыз ету // Балаларды демократиялық тәрбиелеу. – 2003 ж. – №5. 43-45 бб.
4. Сварький М. Әрбір баланың даму мәселелері қажет // Балаларды демократиялық тәрбиелеу. – 2002 ж. – №2. – 7-б
5. Айтжанова Д., Закаева Г., Исакова А. Арнайы қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеу жолдары. Алматы: UGP агенттігі, 2003. – 72 б.
6. Буканан М., Коуни М. Сыныпта алғашқы демократиялық сайлау // Балаларды демократиялық тәрбиелеу. – 2002 ж. – №2. – 19-21 бб.
7. Педагогические стандарты ISSA. [Электрондық ресурс]. – Қолжетімді режимі: www.issa.nl.

Ф.ЕРМАГАНБЕТОВА

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ «STEP BY STEP» В ОРГАНИЗОВАННОЙ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДЕТСКОМ САДУ

В статье рассматриваются способы реализации направленной на всестороннее развитие ребенка технологии «Step by Step». Технология «Step by Step» определена как эффективный способ реализации траектории развития каждого отдельного ребенка. Уточняются функции учителя, родителей при работе с детьми по данной технологии, определена роль учебной среды в развитии ребенка.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ISSA (международная ассоциация Step by Step), профессиональная компетенция, центры активности, траектория индивидуального развития.

F. ERMAGANBETOVA

«STEP BY STEP» TECHNOLOGY APPLYING IN KINDERGARTEN ORGANIZED EDUCATIONAL ACTIVITIES

The article deals with the ways to implement “Step by Step” technology aimed at the children all-round development. “Step by Step” technology has been defined as an effective way to realize every single child development trajectory. In the process of working with the children, while using this technology the teacher’s and parents’ functions have been clarified. In the article the role of learning environment in the child’s development has been defined.

KEYWORDS: ISSA (Step by Step international association), professional competence, centre of activity, individual development trajectory.

«НАВИГАТОР УСПЕХА»: ПОДВОДИМ ИТОГИ КОНКУРСА

29 ноября 2018 года подведены итоги областного конкурса краткосрочных планов уроков для учителей начальных классов «Навигатор успеха».

Цель Конкурса – распространение эффективного педагогического опыта учителей Карагандинского региона в рамках реализации обновленного содержания среднего образования.

Из 113 поступивших конкурсных материалов оргкомитетом для рассмотрения на следующем этапе были отобраны 26. Эти же КСП приняли участие в on-line голосовании на сайте Карагандинского филиала АО «НЦПК «Өрлеу».

По результатам заключительной экспертизы определены следующие победители:

1 место – Айтжанова Жанат Абенкызы, учитель начальных классов КГУ «Общеобразовательная средняя школа №16 лингвистического направления города Балхаш»

2 место – Тюмина Юлия Олеговна, учитель начальных классов КГУ «Общеобразовательная школа №6» города Сарани

3 место – Торгаева Алмаш Калижановна, учитель начальных классов КГУ «Школа-лицей имени Ю.А.Гагарина» отдела образования Шетского района.

В номинации «Учительский выбор» по результатам on-line голосования победу одержала учитель начальных классов КГУ «Ресурсный центр на базе школы-гимназии имени Ы. Алтынсарина» отдела образования Шетского района Ахметжанова Нұргүл Зекеновна, набравшая 2515 голосов.

В первую десятку по итогам on-line голосования также вошли:

Торгаева Алмаш Калижановна, учитель начальных классов КГУ «Школа-лицей имени Ю.А.Гагарина» отдела образования Шетского района,

Аманбекова Айгуль Мекенбайқызы, учитель начальных классов КГУ «Экспериментальная школа-гимназия имени Жамбыла Акылбаева» отдела образования Шетского района,

Асылбекова Жанар Мухаммедовна, учитель начальных классов КГУ «Ресурсный центр на базе школы-гимназии имени Ы. Алтынсарина» отдела образования Шетского района,

Саидгараева Гульшат Исмагиловна, учитель начальных классов КГУ «ШЦДО №1 (школа – центр дополнительного образования)» г.Абай,

Айтжанова Жанат Абенкызы, учитель начальных классов КГУ «Общеобразовательная средняя школа №16 лингвистического направления города Балхаш»,

Жандарбекова Назгуль Маратовна, учитель начальных классов КГУ «Общеобразовательная средняя школа №13 отдела образования города Жезказгана»,

Нурмаханова Динара Камалбековна, учитель начальных классов КГУ «Общеобразовательная средняя школа №8 города Балхаш»,

Балмаганбетова Молдир Ерболовна, учитель начальных классов КГУ «Школа-гимназия №1 города Сатпаев»,

Сайфутярова Зифа Салаватовна, КГУ «Гимназия №1 акимата города Шахтинска».

Благодарим всех участников конкурса и поздравляем победителей с заслуженной успехом! Желаем неиссякаемого творческого вдохновения и новых свершений!

ӘОЖ 373.1

Г.К.ТУСУПКАЛИЕВА

«Өрлеу» біліктілікті арттыру орталығы» АҚ филиалы
Қарағанды облысы бойынша педагогикалық қызметкерлердің
біліктілігін арттыру институты,
Қарағанды қ., Қазақстан
tusupkalieva_g@mail.ru

ТАРИХ САБАҒЫНДА СҰРАҚ ҚОЮ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ СЫН ТҰРҒЫСЫНАН ОЙЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ДАМУ

Мақалада оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде сұрақтар қою мәселесі қарастырылады. Дұрыс қойылған сұрақтар оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытуды ынталандырады. Балаға қойылған сұрақ нақты, терең, логикалық болу педагогикалық мәселе ретінде өзектілігіне көңіл аударылады. Мақалада оқушылардың сын тұрғысынан ойлауын дамытуға ықпал ететін Блум таксономиясының ойлау деңгейіне сәйкес тапсырмаларды құрастыру тәсілдері көрсетілді. Сұрақ қою әдісі арқылы «Тарих» пәні бойынша нақты тапсырмалар ұсынылады.

ТҮЙІНДІ СӨЗДЕР: сұрақ қою, сұрақ қою тәсілдері, сын тұрғысынан ойлау.

Адам қашан терең ойлана бастайды? Бірінші мезетте оның алдына дайын жауабы жоқ ақпарат бергенде, екіншіден, адам бұл проблеманың жауабын табуға ұмтылыс жасаған кезде. Ойланудың қандайда бір қиындық туғызған, күмәнді жағдайда пайда болатыны туралы Джон Дьюи өзінің «Психология и педагогика мышления» кітабында «Ойлау тығырыққа тіреліп, таңдау жасау керек кезде басталады» деп жазған еді. Адам тығырықтан шығу үшін, оның жауабын жан-жақты іздестіреді. Оның оң мен солын ажыратады. Кемшіліктерін келтірумен қатар, оны қуаттау үшін дәлелдер іздестіреді. Өз шешіміне қанағаттанбай, балама іздестіреді, жаңа ұсыныстар, болжамдар жасайды. Өз әрекетін нақтылау үшін өзіне-өзі сұрақ қояды, енді сұраққа жауап іздестіреді. Осылайша үздіксіз іздену мен зерттеу жүргізіледі. Осылайша сын тұрғысынан ойлануға өзін-өзі жетелейді.

Сонымен сын тұрғысынан ойлау дегенге қандай анықтама беріледі?

Сын тұрғысынан ойлау «ойлау туралы ойлану» деп сипатталады, яғни, бақылау, тәжірибе, толғану және пайымдау нәтижесінде алынған ақпаратты ұғыну, бағалау, талдау және синтездеуде қолданылатын әдіс болып табылады, сонымен қатар ол әрекет жасауға негіз, түрткі болуы да мүмкін. Сын тұрғысынан ойлау көбінесе бір нәрсені елестетуге, баламалы шешімдерді қабылдауға, ойлау және іс-әрекеттің жаңа немесе түрлендірілген тәсілдерін енгізуге дайын болуды көздейді, ол ұйымдастырылған қоғамдық әрекеттерге бейілділік пен басқаларды сын тұрғысынан ойлауға баулуды білдіреді [1; 45].

Сын тұрғысынан ойлау – Қазақстандағы білім беруді дамыту үшін маңызды болып табылатын қазіргі ең басты педагогикалық түсінік. Елбасы Н.Ә.Назарбаев жыл сайынғы халыққа Жолдауларында оқушыларды сын тұрғысынан ойлауға үйрету қажеттігін назардан тыс қалдырған емес. Өйткені, сын тұрғысынан ойлау оқушылардың ойлау дағдыларын дамытып, оларды оқу мен өмірде туындайтын проблемаларды өздігімен шешуге бағыттайды. Осы арқылы сын тұрғысынан ойлау оқушыларды

ақпаратпен жұмыс жасауға, өздігінен шешім қабылдауға үйретеді. Оқушылар осындай жұмыстарды жасау нәтижесінде өздеріне және өзгелерге толассыз сұрақтар қойып, оған жауап іздейді. Жауаптарын дәлелдермен айғақтайды. Дербес шешім шығарады. Сын тұрғысынан ойлау әр адамды тәуелсіз етеді. Басқалармен тиімді қарым-қатынасқа түседі, қоғамдағы беделділердің пікірін ақиқат ретінде қабылдамай, оларға сыни көз-қараспен қарайтын болады. Олардың артықшылықтары мен кемшіліктерін сараптау дағдылары қалыптасады. Осылайша сын тұрғысынан ойлайтын адам басқалардың пікірлерімен санасып, өз көзқарасын дәлелдер мен тұжырымдар келтіру арқылы білдіретін болады.

Сонымен, сын тұрғысынан ойлау дағдысы қандай жағдайларда қалыптасады екен?

- Кез келген проблема не ақпаратпен өздігімен жұмыс жасағанда.
- Кез келген проблема не ақпаратты өзіндік тәжірибе (өмірлік, кәсіби) тұрғысынан қарастырғанда.

• Кез келген проблема не ақпарат туралы өзіндік (дербес) пікір қалыптастыру барысында.

- Өз пікірі мен көзқарастарын тұжырымдап, оларды дәлелдеуде.
- Кез келген проблема не ақпаратты жан-жақты тұрғыдан қарастырғанда.
- Бірлесе жұмыс жасағанда.
- Өзгелердің пікірлерін бағалап, қабылдағанда.

Ал сын тұрғысынан ойлаушының ерекшеліктері қандай болуы мүмкін?

- Кез келген проблема не ақпарат бойынша нақты сұрақтар қояды.
- Ең маңызды жәйіттерді бөліп шығарады.
- Проблема не ақпаратқа қатысты деректерді қолданады.
- Критерийлер мен стандарттарды қолданады.
- Критерийлер мен стандарттарға негізделген дәлелді қорытынды мен шешімдер келтіреді.

- Өз пікірі мен көзқарастарына деген жоғары жауапкершілігі бар.

• Ақпаратты бір мағыналық жүйеден екіншіге аударады (вербалдыдан визуалдыға немесе керісінше).

- Қарастырып отырған мәселені басқаларымен салыстырады.
- Балама ұсыныстар мен көзқарастарды тұжырымдайды.
- Икемді болады: өз ойлары мен пікірлерін өзгерте біледі, қателерін мойындайды, оларды түзетеді.

- Себеп-салдарын анықтайды;

- Талдайды, тұжырым жасап, қорытындылайды.

• Мәселеге ауқымды тұрғыдан қарап, бірінші мезетте тек қомақты жәйттерді бөліп қарастырады.

- Шешім қабылдауда басқалармен тиімді түрде ынтымақтасады.

- Ақпаратты шығармашылық тұрғыдан түрлендіреді;

• Әртүрлі дереккөздерден қажетті ақпарат табады, оның мазмұның бағытын, мақсатын өздігінше түсінеді;

- Өз әрекеттерін бақылайды, оларға баға береді, жақсарту жолдарын іздейді;

- Басқалармен тіл табысып, ортақ мәлімеге келуге тырысады [2; 36].

Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуда сұрақ қою тәсілдерін қалай тиімді қолдануға болады?

Оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастыруда сұрақ ерекше маңызды рөл атқарады.

Доктор Кристианна Алгер дұрыс қойылған сұрақтар сыныптың сын тұрғысынан ойлауын қалыптастыра алады деп пайымдайды. Сондықтан балаға қойылған сұрақ айқын, нақты, терең, өзара байланысты, әділ болуы қажеттегін айтады.

Айқындық. Сіз мұны басқа сөздермен айта аласыз ба? Не айтқаныңызды ойлай аласыз ба? Проблеманы айқынырақ көрсететін басқа сөз немесе сөзтіркесі бар ма?

Нақтылық. Бұл тұжырымның растығын қалай тексере аламыз? Оның дұрыстығын қалай тексеруге болады? Ақпарат көзі қандай? Ақпаратты қалай нақтылай немесе тексере аламыз? (Бұл дереккөзі белгілі және мұғалім оны бақылайтын мәселе болса, онда жеңілдірек, ал бұл мәселені шешуге мүмкіндік бере ме?).

Тереңдік. Қандай фактор бұл мәселені қиындатады? Бұл мәселеге қандай ерекшеліктер тән? (Қарапайым жауаптарға қатысты).

Байланыстылық. Бұл мәселеге қатысы қандай? Бұл бізге мәселені шешуге қалай көмектеседі?

Әділдік. Сіз бұл мәселеге шын мәнінде қызығушылық танытасыз ба? Басқалардың әртүрлі көзқарастарын Сіз тілектестікпен ұсынасыз ба? (Менің бұл ой толғауымның кіндігі сын тұрғысынан ойлау деп аталады. Оқушы мұғалім мүддесіне қарама-қайшы келтірмей, түбегейлі басқа көзқарас ұсына ала ма?) [3; 11].

Сұрақ қою маңызды дағдылардың бірі, себебі сұрақ дұрыс қойылған жағдайда біріншіден, оқытудың тиімді құралына айналады. Екіншіден, оқушылардың оқуына қолдау көрсетіп, оны жақсарту және кеңейте алады. Мұғалімдер оқушылардың тақырыпты түсінуіне қол жеткізу үшін сұрақтардың екі түрін: төмен дәрежелі және жоғары дәрежелі сұрақтарды кең қолданады. Кей кездері төмен дәрежелі сұрақтарды «жабық» немесе «дұрыс емес» сұрақтар деп те атайды. Бұл – жаттап алуға бағытталған және де оған берілген жауап «дұрыс» немесе «дұрыс емес» деп бағаланатын сұрақтар. Ал жоғары дәрежелі сұрақтар қойылғанда, оқушылар ақпаратты белгілі бір жолдармен қолдануға, қайта құруға, кеңейтуге, бағалауға және талдауға тиіс болады. Тиімді педагогика аясында бұл сұрақтардың екі түрі де қолданылады, тек қойылатын сұрақтың түрі оның мақсатына қарай өзгеріп тұрады. Оның үстіне, сұрақтарды оқушылардың білім алу қажеттіліктеріне сәйкес құру қажет. Түрлі мүмкіндіктерге және түрлі оқушыларға қарай сұрақтарды саралауға болады. Оқушының білім алуын қолдау үшін сұрақ қоюдың түрткі болу, сынақтан өткізу және басқаға бағыттау сияқты әртүрлі тәсілдерін пайдалануға болады.

Түрткі болу: түрткі болуға арналған сұрақтар бірінші жауап алу үшін және оқушының жауабын түзетуге көмектесу үшін қажет, айталық, сұрақты қарапайым етіп қою, өткен материалға оралу, ойға салу, дұрысын қабылдау және толығырақ жауап беруге итермелеу.

Сынақтан өткізу: сынақтан өткізуге арналған сұрақтар оқушыларға анағұрлым толық жауап беруге, өз ойларын анық білдіруге, өз идеяларын дамытуға көмектесетіндей етіп құрылуы қажет, сондай-ақ «Сіз мысал келтіре аласыз ба?» деген сияқты сұрақтар тапсырманы орындау барысында оқушыға бағдар беріп отырады.

Басқаға бағыттау: сұрақты басқа оқушыларға қайта бағыттау, мысалы, «Көмектесе алатындар бар ма?» [4; 40-41].

Орыс психологі В.М. Снетков «Жақсы сұрақ – кең ауқымды ойланып, барлық мүмкін жауаптарын іздестіруге бағыттайтын ойландыратын сұрақ» деген тұжырымға келген және сұрақтардың төмендегідей қызметтерін атап көрсетеді:

- сұрақ арқылы жаңа ақпарат алуға болады;
- сұрақты дұрыс қою арқылы білгендерін нақтылай түсуге болады;
- сұрақ қою арқылы талқылау бағытын өзгертуге болады;

- сұрақ арқылы өзінің көзқарасын білдіруге болады;
- дұрыс қойылған сұрақ оның жауабын табуға бастама болады [5].

Педагогтер оқушылардың танымдық ойлау деңгейлерін олардың сұрақ қою қабілеттерінен де байқайды. Сабақта оқушылардың тақырыпқа қатысты жақсы сұрақтар қоя білуі олардың сын тұрғысынан ойлай білетінін көрсетеді. Сонымен, тарих сабағында оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамыту үшін сұрақ қоюдан қандай әдістерін қолдануға болады? Төменде тарих сабағында мәтінмен жұмыс жасап, оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын дамытуға бағытталған бірнеше сұрақ қою әдістері берілген.

«Сұрақтар кестесі» әдісі: Ашық және жабық сұрақтар. Немесе күрделі және жай сұрақтар деп те атайды.

Күрделі/ашық сұрақтар: неліктен, үш түсінік беріңіз...?

Неліктен, түсіндіріңіз...?

Неліктен, сіз солай ойлайсыз...?

Қандай айырмашылығы бар...?

Не боларын, болжап көріңіз...?

Жәй/жабық сұрақтар: Кім..?, Не..?, Қашан...?, Мүмкін..?, Қалай аталады...?, Дұрыс па...?, Сіз келісер ме едіңіз...?

Сұрақтар кестесі әдісі бойынша сабақты бастар алдында тақырып бойынша миға шабуыл жасатуға болады. Осы әдіспен оқушыларға жұппен немесе топпен сұрақтар құрастыру тапсырмасын ұсыныңыз. Тіпті осы әдіс бойынша мұғалім сабақта қойылатын сұрақтарды алдын-ала жоспарлауына болады. Төмендегі 1-кестеде 7-сынып Қазақстан тарихынан «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбы бойынша құрастырылған сұрақтар берілген.

Кесте 1. Сұрақтар кестесі.

Жәй/жабық сұрақтар	Күрделі/ашық сұрақтар
Қай жылы Әбілхайыр хан Сырдария өзені маңайын басып алды?	Әбілхайыр ханның Сырдария өзені маңайын басып алудағы мақсатын түсіндіріңіз?
Қазақтар өзбек ұлысынан қашан бөлініп шықты?	Қазақтар өзбек ұлысынан не себепті бөлініп шықты?
Керей мен Жәнібек бастаған көш қай жерге қоныстанды?	Керей мен Жәнібек бастаған көш неліктен Қозыбасы жеріне бағыт алды?

«Жорамал сұрақтар» әдісі. Мақсаты: оқушыларды сын тұрғысынан ойлануға дағдыландыру.

Жорамал сұрақтар әдісі бес бағыт бойынша сұрақ құрастыру тәсілдерінен тұрады. Олар: бақылау сұрақтары, проблеманы шешетін сұрақтар, қиял-ғажайып сұрақтар (өткен шақ пен болашақ туралы), талдау сұрақтары, айрықша сұрақтар [3; 15].

Тарих сабағында тақырып бойынша оқушының білімін жан-жақты қалыптастыру үшін мәтінмен ғана емес, қосымша дереккөздермен де жұмысты тиімді қолдана

білу қажет. Мысалы, 7-сынып Қазақстан тарихы бойынша «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбын өткенде қосымша интернет ресурстан алынған (сурет 1) «Қазақ хандығы» суретін қолдануға әбден болады. Суретпен тиімді жұмыс жасату үшін оқушыларға «Жорамал сұрақтар» әдісі бойынша сұраққұрастыру тапсырмасын ұсынуға немесе сурет бойынша оқушылардың алдына дайын сұрақтар таратуға болады. Бұл оқушылардың іздену, өзара білім алмасу, сұрақты дұрыс құрастыру дағдыларын қалыптастырар еді. Ал қиял-ғажайып сұрақтар оқушылардың сын тұрғысынан ойлауына түрткі болар еді. Төменде «Қазақ хандығы» суретін пайдалану арқылы оқушының білімін жан-жақты қалыптастыру мақсатында «Жорамал сұрақтар» әдісі бойынша құрастырылған сұрақтар берілген (кесте 2).

Кесте 2. Жорамал сұрақтар.

Бақылау сұрақтары	Суреттен нені байқадыңыз?
Проблеманы шешетін сұрақтар	Суретте бейнеленген тұлғалар мен картаны қалай байланыстырасыз?
Қиял-ғажайып сұрақтар (өткен шақ пен болашақ туралы)	Егер, XV ғасырда өмір сүрсеңіз Қазақ хандығының құрылуына қалай үлес қосар едіңіз?
Талдау сұрақтары	Суретте қай кезең бейнеленген? Неліктен?
Айрықша сұрақтар	Қазақ елінің территориясы қандай елдермен шектеседі?

«Блум сұрақтарының түймедағы» әдісі. Мақсаты: қарапайымнан күрделіге қарай сұрақтар қою арқылы мәтінді талдау.

«Блум сұрақтарының түймедағы» америкалық психолог және педагог Бенджамин Блум таксономиясының оқу мақсаттарына (білу, түсіну, қолдану, талдау, жинақтау, бағалау) негізделіп жасалынған сұрақтар жүйесі [5]. Бұл әдіс заманауи білім беруде өте танымал әрі кеңінен қолданылады. Блум сұрақтарының түймедағы арқылы мәтінмен жұмыс жасатуға болады. Алты бағыт бойынша сұрақтар құрастырып және ол сұрақтардың жауабын табу арқылы оқушыларды сын тұрғысынан ойлануға жетелей аламыз.

Сын тұрғысынан ойлануға жетелейтін сұрақ құрастырудың алты бағыты берілген.

Қарапайым сұрақтар: Бұл сұрақтарға жауап берген кезде нақты деректерді атау керек, мәтіннен белгілі бір мәліметті еске түсіріп, оны айтып беруі керек.

Дәлелдеуші сұрақтар: «Егер мен дұрыс түсінсем, онда...?», «Мен қателесуім мүмкін, бірақ, меніңше сіздің айтып, тұрғаныңыз...?»

Интерпретациялық (түсіндірме) сұрақтар: «Әдетте неге?» деген сөзден басталады. Кейбір жағдайларда олар ақталуға мәжбүр етушілік сияқты негативті қабылдануы мүмкін. Басқа жағдайларда олар дәлелдемелік байланыстарды анықтауға бағытталған.

Бағалау сұрақтары: «Неге...жақсы, ал...жаман?», «...айырмашылығы неде?». Бұл сұрақтар осы немесе басқа да оқиғалар, құбылыстар мен айғақтардың бағалау критерийлерін анықтауға бағытталған.

Шығармашылық сұрақтар (жорамал): «Қалай ойлайсыздар, ...кейін (егер)... қалай болады? Шығармашылық сұрақтарда «егер» деген қыстырма сөз қолданылады. Ол алдын ала болжайтын, жорамалдайтын шарттылық элемент.

Практикалық сұрақтар: «Өңгіме кейіпкерінің орнында болсаңыз сіз не істер едіңіз?». Сұрақ теория мен тәжірибе арасындағы өзара байланысты анықтауға бағытталған.

Мысалы, 7-сынып «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбы бойынша мәтінмен жұмыс жасаған кезде «Блум сұрақтарының түймедағы» әдісімен алты бағыт бойынша сұрақтар құрастыртып, өзара тапсырмаларын алмастыруға болады. 3-кестеде «Блум сұрақтарының түймедағы» әдісі бойынша қарапайымнан күрделіге қарай оқушының логикалық ойлауына мүмкіндік беретін «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбы бойынша сұрақтар үлгісі ұсынылған.

Кесте 3. Блум сұрақтарының түймедағы.

Қарапайым сұрақтар	- Қазақ хандығы қашан құрылды? - Әбілхайыр неше жасында Сібір өлкесінің ханы болып сайланды?
Дәлелдеуші сұрақтар	- Ру-тайпалардың бөлінуіне не себеп болды? - Қазақ жеріне қай өңірлер кірді?
Интерпретациялық (түсіндірме) сұрақ	- Неге Есенбұға Қозыбасы жерін берді? - Керей мен Жәнібек сұлтандар не себепті бөлінді?
Шығармашылық (жорамал) сұрақтары	- Егер, Әбілхайырдан бөлінбегенде қазақ хандығының жағдайы қандай болар еді? - Егер, Есенбұға қазақ сұлтандарының қоныстануына қарсылық білдірсе қандай жағдай орын алар еді?
Практикалық сұрақтары	- Егер, Керейдің орнында болсаңыз не істер едіңіз? - Жәнібектің орнында болсаңыз Керейдің әрекетін қолдар ма едіңіз?
Бағалау сұрақтары	- Есенбұғаның ұстанған саясатына баға беріңіз? - Қазақ хандығы құрылуының халыққа тиімді және тиімсіз жақтарын сипаттаңыз?

«Бес сұрақ» әдісі. Бұл оқушыны сын тұрғысынан ойлануға жетелейтін әдістің бірі. Бұл әдістің ерекшелігі оқушы білімін қолдану және жинақтау деңгейіне жеткізеді. Ерекшелігі, бес сұрақ әдісінде қолданылатын сұрақтар бір сұрақтан бастау алуы қажет [3; 14].

Төменде 7-сынып «Қазақ хандығының құрылуы» тақырыбы бойынша құрастырылған сұрақтар жүйесі берілген (сурет 2).

Сурет 2. Бес сұрақ әдісі: «Қазақ хандығының құрылуы»

Қорыта келе, сұрақ қою оқушылардың сын тұрғысынан ойлау дағдыларын қалыптастырады, коммуникативтік дағдыларының дамуына өзіндік әсер етеді, сөздік қорлары артады. Сұраққою арқылы оқушылар қарым-қатынасқа түседі, тілдік дағдылары дамиды, пікір-таластар жүргізе алады. Блум таксономиясы ойлау деңгейлері бойынша оқушылардың ойлау қабілеттері дамып, сыни ойлауға үйренеді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Тиімді оқыту мен оқу / Қазақстан Республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 202 б.
2. Интербелсенді оқу әдістемесін мектепте қолдану. Оқу құралы / А.Қ.Әлімов. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2014. – 188 б.
3. Тиімді оқыту мен оқу / Қазақстан республикасы педагог қызметкерлерінің біліктілігін арттыру бағдарламасы. Таратпа материалдар. Үшінші апта. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2016. – 344 б.
4. Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептері педагогтерінің біліктілігін арттыру курстарының бағдарламасы. Мұғалімге арналған нұсқаулық. Үшінші (негізгі) деңгей. – Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектебі» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығы, 2012. – 338 б.
5. Загашев И. Умение задавать вопросы [ЭР]. – Қол жетімді режимі: <http://evolkov.net/questions/Zagashhev.I.Question.skill.html>

Г.К.ТУСУПКАЛИЕВА

РАЗВИТИЕ НАВЫКОВ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ ЧЕРЕЗ ПОСТАНОВКУ ВОПРОСОВ

В данной статье рассматривается проблема постановки вопросов как инструмента формирования навыка критического мышления учащихся. Правильно заданные вопросы стимулируют развитие критического мышления учащихся. Актуализируется педагогическая задача формулирования четких, конкретных, логичных вопросов, поставленных ребенку. Представлены подходы к составлению заданий, способствующих развитию критического мышления учащихся, в соответствии с уровнями мышления Таксономии Блума. Предложены конкретные задания по предмету «История» с использованием метода опроса.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *вопросы, способы задать вопросы, критическое мышление*

G.K.TUSSUPKALIYEVA

THE DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING SKILLS THROUGH THE FORMULATION OF QUESTIONS FOR HISTORY LESSONS

This article deals with the problem of questions as a tool for the formation of critical thinking skills of students. Correctly asked questions stimulate the development of critical thinking of students. Therefore, the question posed to the child should be clear, specific, deep, logical.

The article demonstrates the approaches of writing tasks that contribute to the development of critical thinking of students, in accordance with the levels of thinking of bloom's Taxonomy. Specific tasks on the subject «History» with the use of the survey method are proposed.

KEYWORDS: *questions, ways to ask questions, critical thinking.*

ИТОГИ 2018 ГОДА

29 декабря 2018 года коллектив филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области традиционно подвел итоги уходящего года, который был для Института юбилейным – годом 70-летия. 2018 год прошел под девизом «Сохраняем лучшие традиции для создания нового качества».

По традиции итоги повседневного труда сотрудников определяются в ежегодном конкурсе «Выбор года», получившем старт в 2014 году. По условиям конкурса путем голосования каждого члена коллектива выбираются самые лучшие работники, внесшие значительный вклад в развитие Института.

По итогам 2018 года победителями в конкурсе «Выбор года – 2018» признаны:

■ в номинации «Лидер года» – Филинова Наталья Анатольевна, начальник отдела информационных технологий;

■ в номинации «Эффективный руководитель» – Жеткенбаева Рымкуль Толеубаевна, начальник отдела методического обеспечения инновационного развития;

■ в номинации «Открытие года» – Бухарбаева Алуа Нурбаевна, начальник библиотеки;

■ в номинации «Лучшее подразделение» – Отдел информационных технологий.

Победителей сердечно поздравила директор Карагандинского ИПК Муканова Саулеш Димкешевна – инициатор и спонсор конкурса «Выбор года».

Современные требования к системе повышения квалификации педагогов ставят новые задачи перед сотрудниками ИПК. Среди них – владение навыками создания сетевого профессионального сообщества в социальных сетях. По итогам анализа активности на бизнес-страницах в Facebook и Instagram признаны:

«Автор лучшего поста» – Абзалбек Лаура Сапаровна, старший преподаватель кафедры воспитания и социализации личности

«Лучший комментатор» – Кушнир Марина Петровна, заведующая кафедрой дошкольного воспитания и начального обучения, к.п.н.

«Лучший лайкатор» – Жеткенбаева Рымкуль Толеубаевна, начальник отдела методического обеспечения инновационного развития.

<i>Акульбекова Нурбакыт Заркешеевна</i>	гуманит. ғыл. магистрі, Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ тәрбие және тұлғаны әлеуметтендіру кафедрасының аға оқытушысы
<i>Алшынбаева Молдир Айдосовна</i>	филол. ғыл. магистрі, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті «Шет тілді дайындық теориясы мен әдістемесі» кафедрасының оқытушысы
<i>Ермағанбетова Феризат Амантаевна</i>	Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ тәрбие және тұлғаны әлеуметтендіру кафедрасының аға оқытушысы
<i>Жуынтаева Замзагул Нағашыбаевна</i>	филол. ғ. к., Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті «Қазақ тіл білімі» кафедрасының доценті
<i>Китибаева Альфия Қаныбековна</i>	пед. ғыл. магистрі, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті «Шет тілді дайындық теориясы мен әдістемесі» кафедрасының оқытушысы
<i>Қисабекова Мақта Егінбаевна</i>	Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ мектепке дейінгі тәрбие және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы
<i>Майбасова Үмит Амандықовна</i>	Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ мектепке дейінгі тәрбие және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы
<i>Мукушева Меруерт Алтынбековна</i>	филол. ғыл. магистрі, Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ қоғаммен байланыс және баспа қызметі бойынша бөлімінң бастығы
<i>Мусина Назерке Мұхтарамқызы</i>	Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті математика және ақпараттық технологиялыр кафедрасының 1-ші курсы докторанты
<i>Сазонова Валентина Петровна</i>	«А.Н. Савельев атындағы № 2093 мектеп» мемлекеттік бюджеттік жалпы білім беретін мекемесінң білім мазмұны бойынша координаторы
<i>Сакаева Альфина Нигаматзяновна</i>	п.ғ.к., Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ тәрбие және тұлғаны әлеуметтендіру кафедрасының меңгерушісі
<i>Саржанова Галия Байжумаевна</i>	Phd, Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті "Шет тілді дайындық теориясы мен әдістемесі" кафедрасының доценті
<i>Сәттібаева Рая Мәжітовна</i>	«Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ басқару және білім сапасы кафедрасының аға оқытушысы
<i>Стамбекова Асель Серкебаевна</i>	п.ғ.к., Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті «Бастауышта оқытудың педагогикасы мен әдістемесі» кафедрасының аға оқытушысы
<i>Турсунова Мархаба Ахметкалиевна</i>	филол. ғ. қд., Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті «Қазақ тіл білімі» кафедрасының доценті
<i>Түсіпқалиева Гүлмира Қуантаевна</i>	«Өрлеу» «БАҰО» АҚ филиалы Қарағанды облысы бойынша ПҚ БАИ басқару және білім сапасы кафедрасының аға оқытушысы
<i>Хаджаева Жамиля Бектасыновна</i>	Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті «Бастауышта оқыту педагогикасы мен әдістемесі» мамандығының 2 курс студенті

<i>Акульбекова Нурбакыт Заркешевна</i>	магистр гуманитар. наук, старший преподаватель кафедры воспитания и социализации личности филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Алшынбаева Молдир Айдосовна</i>	магистр филол. наук, преподаватель кафедры теории и методики иноязычной подготовки Карагандинского государственного университета им. Е.А. Букетова
<i>Кисабекова Макта Егинбаевна</i>	старший преподаватель кафедры дошкольного воспитания и начального обучения филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Китибаева Альфия Каныбековна</i>	магистр пед. наук, старший преподаватель кафедры теории и методики иноязычной подготовки факультета иностранных языков Карагандинского государственного университета им. Е.А. Букетова
<i>Майбасова Умит Амандыковна</i>	старший преподаватель кафедры дошкольного воспитания и начального обучения филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Мукушева Меруерт Алтынбековна</i>	магистр филол. наук, начальник отдела по связям с общественностью и издательской деятельности филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Мусина Назерке Мухтарамкызы</i>	докторант 1-ого курса обучения факультета математики и информационных технологий Карагандинского государственного университета им. Е.А. Букетова
<i>Сазонова Валентина Петровна</i>	координатор содержания образования государственного бюджетного общеобразовательного учреждения «Школа № 2093 им. А.Н. Савельева»
<i>Сакаева Альфина Нигаматзяновна</i>	к.п.н., заведующая кафедрой воспитания и социализации личности филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Саржанова Галия Байжумаевна</i>	Phd, доцент кафедры теории и методики иноязычной подготовки Карагандинского государственного университета им.Е.А. Букетова
<i>Саттибаева Рая Мажитовна</i>	старший преподаватель кафедры управления и качества образования филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Стамбекова Асель Серкебаевна</i>	к.п.н., старший преподаватель кафедры «Педагогика и методика начального обучения» Казахского национального педагогического университета им. Абая
<i>Тусупкалиева Гүлмира Куантаевна</i>	старший преподаватель кафедры управления и качества образования филиала АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по Карагандинской области
<i>Хаджаева Жамиля Бектасыновна</i>	Докторант 2 курса обучения по специальности «Педагогика и методика начального обучения» Казахского национального педагогического университета им. Абая